Клайв Стейплз Льюїс

Хроніки Нарнії

ОСТАННЯ БИТВА

Розділ 1

На озері Чан

Це трапилося в останні дні Нарнії. Далеко-далеко від Ліхтарної пустки, поруч із Великим водоспадом, жив-був такий собі облизян. Саме так: сказати, що він мавпа, – не скажеш, а втім, вирішуйте самі. Був він такий старий, що ніхто вже й не пам'ятав, як і коли з'явився він у тих краях, а ще він був найхитрючішим, найогиднішим та найзморшкуватішим за всіх у лісі – таким, що й уявити собі неможливо. А мешкав він у маленькій хатинці під стріхою з листячка та гілочок, що гніздилася у розгалуженні великого крислатого дерева, а звали його Круть. Із сусідами в нього якось не склалося, бо й сусідів, власне кажучи, не було, а не було тому, що майже всі розумні звірі, а так само й люди, а так само й гноми чомусь той ліс оминали. Та хай як там було, але був-таки в нього один сусіда, а можна сказати, й друзяка, віслючок на ім'я Верть. Принаймні, усі вважали їх за друзів, та якщо б ви мали змогу придивитися до тієї дружби, ви вирішили б, що ніяка то не дружба, а просто Круть попихає Вертем, як йому заманеться, а той при ньому такий собі служка. Усю роботу виконував саме він. От підуть вони, бува, по воду, набере Круть води у шкіряні бурдюки, закине їх Вертю на спину, а той вже тягне їх на собі додому. Або знадобиться їм щось у місті, а воно далеченько – аж за річкою, то саме Верть трусить до міста з порожніми мішками, а потім чвалає додому з мішками, набитими харчами,

що їх вторгував Круть. А вдома Круть з'їдав усі солодощі, бо, як він сам казав:

– От не можу я харчуватися травою та будяками, як ти, мій друже Верть, тож, бач, і доводиться крутитися, аби перехопити то те, то се.

На що Верть, бува, відповість:

– Та бачу, бачу, авжеж, друже!

Верть ніколи не скаржився, бо розумів, що Круть хоч куди розумніший за нього, тому вважав, що той взагалі робить йому неабияку честь, товаришуючи з ним. Та інколи навіть у нього уривався терпець, та щойно він розтуляв рота, як Круть одразу ж рота йому затикав:

– От хто з нас краще знає? – спитає, бува, він, і сам же відповість: – А знає той, хто розумніший, а розумніший тут я! А ти – телепень, та й годі!

На що Верть тільки зітхне:

– Авжеж, Крутю, ти в нас розумний, а я – хто… телепень і є! – та й піде робити, що йому Круть наказав.

Одного весняного ранку двоє приятелів вирушили на прогулянку берегом озера Чан. Лежало те озеро біля підніжжя скелястого пасма на дикому заході Нарнії. Із тих скель падав у Чан великий водоспад, що ревів так, наче з того краю озера вдень та вночі йшла злива та нескінченно гримів грім. А з протилежного боку з озера витікала одна-єдина річечка, що далі за течією, набравши сил, перетворювалася на найвеличнішу ріку Нарнії. Через водоспад вода в озері постійно

пінилася бульбашками, танцювала у коловоротах та вирувала, наче то вариво кипіло у великому чані. Звідси озеро й взяло таку чудернацьку назву. Подейкують, що найкращий вигляд водоспад має навесні, коли він набухає талою водою з далеких гір вже за межами Нарнії.

Отже, саме ранньою весною, коли у західних землях сходив сніг, вийшли наші приятелі на прогулянку та почимчикували до озера, аби помилуватися краєвидом. Аж раптом Круть тицьнув пальцем у напрямку водоспаду.

– Диви-но, що там таке? – спитав він.

– Що там що "от таке"? – здивувався Верть.

– Та ондечки – жовтіє щось просто у водоспаді. А тепер знову пірнуло, а тепер – знов пливе. А що воно там плаває – ми й повинні з'ясувати, мій друже.

– Так от уже й повинні?! – спробував був заперечити Верть.

– Авжеж! – відказав Круть. – А що, як воно стане в пригоді? Тож, мій любий друже, доведеться тобі лізти у воду, аби витягнути оте – що воно там таке? – на берег. Тоді й роздивимося, що воно й до чого.

– Мені? Лізти у воду? Аби принести те сюди? – сумно перепитав, прядучи довгими вухами, вислюк.

– Авжеж, бо як інакше ми роздивимося, що воно таке? – знизав плечима Круть.

– Але… Але ж… – вперся був вислюк, – чи не краще було б тобі полізти у воду, бо це ж тобі кортить дізнатися, що воно

там пірнає, а мені – щось не дуже… До того ж у тебе є пальці, то ти в нас хвацький не гірш за тих же людей чи гномів, а в мене – що? Самі копита… Що ти ними вхопиш?

– Не чекав я, ох, не чекав я від тебе такої відповіді, – зітхнув Круть. – Від когось іншого – хай так, але від ліпшого приятеля…

– А що я такого сказав? – спитав вислюк тремтячим голосом, бо відчув, що чимось дуже образив свого друга, і поспішив виправдатися: – Я – чого? Тільки й того, що намагався…

– …загнати! Мене! У холодну воду?! Ніби й не чув про те, які ми, мавпи, слабкі здоров'ям і що нам спіймати застуду, як іншим – чхнути! Гаразд, я полізу! Дарма, що в мене вже й так зуб об зуб скаче, я таки полізу. Нехай я застуджуся та помру… Нехай мій друг ще гірко пожалкує. – Іще мить, і Круть був ладен розридатися.

– О, не ридай, мій друже! – напівзаволав-напівзаридав Вислюк. – Про те я навіть і не думав. Ти ж мене знаєш: телепень – він телепень і є, для нього й однієї думки забагато, а тут одразу ж дві. Через них я і забув про всі твої хвороби. Авжеж полізу я, а ти й думати забудь про те, аби мочити ноги, обіцяєш?

Круть пообіцяв, і Верть почвалав берегом – цок, цок, цок! – шукаючи поміж скель та брил місце, де б зайти у воду, аби не поламати ноги. Що ж, холоднеча холоднечею, а скелясті береги теж змушували замислитися, перш ніж пірнати у клекотливу пінну каламуть. Тож довгу хвилину Верть ще простояв на березі, тремтячи усім тілом, і все не міг зважитися на рішучий крок, доки позаду не почувся голос приятеля:

– Мабуть, таки доведеться мені!

– Облиш! Ти ж пообіцяв! Уже плигаю! – обізвався Верть. І шубовснув у воду.

В обличчя йому одразу жбурнуло мало не цілий жбан піни, з наступною хвилею він вже наковтався води, а третя накрила його з головою так, що він уже й нічого не бачив. Випірнув він за декілька секунд далеко від того місця, де пірнув під воду. А далі вир підхопив його та потяг усе швидше й швидше по колу, доки він не опинився посередині коловороту і знову булькнув під воду. Якимось дивом він встиг набрати повітря, інакше б йому не виплисти, бо коловорот затягував його все глибше й глибше, і він уже встиг розпрощатися з життям, як раптом його викинуло на поверхню. Насилу перевівши дух, він одразу заходився гребти у напрямку жовтої плями, як вона бачилася у воді, та коли до неї було вже копитом кинути, вона, ніби знущаючись, тихенько попливла собі геть, дісталася водоспаду і зникла у вирі. Коли вона вигулькнула знов, плисти до неї було навіть далі, ніж від початку.

Так по колу вони й ходили, доки вислюк уже посинів від холоднечі, набив синців об гостре каміння і тіла свого від втоми не відчував, коли якоїсь миті йому пощастило і він вчепився і ту штуку зубами. От так, зубами, і витяг він її на берег, плутаючись у тій штуковині ногами, бо вона виявилася набагато більшою, ніж то здавалося у воді, – завбільшки з килим, що кладуть перед комином, а до того ж іще й важка, слизька й холодна.

Хитаючись на неслухняних копитах, він вдерся на берег і скинув ту річ біля ніг свого друга, а сам став осторонь. Із нього рікою текла вода, та в нього вже не було сил обтруситися. Він лише тремтів усім тілом та шмигав носом. А от друзяка – той навіть і не спитав, як він почувається, бо його вкрай зацікавив

віслючий улов. Він обійшов його з одного боку, а потім – з іншого, потім розгорнув на березі наче той килим і навіть тицьнув пальцем. В очах у нього спалахнув шельмуватий вогник, і він оголосив:

– Та це ж не що інше, як левова шкура!

– Не-не-невже? – не в змозі втамувати ляскіт зубів, спитав Верть.

– Цікаво… цікаво… цікаво… – розмовляючи сам із собою, мовив Круть, вочевидь глибоко замисливши.

– …Хто міг вбити бідного лева? – допоміг Верть. – Як тепер дізнаєшся? Нам залишається гідно його поховати…

– Е-е-е… – все ще розмірковуючи, мовив Круть. – А лев то був не справжній, себто звичайний, нерозумний. Тож не переймайся. Там, за водоспадом, на дикому заході немає розумних звірів. Тож цю шкуру носив дикий звір.

До речі, то була правда: невідомий мисливець, звісно, людина, вполював того лева десь на дикому заході та, знявши з нього шкиру, либонь, на трофей, чомусь покинув її напризволяще. А сталося це за кілька місяців до того. Та оскільки відбувалося те далеко за межами Нарнії, то до нашої історії потрапили лише наслідки тієї історії.

– Нехай так, – не заперечував Верть. – Нехай навіть цю шкуру носив найлютіший з усіх диких левів дикого заходу, хіба ми не повинні поховати її як слід? Тим паче, що це ж лев, а лев у нас, сам знаєш, хто… Отже, я думаю…

– Облиш, друже, – відказав Круть, – думати! Не ображайся, друже, але думати тобі якось не личить. Ми зробимо от що: ми зробимо з тієї шкури тобі зимову… е-е-е… хутряну шубку.

– Щось мені ця думка не до вподоби, – затрусив головою вислюк. – Ти тільки уяви, на кого я буду схожий у тій шубі: наче той вислюк у левиній… Що казатимуть про мене інші звірі? Я не хочу, аби про мене казали…

– Та що там про тебе казати? – відказав Круть і заходився чухатися, як то зазвичай роблять мавпи, чим, до речі, вони й відрізняються від вихованих людей.

– Та скажуть, яка ганьба, що я, вислюк, напнув на себе левину шкуру! Яка непошана до великого лева Аслана! І як таке зухвальство мені взагалі спало на думку? – насмілився зауважити Верть.

– Що я чую? – Круть аж чухатися кинув. – Мені перечить якийсь вислюк. От вигадав – так вигадав: та нікому й на думку не спаде, що таке взагалі може спасти на думку кому? Вислюкові! Усі ж розуміють, що нічого тобі на думку спасти не може, тому не переймайся, мій друже, і дозволь вирішувати тим, у кого вистачає на те клепок. Погодься, я ж бо не лізу в ті справи, у яких ти справніший за мене, бо краще за тебе я розумію, що ти зробиш те краще. Саме з цих міркувань я й умовляв тебе скупатися в озері, і, як бачиш, не даремно. Тож чому б і тобі не ставитися до мене так само – з розумінням того, що є речі, на яких я розуміюся краще. Чому ти вважаєш, що я й зовсім ні на що не годжуся? Будьмо справедливі: хай кожен робить те, що вміє!

– Авжеж, якщо так – то так, краще, либонь, і не скажеш, – погодився Верть.

– Отож я й кажу, – вів далі Круть, – що саме зараз саме час тобі зробити невеличку пробіжку вздовж річки до Чипінгфорда та подивитися, чи торгують там помаранчами або бананами.

– Але ж я… я… без задніх ніг від втоми, – вже вдруге за сьогодні уперся був віслюк.

– Розумію, – не сперечався Круть, – та не забудь, що крім того, що ти вкрай втомлений, та ще й мокрий, як рядно, а від холоднечі у тебе зуб на зуб не попадає, – тобі конче потрібно зігрітися! А що може бути краще для зігріву, аніж біг трухцем. До того ж у Чипінгфорді саме сьогодні ярмарок.

Верть не знайшовся, що й відповісти, окрім "гаразд", та й побрьохав собі до міста.

Випровадивши приятеля, Круть і собі почвалав, але не до міста, а до свого дерева: то на двох ногах, як то робить більшість люди, то на всіх чотирьох, як то робить більшість тварин. Опинившись біля дерева, він хутко почав здиратися наверх: з гілки на гілку, встигаючи ще й буркотіти собі під ніс та посміхатися якимсь своїм думкам. Удома, не гаючи часу, він дістав із шухляди голку, нитки та ножиці, бо саме йому виходило братися до справи, на яку був не здатен його приятель, а саме – шити. А шити, помітивши у нього хист, його колись навчили гноми. Клубок суворих ниток (суворих настільки, що краще було б назвати їх мотузком) він поклав собі за щоку, від чого вона роздулася так, ніби він напхав туди ледь не з півкіло льодяників; голку зажав у зубах, а ножиці – в жмені, з'їхав з дерева та почвалав назад до левиної шкури. Тут він сів навпочіпки і взявся до справи.

Розправивши шкуру, він на око прикинув, що вона задовга як на віслюка, а от у шиї, навпаки – закоротка, бо у віслюка

шия довша, ніж у звичайного лева. Не знітившись, він відчикрижив частину від тулуба та викроїв із неї довгенький комірець, аби туди влізла осляча шия. Потім відкремсав голову та знову її пришив, але тепер уже до комірця. Не забув він і про те, аби лишити шворки, аби було як застібати вислюка та череві та у грудях. Деінколи над головою у Крутя пролітали пташки, тоді він одразу ж кидав роботу, роблячи вигляд, ніби то він так – вийшов подихати свіжим повітрям. Йому аж ніяк не кортіло, аби хоча б хто-небудь дізнався, що він там робить. Утім, пташки його не помічали, а навіть якщо й помічали, розповісти про те, що вони бачили, нікому б не змогли, бо то були дикі пташки, які могли лише цвірінькати або тьохкати, тож пересторога виявилася зайвою.

Уже надвечір приплентався Верть. Він, звісно, вже не біг трухцем, а терпляче шкандибав, ледь-ледь пересуваючи ноги, як справжній пересічний вислюк.

– На ринку помаранчів не було… – повідомив він. – Бананів – теж… Зате я такий виснажений, що мені то байдуже! – сказав. І впав де стояв.

– Та нічого, – махнув рукою Круть. – Ти краще подивися, яку чудову обнову я тобі справив! Вставай-но приміряти!

– Та хай їй, тій старій шкурі! – заледве підвівши голову, відповів Верть. – Зрання прикинемо. Бо зараз мені й підвестися несила…

– Який же ти невдячний, друже, – підстрибнув Круть. – То ти, виходить, утомлений, а я, виходить, ні? Увесь, якщо хочеш знати, день, поки ти прохолоджувався прогулянкою берегом річки, я, не згортаючи лап, шив тобі, моєму другові, пальто! Надвечір я не те що голки, а навіть і ножиць у пальцях не

втримаю – ось який я зморений! І що ж я чую замість слів подяки? Мій друг навіть дивитися не хоче на витвір рук моїх! Він каже, що йому, мовляв, начхати… І що…

– О, Круть, мій друже, – одразу ж підскочив Верть, – пробач мені мою невдячність! Який же я вислюк! Я – йолоп, та й годі! Авжеж, я готовий приміряти все, що завгодно, аби догодити тобі, навіть цю… як ти кажеш – "чудову обнову", просто зараз! Будь ласочка!

– Гаразд, – змилостивився Круть, – стій і не рухайся!

Шкура виявилася заважкою, аби накинути її на Вертя як пальто. Та врешті-решт, пихкаючи та відхекуючись, Крутю вдалося затягнути її на вислюка, якось прилагодити, зав'язати на шворки і навіть причепити левиний хвіст із китицею. Відступивши за крок, він подивився, що з того вийшло. А вийшло те, що сумна вислюча пика, як не крути, виглядала крізь відкриту левину пащу. Жоден з тих, хто хоч раз бачив справжнього лева, нізащо не подумав би на нього. А з іншого боку, якщо не дуже прискіпатися до крою, якщо дивитися здаля, і щоб світло було таким собі поганеньким, і якщо не давати вислюку волі, аби той не волав, як оглашенний, та щоб копитами не тупотів, а головне – якби усі інші й гадки не мали, який він, справжній лев, то чом би й не сплутати вислюка з левом?

– Чудовий вигляд, мій друже, просто чудовий! – мовив Круть, коли надивився вдосталь. – Якби тебе хто побачив просто зараз, він сприйняв би тебе за самого Аслана, Великого Лева.

– Якби мене хоч хтось побачив просто зараз, то був би суцільний жах! – уже вкотре за сьогодні вперся вислюк.

– Навпаки, мій друже, навпаки, – поплескав його по спині Круть. – Будь-кому покажися у цій шкурі, і він зробить для тебе будь-що – все, що накажеш!

– Але ж я не збираюся нікому нічого наказувати! – здивувався вислюк.

– То ти ще не думав, – заохотив його Круть. – Але гарний радник тебе завжди напоумить, що наказати. Радник у тебе вже є, тож не хвилюйся – я особисто обмізкую, які саме розумні накази ти видаватимеш. А всім-всім-всім тільки й залишиться, що слухняно виконувати наші накази, навіть королю. Ми з тобою наведемо лад у Нарнії.

– Може, воно й без нас… теє… усе до ладу? – засумнівався був вислюк.

– Що?! – гримнув на нього Круть. – Яке там "до ладу", коли на ринку немає ані помаранчів, ані бананів?!

– Так-то воно й так, але ж якогось дуже великого попиту на банани я на ринку щось не помітив. Може, людям вони не так уже й потрібні, як на цю пору року? Саме людям, а не тобі…

– А цукор? Невже й на цукор немає попиту?

– Гм-гм… – облизнувся вислюк. – А от цукру таки не вистачає…

– Тоді… вдаримо по руках! Ти вдаєш із себе Аслана, а я тобі підказую, що казати.

– Ні-ні-ні, – перелякався Верть. – Які страшні речі ти ведеш! Того аж ніяк не можна робити! Може, я й телепень, може,

чогось і не кумекаю, але ж не настільки, щоб цього не розуміти! От що як з'явиться справжній Аслан – що він скаже?

– Либонь, порадіє за нас, – знизав плечима Круть. – А що як не хто інший, як він сам, і послав нам цю шкуру, мовляв, ось вам левина шкура, аби ви навели тут ладу, бо самому, бач, ніколи. От сам ти – ти хоч коли-небудь бачив його на власні очі? Отож-бо й воно!

Тільки він те мовив, як серед ясного неба гримнув грім та під ногами здригнулася земля, ніби стався невеличкий землетрус, від якого обидві тваринки як стояли, так і впали долілиць, носом у землю.

– Ось, – видихнув Верть, коли до нього повернулася здатність мовити хоч слово. – Це знак! Це попередження, аби ми не робили дурниць! Нумо, скидай з мене цю шкуру, хутко!

– А от і ні, – мов нічого й не трапилося, мовив Круть і навіть руки заховав за спину (мавпа мавпою, та віддаючи йому належне – він і дійсно кумекав швидше за вислюка), – це дійсно знак, та не той, що ти гадаєш, а зовсім інший знак. Я що хтів сказати – я саме загадав: якщо Аслан існує та якщо він воліє, аби ми виконали його волю, нехай дасть знак, щось на кшталт грому серед ясного неба або невеличкого землетрусу. І що ж? Тільки-но я встиг подумати і саме розтуляв рота, аби проказати те уголос, як усе й сталося! Відтепер зворотної путі у тебе, друже, немає. Тому припини сперечатися і роби, що тобі кажуть. От де ви бачили вислюка, який би розумівся на знаках? Тим паче – згори!

Розділ 2

Король робить хибний крок

Кілька тижнів по тому останній король Нарнії спочивав собі під кремезним дубом, що ріс поряд з його мисливською хатинкою, до якої він деінколи наїжджав відпочити від державних справ на тиждень-другий, зокрема навесні. Хатиночка під очеретяною стріхою стояла неподалік місця злиття двох річок на східному краї Ліхтарної пустки. Саме тут король знаходив притулок, віддаючи перевагу життю простому і невибагливому перед пишністю та розкошами Кейр-Паравелю, королівського замку в стольному місті Нарнії. Звали короля Тіріан, а було йому років десь двадцять-двадцять п'ять. Попри зовсім ще юний вік, він був широкий у плечах, мав тверді м'язи, наче литі, от лише бородою не вдався – деінде вона пробивалася окремими кущиками. Очі в нього були блакитні, обличчя – відкрите й чесне.

Того ранку нікого поряд із ним не було, крім вірного його друга, єдинорога на ім'я Діамант. Одне-одному вони були наче брати, бо не раз рятували одне-одному життя у найзапекліших битвах. Та тепер благородне створіння було зайняте іншою важливою справою: стоячи біля королівського крісла та вигнувши шию, воно лощило свій блакитний ріг до блиску об свій власний молочно-білий бік.

– Щось у мене сьогодні все із рук валиться і навіть до ловів думки не лежать, – казав король єдинорогу, – все дивні новини не йдуть з голови! Як ти гадаєш, мій друже, чи прийдуть до нас сьогодні нові вістки?

– Що тут гадати, володарю? Новина і справді нечувана з давніх часів, бо ані діди, ані прадіди того не пам'ятають, – кивнув єдиноріг, – якщо, звісно, то не чутки та не плітки, а щира, як вона є, правда.

– Які ж то можуть бути плітки, якщо… – почав загинати пальці король, – ще тиждень тому над головою в нас кружляли

пташки з криками: "Аслан іде! Він повернувся! Він знову в Нарнії!" А потім ми почули білочок, що їм казали їхні родичі, що бачили його. А потім і олень: той казав, що справді бачив його вже тут, на Ліхтарній пустці; бачив у місячному сяйві саме на повний місяць, хоч і далеченько, та вже на власні очі. А слідом за ним хіба не зустріли ми того темношкірого бороданя, купця з Остраханства, – той взагалі стверджував, що поява Аслана – поза всіляких сумнівів. До його слів варто прислухатися, бо самі остраханці в Аслана не вірять, то до чого ж йому плітки плести? І нарешті вчора вночі звістку про нього приніс борсук – він тварина нічна і теж бачив його вночі.

– Усе так, сір, – відповів на те Діамант. – А якщо здається, ніби я не радію, а лише сію сумніви, то те від того, що радість була б занадто велика, аби просто так – взяти й повірити.

– Добре сказано, – зітхнув король, і голос його затремтів від хвилювання. – Мені й самому важко повірити в те, про що навіть і не мріяв!

– Чу! – раптом скинув голову Діамант, насторожившись вуха.

– Що там? – упівголоса спитав король.

– Тупіт копит, сір, – відповів Діамант. – Хода така, схожа на галоп. Дуже важка хода. Дуже важкий кінь. А навіть і не кінь – а кентавр. А от і він, – додав він трохи згодом.

Справді, на дальньому краю галявини з'явився величний золотобородий кентавр. З чола він витирав великі краплі людського поту, а його каштанові боки лисніли кінською піною. Побачивши короля, він усе тим самим галопом пролетів усю галявину, зупинився та вклонився йому.

– Вітаю тебе, королю, – мовив він низьким голосом, який здалеку можна було прийняти за рев бика.

– Гей, хто-небудь! – король озирнувся на двері хатинки. – Келих вина благородному кентавру. Вітаю тебе, о мудріший Рунвіте[1]! Бачу, тобі спершу треба перевести дух, а потім ми воліли б знати: що привело тебе сюди?

Тим часом із хатинки вийшов паж і виволочив чималий дерев'яний келих, оздоблений вишуканою різьбою. Кентавр підніс келиха до вуст та, перш ніж випити, мовив:

– Піднімаю цей келих за Аслана, за істину та за вас, сір!

Єдиним духом він осушив келих (між іншим, достатній, аби напувати щонайменше шістьох дужих чоловіків) і передав його пажу.

– Отже, Рунвіте, – поквапив кентавра король, – чи не приніс ти нам часом останні вісті про Аслана?

У відповідь кентавр лише похмурнів, наче небо перед грозою, та брови насупив. На обличчі його читалася тривога.

– Сір, – нарешті зітхнув він, – вам має бути відомо, що я давно спостерігаю за зірками на нічному небі. А спостерігаю я за ними дуже й дуже давно, бо ми, кентаври, і живемо довго-довго, значно довше за людей і тварин та навіть, як на те, єдинорогів. І от що я скажу вам: ніколи за своє довге життя не бачив я знаків тривожніших за ті, що нині накреслено на небесах. Зірки не провіщають ані скорого приходу Аслана, ані довгого миру, ані спокою. Не провіщають вони й радощів. Більш того, тривожнішого розташування зірок, як підказує мені моя наука, я взагалі не бачив за всі ті п'ятсот років, що

вдивляюся в небо. Із тим я збирався був у дорогу, аби попередити вашу величність, що великі біди чатують на Нарнію найближчим часом, коли вчора ввечері долетіли до вух моїх чутки, мов, Аслан прийшов до Нарнії. І дехто буцімто бачив його на власні очі! Не вірте тим чуткам – то казки, мій королю! Зірки не брешуть – брехати можуть люди чи тварини, та тільки не зірки. Якби Аслан був тут, то першими про те сповістили б саме вони: найблагородніші зірки зібралися б на його честь – то й був би добрий знак, якому можна вірити. Все інше – то неправда…

– Неправда? Як так? – суворо насупив брови король. – Хто у нас у Нарнії та й в усьому світі насмілився б на брехню у справі, з якою і жарти ніхто не жартує? – сказав він те, і мимоволі рука його лягла на рукоять меча.

– Те мені невідомо, – похитав головою кентавр. – Та я знаю одне: на землі брехуни є, та їх немає серед зірок небесних!

– Хай так, – зауважив єдиноріг, – а чи не міг Аслан прийти всупереч тому, що підказують зірки? Бо як то розповідають стародавні легенди: зірки – його створіння, а він не той лев, якого можна приручити.

– Добре сказано, брате Діамант, – підтримав того король, – я теж чув ці слова стародавніх легенд: не той він лев, якого можна приручити.

Рунвіт підняв був руку і навіть подався вперед, немов застерігаючи короля, як раптом із лісу почулося жалібне голосіння, і всі разом повернули голови на звук. Хто плакався у лісі за деревами, було не видно, та голос швидко наближався, і за хвилину можна було розчути окремі слова.

– Ой, лихо, лихе лихо, ой лихо коїться в лісі! О, горе вам, мої брати та сестри! Горе всім священним деревам! Сокири січуть без жалю! Вмирають… вмирають… вмирають…

З останнім "вмирають" на галявину вибігла і сама плакальниця. Висока та стрункa, зростом така, що й кентавру могла заглянути в очі, дивна плакальниця водночас нагадувала і жінку, і дерево. Це навіть важко уявити тому, кому не доводилося зустрічати дріад, та ті, кому вони не в дивину, не тільки безпомилково відрізняють їх від інших мешканців лісів, але й одну від одної. Король Тіріан, так само як і кентавр чи єдиноріг – істинні нарнійці, – одразу ж упізнали дріаду букового дерева.

– Справедливості та правосуддя! – кинулася вона до короля. – Захистіть свій відданий народ! Благаю вас про порятунок! Там, на заході, вирубують Ліхтарну пустку під корінь. Уже сорок моїх братів і сестер стовбурами без життя лежать на сирій землі!

– Що?! Як це може бути, моя чарівна пані, хто підняв руку на священну для всіх нас Ліхтарну пустку?! Як вони сміють?! І хто вони? Та хто б вони не були… – Король вихопив меча. – Ім'ям Аслана…

Та дріада цього вже не чула. Не встиг король договорити, як пролунав тихий протяглий стогін "а-а-аах", дріада здригнулася, наче її хтось вдарив – раз, другий, третій, – похитнулася, ноги її підкосилися, і поки присутні ще не зрозуміли, що сталося, як вона впала, мов підрублена. Якусь мить усі бачили перед собою бездиханне тіло на траві, а ще за мить воно наче розчинилося в повітрі. Тільки тепер вони зрозуміли, що сталося: десь далеко звідси хтось зрубав дерево, дух якого щойно благав про порятунок. Щонайменше з

хвилину від гніву та скорботи король був не в змозі вимовити ані слова. Ледве отямившись, він вигукнув:

– За мною, друзі! Ми це так не залишимо! Найшвидший шлях до західного краю пустки – уздовж річки. Присягаюся, жоден злодій живим від мене не втече!

– Від нас, сір! – рішуче додав єдиноріг.

Та всіх зупинив Рунвіт.

– Навіть у праведному гніві королю не слід давати владу почуттям. Ви повинні зрозуміти, що в Нарнії коїться щось нечуване, таке, чого ще не було. Якщо це бунтівники, більш того – бунтівники озброєні, утрьох нам із ними не впоратися. От якби ваша величність воліли дочекатися…

– Чекати? Про те ми навіть думати не воліємо! – розсердився король. – Утім, аби не гаяти часу, ми розділимося: ми з Діамантом – на допомогу деревам, а ти, друже, скачи галопом по допомогу нам. Ти знайдеш її у Кейр-Паравелі. І от іще що: ось тобі моя печатка, аби було зрозуміло, що ти виконуєш мій наказ. Збери загін вершників у повних обладунках, дюжину розумних хортів, десяток гномів (вони найкращі лучники з усіх). У нагоді може стати і леопард. А поки всі збиратимуться, спробуй докликатися нашого знайомого велетня, Горогрюка, та перекажи усім, нехай поквапляться.

– Наказ зрозумів, уже виконую, сір! – мовив кентавр, повернувся, і вже за хвилину зі східного краю долини чулося лиш відлуння його важкого чвалу.

Король ішов швидким широким кроком, ніде не зупиняючись ані на хвильку і деінколи нечутно щось

промовляючи крізь зуби та стискуючи кулаки. Діамант мовчки йшов поруч. Порушувало тишу лиш дзвякання золотого ланцюжка на шиї єдинорога, шурхіт двох людських ніг та легкий стукіт чотирьох кінських копит.

Невдовзі вони опинилися на березі річки. Тут, не змовляючись, вони рішуче повернули праворуч і пішли заплавною стежиною, що петляла вздовж річки. Тож ріка була ліворуч, а праворуч височів темний ліс. Що вище за течією, то земля ставала кам'янистішою, трава рідшала й рідшала, а ліс, що густішав і густішав, підступав майже до води. Невдовзі і стежинка добігла води та зникла. Випірнала вона вже з іншого, північного, боку ріки. Вочевидь, тут і був брід. На середині вода сягала королю майже пахв, а швидкий потік погрожував от-от збити його з ніг. І так би воно, мабуть, і вийшло б, якби не Діамант, який весь час тримався поруч, а Тіріан тримав його за карк (треба визнати, чотири ноги таки краще за дві, коли йдеться про збереження рівноваги, особливо коли треба перетнути швидкий потік). Вода, що текла з гір, була крижана, та король, у якого від обурення кров аж кипіла у жилах, цього навіть не помічав. Заледве викараскавшись на протилежний берег, він одразу ж витер меча об єдиний клаптик плаща, що залишався сухим, – той, що прикривав рамена.

Тепер ріка була праворуч, а Ліхтарна пустка – просто попереду. Та не пройшли вони й чверті путі, як побачили на річці щось дивне.

– А це що таке?! – спитав король.

– Поглянь! – мовив єдиноріг.

Це вихопилося в обох одночасно.

– Та це ж пліт! – придивившись, ошелешено ще за мить тільки й мовив король.

Так воно й було. Пліт, зв'язаний із півдюжини стрункихстовбурів щойно повалених дерев, з яких тільки-но обрубали віття, хутко сплавлявся річкою долу. Попереду з довгою жердиною, аби керувати плотом, стояв чудний, як на стороннє око, плотар – водяний щур.

– Агов, щуре! Ти що ж таке робиш?! – загорлав король, перекрикуючи шум бурхливої води.

– Та ось – колоди сплавляю річкою на продаж, – теж перекрикуючи плескіт води об каміння, заволав щур, прикладаючи долоні до вуха (за відсутністю капелюха), наче віддавав честь. – Остраханці залюбки купують.

– Що? Які остраханці?! – на мить обімлів король. – Хто взагалі дозволив рубати дерева?!

Навесні напоєна талими снігами ріка біжить ой як швидко, особливо у верхів'ях, тому пліт, як стріла, промайнув повз короля з єдинорогом і вже завертав за закрут, коли здалеку долинула відповідь:

– Лев, ваша величність! То наказ самого Аслана! – Щур намагався докричатися, та що він там ще кричав – вони не почули.

Із тим пліт зник за річковим закрутом, залишивши друзів, що спантеличено переглядалися одне з одним, на березі. В очах у обох застигло одне й те саме питання, відповіді на яке не мав жоден з них. Більш того, їм раптом стало лячно, як ніколи не було перед жодним найзапеклішим боєм.

– Аслан… – нарешті вимовив король глухо. – Аслан… Як таке може бути? Рубати під корінь священні дерева та вбивати їхні душі – дріад?!

– А що як самі дріади вчинили щось таке жахливе, що це не рубання, а покарання? – майже пошепки висловив припущення Діамант.

– Але… продавати бездиханні тіла остраханцям? Хіба таке можливо? – заперечив Тіріан.

– Ох, не знаю, не знаю, – зітхнув єдиноріг, як здалося, жалісним голосом. – Та не той він лев, якого можна приборкати. А як не можна приборкати, то не можна й зрозуміти.

– Що ж, – мовив король, – хай там що, а ми вже вийшли в путь, і тепер нам слід дізнатися, що чекає на нас там, попереду, у кінці путі.

– І ми те дізнаємося будь-що, сір, – мовив на те Діамант. Ані на мить відважний супутник короля не сумнівався у справедливості такого рішення, хоча б навіть їх і було тільки двоє супроти невідомо скількох ворогів. Не сумнівався й сам король. Гнів застив їм очі, тож бачити хоча б на крок далі свого праведного гніву вони не могли.

Король лише обійняв свого друга та чолом ткнувся тому в шию.

– Діаманте, – тільки й сказав він, – не знаю, що нас чекає попереду, та як же тяжко мені на серці. Здається, краще було б і зовсім не дожити до цього дня.

– Так, – не сперечався Діамант. – Може, й насправді зажилися ми занадто на цьому світі, тому на краще годі й чекати…

Ще хвилину чи дві вони ось так постояли мовчки, а потім рішуче попрямували вперед.

Невдовзі попереду почувся мірний стукіт: "хек-хек-хек" – то вправно працювали сокири. Самих дроворубів поки видно не було – їх приховував великий пагорб. Та коли король зійшов на верхівку та окинув поглядом те, що колись було Ліхтарною пусткою, красою та гордістю Нарнії, він змінився в обличчі.

Просто поперек віковічного пралісу, того самого пралісу, де колись дивували погляд могутні дерева, що зросли з золотих та срібних зерняток того самого пралісу, де колись людське дитя з нашого світу посадило дерево-оберіг Нарнії, тепер пролягла широка просіка – вона скидалася на кровоточиву рану на живому тілі землі. Від просіки аж до ріки тягнулися нерівні брудні подряпини рівчаків, якими стовбури повалених дерев волочили до сплаву. Робота аж кипіла: стукали сокири, клацали батоги, коні хрипіли, ледь-ледь тягнучи могутні стовбури до річки. Та перш за все вражало навіть не це: ані король, ані єдиноріг не очікували побачити на вирубці стільки людей – половина з тих, хто рубав священний ліс, були саме люди, а не розумні нарнійські звірі. Іще один погляд – і стало зрозуміло, що то зовсім не русяві нарнійці, а засмаглі бородані, які прийшли з Остраханства, країни, що лежала на півдні, і навіть не поряд, а далеко за межами Нарнії, аж за Древляндією та Великою пустелею, що простягалася поза нею.

Авжеж, не існувало причини з якої в Нарнії не можна було зустріти остраханця: чи то купця з караваном, чи то амбасадора з почтом – у ті дні між Нарнією та Остраханством відносини були досить мирними. Та чому їх зібралися в Нарнії

десятки та чому вони прийшли рубати нарнійський ліс – збагнути цього Тіріан аж ніяк не міг. Він перехопив меча зручніше, а плащ намотав на ліву руку, і пішов до непрошених гостей.

Найближче були двоє остраханців, що понукали та сварили коня, який застряг у ритвині з багнюкою, намагаючись витягти чималий стовбур. Коли король опинився поруч, вони саме намагалися зрушити коня з місця батогами.

– Ворушися, ти, ледачий син лінивця! От знайшла свинюка багнюку! – горлали вони, клацаючи батогами. Кінь і без того тягнув щосили: очі в нього почервоніли, того й диви – повилазять, з боків стікала піна, та все дарма.

– Чи ти заснув там, ледача тварюко?! – гримнув один з остраханців, якому, певно, увірвався терпець, та шмагнув коня батогом. І тут сталося неймовірне.

З першого погляду на лісоповал Тіріан одразу ж про себе вирішив, що коні, якими остраханці вивозять ліс, були їх власними – такими собі нерозумними та безпорадними істотами (яких, до речі, і в нашому світі чимало). Нічого іншого він і припустити не міг. Ось чому як не прикро йому було за безпорадних остраханських коней, з яких знущаються жорстокі хазяї, а за живі дерева йому було болючіше (бо на відміну від коней вони навіть втекти не могли). Йому й на думку не спадало, що якісь там остраханці ладні приборкати волелюбного та розумного нарнійського коня, не кажучи про те, аби огріти того батогом. Аж тут, тільки-но батіг опустився йому на спину, кінь спочатку став дибки, а потім позадкував та жалісно так мовив:

– Навіщо ж за батіг одразу хапатися, дурень ти та сатрап! Не бачиш – я й так роблю все, на що ладен.

Дивитися на те, як чужинці знущаються з вільних нарнійських коней, паплюжачи священний нарнійський ліс, було вже занадто. Рука з мечем сама здійнялася, єдиноріг рішуче виставив свій грізний ріг, і разом вони кинулися вперед. Наступної миті обидва остраханці лежали мертвими в багнюці: одному меч відтяв голову, а іншого прямо в серце вразив ріг.

Розділ 3

Круть у всій красі

– Добрий мій пане коню, ох, пане коню, – звернувся король до звільненого, як він гадав, коня, поспіхом рубаючи шворки. – Як же так сталося, що вас загнобили чужинці? Чи вони вже й Нарнію захопили? Чи, може, відбулася яка битва, а нам про те й невідомо?

– Та ні, сір, – важко дихаючи від непосильної праці, відповів кінь, – нічого такого не було. Прийшов от Аслан і повелів…

– Бережіться! Небезпека, мій королю! – перервав коня на півслові Діамант.

Тіріан підняв очі й побачив, що з усіх боків до них біжать остраханці, а з ними й нарнійські звірі. Ті двоє загинули мовчки, навіть злякатися не встигли, тому інші второпали, що щось трапилося не одразу, а лише коли помітили сторонніх там, де щойно були їх товариші. Та, помітивши, одразу ж кинулися мститися. Хтось біг із сокирою, а хтось (таких була більшість) – з ятаганом наголо.

– Нумо, швидше! Стрибайте мені на спину! – встиг крикнути єдиноріг, підставляючи бік королю. Той злетів верхи вже на скаку, і не встигли нападники оговтатись, як спритний єдиноріг рвонув з місця в кар'єр та зник з очей. Дорогою він двічі змінював напрямок, перетнув ручай і, не збавляючи ходи, через плече спитав:

– Куди далі, сір, до Кейр-Паравелю?

– Зажди, друже, – стримав його Тіріан, – дай-но мені злізти. – Він зісковзнув зі спини єдинорога та став обличчям до нього. – Діаманте, ми вчинили страшне, – мовив.

– Але ж нас змусили, – заперечив Діамант. – Спро-во-ку-ва-ли!

– Хай там як! Кидатися на когось, не кинувши перед тим виклику, до того ж, здається, на неозброєних – то аж ніяк не звитяга, Діаманте! Ми – не месники, ми – вбивці! Я вкрив себе ганьбою на віки вічні.

Діамант опустив голову. Йому теж було соромно.

– І от іще що: кінь обмовився, буцімто все відбувається за наказом Асланови м. Щось таке казав і щур. Усі одноголосно твердять, що Аслан тут, у Нарнії. А що як це правда?

– Сір, невже ви й справді гадаєте, що Асланові може спасти на думку вдатися до такого безчинства?

– Але ж це не той лев, якого можна приборкати, а коли так, то як зрозуміти, що може спасти йому на думку? Ти як знаєш, Діаманте, а я мушу повернутися. Я покладу свого меча перед

остраханцями і попрошу віддати мене на суд Асланів, хай він вирішить ступінь моєї провини і сам покарає мене.

– То ви віддаєте себе не в руки правосуддя, а в руки ката, – розсудив Діамант.

– Прийняти смерть, якщо таким буде його суд, то не ганьба, мій друже. Ганьба відсиджуватися у кущах і тремтіти з остраху, гадаючи: чи прийшов він чи ні, і якщо прийшов – то чи той це Аслан, у якого ми вірили, чи зовсім інший, грізний і лячний. Це наче одного ранку побачити, як зійшло чорне сонце – то воно ще сонце чи вже ні?

– Це наче припасти до води, аби втамувати жагу, а вода… суха. Ось що це таке! Та ваша правда: це кінець усім речам, які ми знали. Навіщо ж мені таке життя? І якщо вже нічого не вдієш – що ж, ходімо здаватися на милість тих, що рубають ліси.

– Немає потреби йти здаватися обом, – відповів король.

– Усі ці роки ми були разом і жоден з нас ніколи не полишав іншого у скруті – невже ви гадаєте, що я покину вас тепер? Якщо не буде вас і якщо Аслан – не Аслан, то краще вже померти разом із вами сьогодні, ніж завтра жалкувати, що ми не померли разом.

Більше нічого вони один одному не сказали, а повернули і пішли назад. В очах у них стояли гіркі сльози.

Коли вони знову повернулися туди, де на них аж ніяк не чекали, остраханці зчинили страшенний ґвалт і, розмахуючи ятаганами та сокирами, кинулися до прибульців. Та король не

збирався чинити опір – він простягнув їм меча, тримаючи його лезом до себе, а рукояттю до них, та мовив:

– Я той, хто ще вранці був королем Нарнії. А тепер лише нещасний лицар, який зганьбив свою честь і ввіряє себе на милість Аслана. Відведіть мене до нього!

– Мене теж, я теж здаюся, – коротко додав Діамант.

Чорняві бородані тісним колом оточили їх, обдаючи запахами часнику та цибулі; їхні вирячені очі люто блищали на засмаглих обличчях. Меч у короля одразу ж відібрали, руки скрутили за спиною, а Діаманту на шию накинули зашморг. Остраханець, який, судячи з того, що на голові мав шолом, а не тюрбан, як у інших, був тут за ватажка, одразу ж зірвав із Тіріана золоту тіару і швиденько заховав її серед складок свого пишного вбрання. А потім полонених повели кудись углиб вирубки, де над лісом (або краще сказати "над колишнім лісом") здіймався пагорб, а все навкруги вже було порубано вщент. І ось що там побачили полонені.

На верхівці пагорба, де раніше росли дерева, тепер стояла хатина не хатина, а щось таке, більше схоже на хлів під очеретяною стріхою. Двері у хлів були щільно зачинені. Коло дверей, просто на траві, сиділо якесь плюгаве людиноподібне створіння: мавпа не мавпа, а такий собі облизян. Тіріан і Діамант, які сподівалися побачити Аслана, а про якусь там мавпу, чи що воно таке, навіть не чули, щонайменше дуже здивувалися. Плюгавою мавпою біля входу в хлів, як ви вже, мабуть, здогадалися, був не хто інший, як Круть. З того часу як ми востаннє про нього чули, а було це ще тоді, коли він мешкав на дереві поблизу озера Чан, Круть дещо погладшав, та попри те зробився огиднішим разів у десять, бо тепер він був не просто мавпою, а мавпою, одягненою по-людськи. Він був запханий у пурпурову оксамитову камізельку, що стискала

його під пахвами, а знизу випирало пузо – бо що там не кажи, а шили та кроїли її на гнома. На ногах він мав справжні пантофлі, та ще й які: щоправда без задників, але ж з носами, оздобленими дорогоцінними камінцями. Авжеж, ті теж сиділи якось недолуго, бо задні ноги в мавп, вони – як руки, добре пристосовані, аби лазити по деревах, але аж ніяк не носити пантофлі. На голові у нього красувалося щось на кшталт корони – на вигляд, щоправда, з паперу. Біля його ніг височіла величезна купа горіхів, які він хвацько хрупав один за одним, клацаючи щелепами та випльовуючи шкарлупки. Час від часу він підтягував камізельку аж під пахви, аби почухрати пуза.

Обличчям до нього у декілька рядів вишикувалась добра юрба нарнійських розумних звірів – усі вони мали стривожений і розгублений вигляд. Коли вони побачили полонених, що їх привели остраханці, над юрбою почулися стогін і плач.

– О, ясновельможний пане Круть, Асланів речник, – мовив остраханський ватажок. – Ми привели вам двох полонених злочинців, завдяки нашій воїнській доблесті та вмінню, а також волею великого бога нашого Таша, нам вдалося захопити цих окаянних головорізів живими.

– Ти ж бач який меч! А дайте-но мені його сюди! – наказав Круть.

Йому з поклоном передали королівський меч із перев'яззю та усім іншим, і він одразу ж начепив те собі на шию. Жалюгіднішого видовища, ніж мавпа в камізельці з мечем, ніхто й ніколи не бачив.

– Долю цих двох ми вирішимо трохи пізніше, – мовив облизян, спльовуючи шкарлупки у їх напрямку. – Вони заждуть, але є справа, яка чекати не може. Ця справа зветься "горіхи". У

зв'язку з цією справою ми воліли б бачити Старшу Білку, відповідальну за заготівлю.

– Я тут, сір! – мовила руда Білка, ступивши крок уперед та поспіхом уклонившись.

– Ага! Ось де ти! – Круть зміряв її поглядом, який не віщував нічого доброго. – Тож слухай нас уважно! Я бажаю, себто Аслан бажає більше горіхів. Ти чуєш мене? Більше горіхів! Цієї жменьки, що ви тут наносили, – він вказав на купу, – і близько не досить! Горіхів має бути більше. Удвічі більше! І всі вони мають бути тут до заходу сонця завтра! І щоб ніяких пустих чи гнилих – я, себто він, цього не любить!

По рядах, де вишикувалися білки, пронісся тривожний вереск, і Старша, зібравшись із духом, насмілилася запитати:

– Дуже вибачаюся, а чи не міг би Аслан сам про те нам сказати? Якщо нам буде дозволено побачитися з ним…

– На все свій час, – не розгубився Круть. – Добре, він зробить вам таку ласку (хоча, між нами, ви на неї і не заслуговуєте) – і явить себе вам сьогодні ж уночі… та тільки на хвилинку, не більш. І ви зможете дивитися на нього скільки завгодно. Та за однієї умови: він не потерпить, аби навколо нього збирався цілий натовп, а також – ніяких питань. Усе, що ви збираєтесь йому переказати, можна переказати мені, його речнику. А мені вже вирішувати, чи заслуговує ваша справа на те, аби його турбувати. А тепер на вашому місці я якнайшвидше кинувся б виконувати наказ і збирати горіхи – ви ще згадаєте мої слова, а то вам самим дістанеться на горіхи.

Нещасні білки чкурнули врозсип, ніби за ними женеться зграя хортів. Нові горіхові побори були для них остаточним

розоренням: зимові запаси майже скінчилися, а ті, що залишилися до нового врожаю, вони вже віддали ненажерливому Крутю, і тепер їм загрожував голод.

Тут з іншого краю натовпу почувся глибокий, майже трубний, голос. То був голос ікластого та кошлатого дикого кабана – вепра.

– А чого це нам не можна юрмитися коло Аслана та розмовляти з ним? До чого нам речник? Подейкують, у давню добу, як прийде він до нас, то підходь до нього хто завгодно – нікому він не відмовляв!

– Ви досі вірите в бабусині байки? – відказав Круть. – Навіть якщо припустити, що то правда, часи змінилися – змінився й Аслан. Тепер він вважає, що був занадто ласкавим до всіх звірів, а ті вже геть розбалувалися, та так, що хтось вважає його, грізного лева, хіба що не свійською худобою. Та все буде інакше, він наведе тут лад! Ось яким було його слово до мене!

У натовпі почулися скиглення та скавучання, а потім запала мертва тиша, що була навіть жалісніша за скавучання.

– І запам'ятайте ще одне, – у тій жалісній тиші загрозливо пролунав голос Крутя, – дійшли до мене чутки, що дехто з вас обзиває мене мавпою – так от, це наклеп! Перед вами людина, яка, скажімо так, через свій похилий вік, може, комусь і нагадує мавпу, але ж віку тій людині сотні й сотні років. Саме через свій віковічний досвід це вже не просто людина, а людина розумна, либонь, чули про таку? Саме тому, що я така вже розумна людина, Аслан і готовий спілкуватися зі мною, а не з тими дурними тваринами, що дошкуляють йому кожного разу, як він з'являється тут. Тож аби не дратувати його, прийміть мою пораду: глянув краєм ока – і мерщій тікай!

Тишу, яка запала після цих його слів, можна було б назвати мертвішою за мертву, якби не голосний пискіт малого борсученятка, вгамувати якого, попри всі зусилля, матері ніяк не вдавалося.

– І закарбуйте собі хоч на лобі, – аби продовжити промову, Крутю довелося іще підвищити голос, що, втім, не завадило йому вкинути до рота черговий горіх, – дійшли до мене чутки, нібито коні між собою домовляються: мовляв, нумо, напружимося, перетягаємо усі дрова за день-два, а там – знову на волю! Попереджаю: викиньте те з голови! Кожен, хто в змозі працювати, віднині мусить працювати! І це стосується не тільки коней, а всіх без винятку – так сказав Аслан! І не тільки сказав, а й домовився з правителем Остраханства, великим тісроком – так остраханці, наші смаглолиці друзі, звуть свого правителя, щоб ви, боронь Аслане, не забули. А домовився він про те, що всі ви, коні, бики, так само як і віслюки, маєте вирушити до Остраханства, аби самим заробляти собі на житло та харчі: возити воду, дрова, цеглу та все таке, як то роблять усі порядні коні в інших країнах. Ті ж із вас, у кого природний хист копирсатися у землі, а саме: кроти, кролі та гноми – йдуть працювати до тісрокових копалень, а ті, котрі…

– …Ні-ні-ні!!! – разом заволали всі звірі. – Цього не може бути! Не може бути такого, аби Аслан віддав нас у рабство до Остраханства.

– Цить, невгамовні! – гримнув Круть. – Хто сказав, що у рабство? Ніякого рабства! Ви матимете зарплатню! І дуже добру зарплатню! А все, що ви заробите, піде у казну! Асланову казну. А він уже витратить ці кошти на благо кожного – яке ж це рабство! – тут Круть поглянув на ватажка остраханців і, здається, навіть підморгнув тому.

Той зробив Крутю уклін та відповів у красномовній остраханській манері:

– О, наймудріший речнику Асланів! Я радий повідомити, що великий тісрок – хай будуть вічними його літа! – однієї думки з вашим володарем щодо необхідності працювати усім: хоч розумним, хоч ні.

– Ось, чули? – сповістив Круть, ніби закликаючи остраханця у свідки. – Про це вже домовлено та узгоджено, і все для вашого ж блага! На ті гроші, що ви заробите, ми зробимо Нарнію країною всім іншим на заздрість: тут розквітнуть помаранчеві гаї та зазеленіють бананові плантації! Ми збудуємо великі міста та поєднаємо їх великими дорогами, а в кожному місті будуть свої школи та офіси, батоги та намордники, залізні клітки, собачі будки, буцегарні та тюрми – геть усе, що має бути у кожному місті!

– Але нічого з того нам не потрібно! – буркнув старий ведмідь. – Нам потрібна воля! Іще ми бажаємо, аби свою волю Аслан висловлював сам, а не передавав через когось іншого!

– От вже ж буркало так буркало, – одразу ж присік подальші суперечки Круть. – Ось чого я терпіти не можу – це коли хтось бурчить і бурчить! А чого тут бурчати, коли з нас двох я один людина, а ти – усього лише дурний товстий ведмідь! От що ти знаєш про волю? Либонь, гадаєш, що воля – це коли кожен робить те, що йому заманеться? А от і ні! То ніяка не воля! А воля – це коли кожен виконує мою волю, второпав?

– Гм, гм, гр-р-р, – загарчав був з роззявленим ротом ведмідь та пошкрябав потилицю, бо нічого він не второпав, тому що, правду кажучи, второпати щось було дуже важко.

– Будь ласочка! – почувся чийсь тоненький голосочок. Усі озирнулися і побачили ягня, таке мале й кучеряве, що всі навіть здивувалися, як воно взагалі наважилося щось мовити.

– Чого тобі? – вищирився на нього Круть. – Кажи вже, тільки стисло, бо в мене обмаль часу!

– Перепрошую, – озвався той, – може, я чогось і не розумію, але що в нас спільного з остраханцями? Ми – діти Асланові, вони – нащадки Таша, ми – віримо в Аслана, вони – у свого бога! Їхній Таш, як самі вони кажуть, має чотири руки та голову стерв'ятника. Аби умилостивити його, вони приносять у жертву людей на його олтарі. Від нас Аслан не вимагає жертв! Сам я аж ніяк не вірю у те, що така істота, як Таш, взагалі існує на світі. Та навіть якби існувала, чи може наш Аслан укладати з нею угоди?

Юрба, що майже зовсім принишкла, знов заворушилася – у Крутя вп'ялися допитливі палаючі очі. Усі зрозуміли, що тільки-но почули найважливіше питання за всі збори.

Сам Круть мало горіхом не подавився. Він аж підплигнув на місці та сплюнув у напрямку ягняти.

– Тьху ти! Хто пустив малечу на збори?! Слухай-но, сосунцю! Мерщій до мамки – ти диви, ще молоко на вустах не обсохло, а він уже на збори ходить та питання ставить! А ви, всі інші, слухайте! Правда полягає в тому, що Таш – це лише інше ім'я Аслана. Усі стародавні байки про те, що ми з остраханцями вороги, бо віримо у різних богів, – то нісенітниця! Тепер достеменно відомо: хай ми з ними вживаємо різні слова, та розуміємо під ними одні й ті ж речі. А речі залишаються собою, хоч як їх не назви. Ось чому Аслан і Таш – це просто два різних імені одного й того ж, самі знаєте

кого! І саме тому немає нам чого ворогувати з ними: бо Таш – це Аслан, а Аслан – то Таш. Отак і втовкмачте собі: Таш – Аслан, Аслан – Таш…

Усі, хто тримає вдома собаку, знають, які ж печальні бувають інколи у нього очі. Якщо ви це знаєте, то вам не так уже й важко буде уявити собі очі всіх розумних звіряток: всіх тих безмежно чесних та довірливих, але збитих з пантелику ведмедиків та борсуків, кролів та кротів, мишенят і пташенят, – бо всі вони видавалися вдесятеро жалюгіднішими за того вашого собаку. Хвости підібгали, вуса й вуха обвисли. Якби ви побачили їх на власні очі, у вас, мабуть, серце не витримало б від жалю. Та був у натовпі один звір, кого, здається, усе не обходило.

Це був величенький такий собі рудий кіт у повному розквіті котячих сил. Він сидів чи не найближче до Крутя з остраханцем, обвивши хвостом лапки та не відводячи від них тяжкого незмигного погляду. За весь цей час він, здається, жодного разу й оком не кліпнув.

– Перепрошую, – напівмуркочучи, ввічливо спитав він, – мене от що цікавить: а цей ваш друг з Остраханства – він теж притримується тих самих поглядів, що й ви?

– Можна й не сумніватися! – гаряче відповів остраханець. – Просвітлення, що найшло, тобто зійшло, на цю найдосвідченішу мавпу, я маю на увазі – найосвіченішу людину, заслуговує на те, аби осяяти всіх: Аслан означає не більше не менше, ніж Таш!

– Отже, Аслан означає не більше, ніж Таш? – чомусь уточнив кіт.

– Аж ніяк не більш! – відповів остраханець, подивившись коту просто в очі.

– Чи ти вдоволений, Рудий? – у свою чергу спитав Круть.

– О-о-о, цілковито! – відповів той із виглядом стороннього спостерігача. – Просто хотілося дещо уточнити. Дякую за роз'яснення. Ось тепер я щось починаю розуміти.

До цієї миті король з єдинорогом зберігали мовчання, сподіваючись що от-от та балакуча мавпа дасть їм слово, бо переривати когось на півслові вважали неввічливим і недоцільним. Але тепер, побачивши невимовно сумні обличчя нарнійців, які вже ладні були повірити у те, що Аслан – це те ж саме, що й Таш, король не витримав:

– Ти брешеш! – прогримів над натовпом його гучний голос. – Ти брешеш, мавпо! Без жодних докорів сумління! Ти брешеш, як бреше остраханець! Ти брешеш як мавпа, якою ти і є!

Він волів спитати всіх присутніх, як може жахливий бог Таш, якого треба напувати людською кров'ю, бути одночасно і благородним левом, який пролив власну кров заради спасіння Нарнії. Якби в нього була змога сказати все, що він жадав, то влада Крутя не протрималася б, може, й одного дня; нарнійський народ почув би правду та скинув би ненависного облизяна. Та сталося не так. Тіріан не встиг сказати більше жодного слова. Двоє дужих остраханців із двох боків щосили вдарили його в обличчя, а третій, що стояв позаду, пнув ногою та звалив на землю. Поки він падав, він ще почув, як у люті заверещав облизян:

– Заберіть його звідси! Негайно! Щоб він нікого не чув і щоб ніхто не чув його! Прив'яжіть його до дерева! Його долю я... я маю на увазі Аслан... вирішить трохи пізніше!

Розділ 4

Нічні пригоди

Король поволі повертався до тями. Він досі не розумів, що коїться, коли остраханці спершу розв'язали йому руки, а потім відтягли куди подалі та, поставивши спиною до великого ясена[2], примотали його до стовбура від шиї до ніг, а самі пішли геть. Що дратувало його в ту мить більш за все інше (бо, як відомо, саме дрібниці нам і дошкуляють більш за все) – то була розбита губа, з якої сочилася кров, а він був не в змозі ані зупинити її, ані змахнути; тож цівка крові лоскотала його до нестями.

З місця, де його залишили остраханці, він добре бачив верхівку пагорба, на якому вивищувалася та дерев'яна споруда – чи то хлів, чи сарай, перед якою сидів Круть. Він також бачив, що Круть і далі патякає про те й про се, а час від часу до нього долинав гул натовпу, але про що там йшлося, Тіріан міг лише здогадуватися.

"Де ж він, мій Діамант? Що вони зробили з ним?" – ятрила його думка.

Невдовзі натовп порідішав, розбившись на окремі ручаї, що побігли з пагорба врізнобіч. Один чи два таких ручаї пробігли повз Тіріана, та звірі боялися навіть дивитися в його бік, а деякі навіть робили вигляд, що його не помічають, бо зайняті важливою розмовою. А потім у лісі запала тиша. Так проминула година, за нею – інша, а там і третя: час спливав, і Тіріана вже

мучила спрага, до якої трохи згодом додався й голод; а коли сонце похилилося до заходу, то ще й холоднеча. Спину вже зводила судома. Ось так він почувався, коли сонце сіло і на землю впали сутінки.

Уже стемніло, як він не те що почув, а скоріш, відчув, тупотіння маленьких лапок, що швидко наближалися до нього. Зліва з темряви до нього прибігли троє мишенят, справа – двоє кротів, а спереду – кроленя. Кожен із них тягнув на собі чи то кошик, чи то бурдючок, від чого у напівтемряві Тіріану вони спочатку здалися якимось невідомими в Нарнії звірами. Та ось вони опинилися біля його ніг, стали на задні лапки і кожен по черзі поцілував йому коліно (нарнійські миші та кроти легко дістають до колін дорослій людині, бо в Нарнії розумні тварини більші за наших звичайних, яких ви бачили в Англії), торкаючись його м'якими та прохолодними лапками.

– Ох, ваша величносте, ох, любий наш добрий королю! – пролунали їхні тоненькі голосочки. – Нам дуже і дуже прикро, але повірте, ми радо перегризли б пута і визволили б вас, але дуже вже боїмося Асланового гніву! Проте ніхто нам не забороняв принести вам попоїсти…

Одразу ж перша миша хутко забігла вервечкою до верхнього витка, що міцно стискав королю груди, та зачепившись за нього задніми лапками, стала стовпчиком так, що вусами майже лоскотала Тіріану обличчя. Слідом за нею викараскалася друга миша, яка влаштувалася трохи нижче за першу. Інші залишилися внизу та налагодилися передавати що там вони принесли наверх.

– Трохи попийте, сір, – мовила перша миша (чи краще вже сказати миш), – і ви одразу ж відчуєте, що не проти й попоїсти.

Губами на дотик Тіріан відчув щось вологе – то з маленького дерев'яного келиха миш намагався напоїти його молодим вином. Келих був завбільшки з виїдене яйце або, хто знає, за таку собі підставочку для ґоґель-моґеля, тому Тіріан навіть не розібрав, яке воно, те вино, на смак. Та миш одразу ж передав келих (а для мишей він був завбільшки з цеберку) донизу, де його знову наповнили вином та передали вгору. Тіріан тільки сьорбнув, як одразу ж осушив і цей келих. Келих знову відправили на землю, наповнили та підняли вгору. На п'ятому чи шостому спрага вже відступила, бо, як відомо, якщо бажаєш втамувати спрагу, то краще пити маленькими ковточками, аніж допастися до води й пити, доки не луснеш.

– А тепер би сиру скуштували, – запропонував той миш, що стояв нагорі. – Та дуже не налягайте, бо знову спрага нападе!

Після сиру короля нагодували вівсяними балабушками з маслом, а потім дали ще вина запити.

– Гей, хто там унизу? Передайте-но мені цеберку води, – коли з вечерею було покінчено, мовив перший миш. – Короля треба умити – у нього все обличчя в кривавій юшці!

За мить Тіріан відчув, як обличчя торкнулося щось м'яке та вологе, схоже на губку, що їм миш відтирав закипілу кров, і одразу почувся краще, ніби набрався свіжих сил.

– Мої маленькі друзі, – мовив він, – як мені віддячити вам за все, що ви зробили для мене?

– О, ні-ні, даруйте! – відповіли тоненькі голоси. – Це ми мусили віддячити вам за те, що ви наш король! А іншого нам і не треба! Ми завжди були й залишимося підданими вашої величності! Якби супроти вас вийшла лише та мавпа зі своїми

остраханцями, то їм довелося б спочатку пошматувати нас, перш ніж ми дозволили б їм хоча б торкнутися вашої величності, не кажучи вже про те, аби зв'язати вас, як останнього злочинця! Адже нас голими руками не візьмеш, та й шаблюкою замахаєшся! Та як ми можемо йти проти волі Аслана?

– А чому ви вирішили, що те, що коїться, коїться з його волі? Ви що ж, бачили його?

– О, саме так, сір, саме так! – відповів за всіх кролик. – Саме вчора вночі він виходив із того хліва, що на пагорбі, – його всі бачили!

– А який він на вигляд? – спитав король.

– Саме такий, яким має бути лев: дуже великий і дуже й дуже грізний! – відповів найменший миш.

– То ви вирішили, що саме Аслан і наказав рубати ліси та знищувати дріад, а вас віддати в рабство до остраханських копалень?!

– Так, кепські наші справи, чи не так? – похнюпився інший миш. – Може, й справді краще було померти до того, як все почалося, і нічого собі не знати, не бачити й не чути? Та нічого не поробиш: усі все бачать, чують та кажуть, що така вже, мабуть, його воля… Ми й самі бачили й дивувалися: хіба на такого Аслана ми чекали? Але ж ми чекали на нього і мріяли, аби він прийшов… Ось він і прийшов.

– А прийшов він, здається, дуже й дуже розлюченим! – Підхопив перший миш. – Таким, ніби ми скоїли щось таке, що

йому вкрай не до вподоби, а що саме – нам і невтямки. Отже, тепер нам непереливки, а за що – хоч би хтось сказав!

– Як на мене, ми й тепер робимо те, що йому не до вподоби, – обережно зауважив кролик.

– А мені начхати, – відповів на те кріт. – Якщо буде в тому потреба, я вчиню так само – і хай мене шукають!

Та всі інші разом тільки цитьнули на нього:

– Тихіше! Думай, що кажеш! – і почали озиратися на всі боки, а потім додали: – Ми дуже вибачаємося, наш королю, та нам конче потрібно бігти далі у справах! Нам і уявити важко, що станеться, якщо нас тут побачать!

– То не зволікайте, друзі мої, – відповів король. – Навіть заради всієї Нарнії я не маю права вимагати від вас, аби ви легковажили своїм життям.

– На добраніч! На добраніч! – одне за одним маленькі звірятка підходили потертися носом об його коліно. – Ми ще повернемося! Неодмінно! Звісно, якщо вдасться…

По тому їх крихітні ніжки дрібно затупотіли та розтанули в нічній тиші. У лісі одразу ж стало ще холодніше, темніше й наче безпорадніше, ніж було до того, як вони приходили.

Визирнули зірки, час тягнувся так повільно, що й уявити собі неможливо, а останній король Нарнії стояв біля дерева, зв'язаний по руках і ногах, не в змозі зарадити саму собі та втративши лік часу. Та раптом попереду щось сталося.

Далеко-далеко замерехтів червоний вогник. Не встиг король придивитися пильніше, як той раптом зник. Але вже за мить запалав яскравіше й потужніше. У світлі заметушилися тіні, підносячи оберемки чогось темного до вогника і кидаючи поруч із ним. Тіріан вже здогадався, що там розклали багаття, тіні – то люди, які носять хмиз, а палає те багаття на самісінькій верхівці пагорба. Коли вогонь здійнявся високо вгору, Тіріан навіть зумів розгледіти темний хлів, на який багаття відкидало червоні відблиски, та великий натовп людей і звірів між будівлею та багаттям. А потім біля багаття з'явилася сутула незграбна постать з довгими руками – судячи з усього Круть. Хвилину чи дві він щось втлумачував громаді, хоча здаля здавалося, ніби він просто махає руками, як той млин, а потім повернувся, тричі одвісив доземний уклін хліву, підвівся та розчахнув двері. Почулося голосне "ох", і на порозі з'явилося щось на чотирьох ногах, таке ж незграбне, як і Круть у людському одязі, та ступило один лише крок уперед до натовпу.

У відповідь здійнявся такий галас, що до Тіріана долетіли навіть окремі слова.

– Аслане! Аслане! Аслане! – заволав натовп на всі звірячі голоси. – Мов хоч слово! Скажи нам щось втішне! Заспокой нас! Не гнівайся! Пробач!

Від ясена, до якого його приторочили остраханці, Тіріан як не придивлявся, а розгледіти, що воно там таке на чотирьох ногах стоїть перед сараєм, не вдавалося. От у чому можна було бути певним, то це те, що воно рухається, воно жовте, велике й волохате. Тіріан ніколи в житті не бачив Великого Лева. Ніколи в житті не бачив він і звичайного лева. Тому беззаперечно стверджувати, що та примара у світлі багаття – не Аслан, він би не наважився. Та з іншого боку, як та примара

могла бути Асланом, коли вона ледь-ледь пересувала ноги та мовчала, немов води в рота набрала.

Ще хвилину король вагався, вірити чи не вірити очам своїм, аж раптом в голові промайнула страшна думка. Він згадав, як Круть намагався переконати всіх і кожного, буцімто Аслан і Таш одне й те саме, і зрозумів: він свідок великої Омани!

Тим часом мавпа нахилила голову до блідої примари, начебто прислухаючись до височайших вказівок, що їх повелитель нашіптує їй на вухо, потім бовкнула щось до натовпу, і натовп знову заволав. По тому жовта бліда постать на кволих ногах розвернулася та мовчки пошкандибала – інакше і не скажеш! – назад у хлів… Мавпа швиденько зачинила двері. Одразу ж хтось, мабуть, хлюпнув у багаття води, бо воно згасло зненацька так само, як і запалало, – либонь, і розпалювали багаття саме для цієї вистави. Тіріан знову лишився на самоті в холодній темряві ночі.

Мимоволі він почав пригадувати все, що йому було відомо про колишніх королів Нарнії – тих, хто правив країною задовго до нього у славетну давнину, і дійшов висновку, що жоден із них – принаймні так здавалося йому – ніколи не переживав такі часи, як він.

Він пригадав навіть історію прапрадіда свого прапрапрадіда короля Ріліана, як того викрала підступна чаклунка, коли він був ще зеленим парубком, та як довгі роки тримала його у непроглядних печерах підземного королівства, що залягало під землею, тобто під землями суворих північних велетнів, – то й то, у якій, здавалося б, безвиході був його пращур, а врешті-решт з невідомих країв, що були десь по той бік Ліхтарної пустки, далеко-далеко за межами Нарнії, прийшли йому на допомогу двоє невідомих, але дуже кмітливих дітлахів, які здолали злі чари та витягли його з

підзем'я на білий світ, і повернувся той додому живий і здоровий, а потім ще й правив країною довго та щасливо.

– Ех, не те, що я, – зітхнув про себе Тіріан.

З Ріліана думки його перекинулися на ще давнішу історію – історію Ріліанового батька, Каспіана Мореплавця; як той змушений був тікати від свого дядька, самозваного короля Міраза, який будь-що хотів позбутися свого небожа, та переховувався у гномів, аж поки не зібрав військо та не викинув заморців із Нарнії. Ця історія теж мала щасливий кінець, бо знов-таки, у лиху годину на допомогу йому прийшли діти, які теж з'явилися в Нарнії з-поза меж цього світу; а було їх навіть не двоє, а четверо, і всі вони брали участь у великій битві, де вирішувалася доля Нарнії. Каспіан тоді посів законний трон свого батька.

– Але те було дуже й дуже давно, – зупинив себе Тіріан. – Нині такі дива вже, либонь, не трапляються.

Та обірвати спогади було не так просто. Він пригадав – недарма він гарно вивчав історію, коли був ще маленьким хлопчиком, – що саме ті четверо дітлахів, які допомогли Каспіану здобути перемогу над грізним Міразом, за тисячоліття до того вже бували в Нарнії; і тоді вони вчинили таке, про що нарнійці згадуватимуть доти, доки існує Нарнія. Бо здолали вони не когось там, а Велику Чаклунку, що наслала на землю віковічну зиму, а з дітьми на землю прийшла весна. Потім вони посіли трон у Кейр-Паравелі. Їхнє правління потім назвали золотою добою Нарнії… Дивно те, що в ті часи Аслан теж з'являвся у землі нарнійській частіше, ніж тепер, коли його допомога конче потрібна.

– Аслане… Тоді ти з іншого світу… – раптом осяяла його дивна думка. – Вони завжди разом і приходили лише тоді, коли справи тут були такі кепські, що, як то кажуть, далі нікуди. От чому, чому б їм не прийти просто зараз?!

Так подумав він і потроху почав гукати:

– Аслане! Аслане! Аслане! Прийди до нас! Несила нам без тебе!

Та відповіддю йому було те саме: тиша і темрява.

– Нехай я тут загину, – не витримав король. – Бо що мені моє життя без моєї країни?! Про одне благаю: прийдіть та врятуйте Нарнію!

Проте ніч залишалися ніччю, а ліс – лісом, а якщо вже щось і змінилося, то не навкруги, а лише в серці самого короля. У його серці зажевріла надія. І ця надія зростала з кожною хвилиною, а чому – він і сам не знав.

– О, Аслане, Аслане, – прошепотів самими вустами Тіріан. – Якщо ти сам не прийдеш, то надішли мені хоча б допомогу – тих дітлахів з іншого світу! Якщо ти сам не в змозі викликати їх, дозволь мені догукатися до них – нехай мій голос почують в інших світах!

І зібравши останні сили, а їх залишалося не так уже й багато, та відкинувши острахи, несподівано для себе він закричав на весь ліс:

– Гей, дітлахи! Ті, кому не байдужа Нарнія! Врятуйте нас! Крізь віки та світи закликаю вас я, Тіріан, король Нарнії, володар Кейр-Паравелю та Самотніх островів!

Тієї ж миті сили полишили його і він чи то впав у нестяму, чи то провалився в сон, якщо то дійсно був сон, адже він був значно яскравішим за будь-який сон, що він бачив за своє життя.

Отже, йому привиділося, ніби стоїть він у світлій кімнаті, у якій за столом зібралися семеро. Здається, у них щойно скінчилася трапеза. Двоє з них були досить похилого віку: чоловік із сивою бородою та літня жінка з незвичним для її віку вогником та усмішкою в очах. Праворуч від старого сидів юнак, за віком, здається, навіть молодший за Тіріана, та попри його юність обличчя його виказувало риси, притаманні особам королівської крові та справжнім воїнам. Те саме можна було сказати й про юнака праворуч від жінки. Просто навпроти Тіріана сиділа русява дівчина, на вигляд – молодша за обох хлопців. А ще тут були хлопчик та дівчинка, молодші навіть за неї. Нічого дивного в тому, що люди зібралися навколо стола, звісно, не було, а от що одразу кидалося в очі, то був просто таки чудернацький, як на Тіріана, одяг – дивнішого він і уявити собі не міг.

Та стояти-витріщатися, що в тому одязі й до чого, було ніколи. Побачивши його, троє з присутніх, ті, що сиділи навпроти, скочили на ноги; хтось зойкнув, а жіночка спершу стенулася, а потім зітхнула. Старий, хоч і залишився сидіти, як сидів, здається, з несподіванки зробив якийсь невдалий рух та змахнув з краю столу склянку – принаймні, Тіріан почув дзенькіт, із яким зазвичай скло розбивається об підлогу.

Тіріан побачив, що всі вп'ялися в нього, наче він сам був якимсь дивом, аж раптом збагнув, що вони вбачають у ньому не стільки диво, скільки примару. Він також помітив, що той хлопець, у якому вгадувалися королівські риси, аж ніяк не відсахнувся і не здригнувся, хоча і трохи зблід та стис пальці в кулак. Саме він і порушив мовчання.

– Мов! Якщо ти не тінь і не примара – мов! Ти схожий на нарнійця, а ми тут, усі семеро, – ті, кому не байдужа доля Нарнії.

Тіріан хотів був розповісти, що він не хто інший, як Тіріан, король Нарнії, і що Нарнії вкрай потрібна їхня допомога, та жодного слова не зірвалося з його вуст. Тоді він спробував теж саме прокричати, та (як воно буває уві сні, і в мене теж було) хоч як кричи – тебе не чують.

Він побачив, що хлопець, який звернувся до нього, підвівся на ноги.

– Тінь ти чи примара, чи будь-хто, – мовив він, заглядаючи Тіріану просто в очі, – іменем Аслановим заклинаю тебе: відповідай мені, бо я маю знати все. Я король Пітер.

Раптом кімната попливла перед очима Тіріана. Голоси – тепер усі семеро щось казали разом – почали віддалятися, і він чув лише окремі слова:

– Дивись! Він розчиняється в повітрі… Він тане… Зникає… Зник…

Тіріан розчахнув очі. Руки й ноги в нього вже зовсім заклякли, від холоднечі зуб на зуб не скочив, а він так само стояв, прив'язаний до старого ясена. Ліс потроху наповнювався блідим розмитим світлом, що передує світанку, одяг короля просяк вранішньою росою – починався новий день.

Це було гірке пробудження. Гіршого пробудження в його житті ще не було.

Розділ 5

Як до короля прийшла допомога

Страждання тривали недовго. Майже одразу почувся удар, потім ще один, і за мить перед ним стояли двоє дітей. Він точно знав, що вони з'явилися не з-за дерева, до якого він був прив'язаний, бо він почув би. Насправді, вони взялися нізвідки. Він одразу ж відзначив, що вони були одягнені у таку ж саму дивну неяскраву одежу, як і люди з його сну; одразу зрозумів він і те, що перед ним стояли наймолодші з тих сімох – хлопчик та дівчинка.

– Ох, – сказав хлопчик, – аж дух захопило! Мені навіть здалося…

– Скоріш розв'яжи його, – урвала його дівчинка, – поговоримо потім. – А тоді додала, повернувшись до Тіріана: – Вибачте, що так довго. Прийшли, щойно змогли.

Поки вона це казала, хлопчик витягнув із кишені ножа та поспіхом зрізав з короля пута – надто швидко. У короля настільки заніміло тіло, що, коли останню мотузку було зрізано, він завалився вперед на коліна та руки. Лише добряче розтерши ноги, він зміг підвестися.

– То були ви, – почала дівчинка, – то ви з'явилися до нас, коли ми вечеряли? Десь тиждень тому?

– Тиждень, добра дівчино? – здивувався Тіріан. – Із тієї пори й десяти хвилин не минуло.

– Звичайна плутанина з часом, Поул, – пояснив хлопчик.

– Я пригадую, – сказав Тіріан, – про це оповідалося у старих казках. Час у вашій дивній країні пливе не так, як у нас. До

речі, уже час забиратися звідсіля, бо мої вороги близько. Чи підете ви зі мною?

– Звичайно, – відповіла дівчина. – Ми тут, аби допомогти вам.

Тіріан підвівся і повів їх униз пагорбом, на південь від хліва. Він уже знав, куди їм податися, але спершу потрібно було добратися до каменів, де вони не залишили б слідів, та перетнути річку, аби відбити будь-який запах. Добру годину вони обережно пробиралися кам'яними засадами та переходили вбрід річки, і весь цей час було не до балачок – не вистачало подиху. Але Тіріан ні-ні, а й зиркав на своїх супутників. Якось дивно і водночас ніяково було Тіріану йти поряд зі створіннями з іншого світу, але тепер і старі історії здавалися більш правдивими, аніж будь-коли… Ніби от-от могло трапитися що завгодно.

– Тепер, – сказав Тіріан, коли вони опинилися на краю маленької долини, яку з обох боків обступали березові гаї, – ми у відносній безпеці від тих лиходіїв і можемо йти повільніше.

Зійшло сонце, усюди блищала роса і співали пташки.

– Здається, не завадило б і щось перехопити. Ми-то з Поул уже поснідали, а от вам, сір, саме час, – зауважив хлопчик.

Тіріан замислився був над тим, що ж означає те "перехопити", але коли хлопчик відкрив опуклий ранець і витягнув звідтіля засмальцьований м'який пакунок, усе стало зрозуміло. Король зголоднів, мов звір, хоча й до цієї миті зовсім того не помічав. У пакунку знайшлися два сендвичі з яйцем, два с сиром та два з якоюсь пастою. Якби не голод, останні два Тіріан і до рота не взяв би, бо в Нарнії таке не їсть ніхто. Поки

він доїдав останній сендвич, вони дійшли до низу долини і знайшли моховий стрімчак, з якого било маленьке піняве джерельце. Усі троє зупинилися, аби напитися і збризнути розпалені обличчя.

– Саме час, – сказала дівчина, відкидаючи з лоба мокре волосся, – тобі розповісти нам хто ти такий, чому був прив'язаний і що тут взагалі коїться.

– Із превеликим задоволенням, ясна панночко, – погодився Тіріан, – але не можна стояти на місці.

Вони продовжили свій шлях, і Тіріан розповів їм, хто він і що з ним трапилось.

– …Тепер, – закінчив він, – я направляюся до однієї вежі з тих трьох, що були зведені моїм предком у Ліхтарній пустці супроти зловмисників, що вешталися там колись. Хвала Асланові, у мене не вкрали ключі. У тій вежі ми знайдемо зброю і деякий провіант, хоч би і самі сухарі. Там ми будемо в безпеці, доки вирішимо, що робити далі. А тепер, будь на те ваша ласка, розкажіть мені, хто ви є, та вашу історію.

– Мене звуть Юстас Бяклі, а це Джил Поул, – сказав хлопчик, – ми вже якось були у Нарнії, але дуже і дуже давно, більш ніж рік за нашим часом, і був тут хлопчина на ім'я принц Ріліан, та тримали того хлопчину ув'язненим у підземеллі, а простоквак Трясогуз якось устромив його…

– Ха! – вигукнув Тіріан. – То ви ті самі Юстас та Джил, що врятували короля Ріліана з чаклунського полону?

– Так, то були ми, – сказала Джил. – Тож він тепер король Ріліан? Звичайно ж, король, я і забула.

– Так, – відповів Тіріан, – я його нащадок у сьомому коліні. Він помер більш ніж двісті років тому.

– Уф, – Джил скривила личко, – ось що найстрашніше у поверненні в Нарнію.

Та Юстас продовжив:

– Тепер ви знаєте, хто ми, сір. А ось що трапилося з нами. Професор та тітка Поллі зібрали нас "нарнійців" у себе…

– Ті двоє мені не знайомі, Юстасе, – сказав Тіріан.

– Вони двоє прийшли до Нарнії на початку часів, у той день, коли звірі почали говорити.

– Присягаюся гривою Лева! – вигукнув Тіріан. – Ці двоє? Лорд Діґорі та леді Поллі! З початку часів! І досі живі у вашому світі? Яке чудо! Але розповідайте ж далі!

– Не те що б вона була нашою рідною тіткою, – сказав Юстас, – Її звуть місс Пламер, але ми звемо її тітка Поллі. Тож вони двоє зібрали нас частково задля розваги – щоб вдосталь побалакати про Нарнію (бо більш ні з ким про такі речі балакати не можна), а частково тому, що Професору здалося, начебто ми чомусь потрібні в Нарнії. А потім, мов примара чи бозна-що, з'явилися ви, ваша величносте, майже до смерті нас налякали та зникли, не кажучи ні слова. Після того ми знали точно, що щось сталося. Наступним питанням було – як сюди потрапити, бо не можна ж просто захотіти і переміститися в інший світ. Тож ми добренько це обговорили, і Професор сказав, що єдиний шлях – то магічні кільця, ті самі, що завдяки їм він та тітка Поллі потрапили до Нарнії багато років тому, задовго до того, як народилися ми. Ті кільця було зарито в

садку одного з будинків у Лондоні (це наш велике місто, сір), а будинок – давно вже проданий. Тому постала ще одна проблема – як ті кільця здобути. Ніколи не здогадаєтесь, чим закінчилось. Едмунд та Пітер – Великий король Пітер, саме він розмовляв із вами, – поїхали до Лондона, аби пробратися до того садку рано-вранці, доки всі сплять. Вони перевдяглись у робочих, щоб, якщо хтось їх побачить, – вони сказали б, що прийшли щось зробити з дренажем. Прикро, що мене з ними не було, – ох і славна ж, мабуть, була розвага! Здається, у них усе вийшло, бо наступного дня Пітер прислав нам телеграму – це такий собі лист, сір, як-небудь потім поясню, – що вони дістали кільця. Наступного дня нам із Поул потрібно було йти до школи – ми досі вчимося. Тож Пітер і Едмунд мали зустріти нас на шляху до школи та передати кільця. Бачте, лише ми можемо потрапити до Нарнії, бо дорослим сюди шлях закритий. Тому ми сіли на поїзд – це така штука, на якій люди подорожують у нашому світі, схожа на багато зв'язаних між собою екіпажів, – а Професор і тітка Полі та Люсі поїхали з нами, бо ми хотіли побути разом так довго, як тільки зможемо. Коли ми під'їжджали до станції, де Пітер с Едмундом повинні були нас зустріти і я видивлявся їх у вікно, стався якийсь страшенний ривок та шум – і ось ми в Нарнії, а ваша величність прив'язані до дерева.

– Тож ви не скористалися кільцями? – спитав Тіріан.

– Ні, – відповів Юстас, – ми їх навіть не бачили. Аслан зробив усе за нас одним йому відомим способом, навіть без усіляких кілець.

– Але у Великого короля Пітера вони є? – уточнив Тіріан.

– Так, – відповіла Джил. – Але не думаю, що він зможе ними скористатися. Коли інші двоє Певенсі, король Едмунд та королева Люсі, востаннє були тут, Аслан сказав, що вони більш

ніколи не повернуться до Нарнії. Те саме він сказав і Великому королю Пітеру, але ще раніше. Будьте впевнені, якщо на те буде нагода, він одразу ж з'явиться тут.

– Фух, – сказав Юстас, – стає спекотно. Нам ще далеко, сір?

– Дивіться! – сказав Тіріан і тицьнув пальцем. Не так далеко над верхівками дерев виднілися сірі зубці стіни. Невдовзі вони вийшли на порослу травою галявину, яку перетинав струмок, а на дальньому краю потічка стояла приземкувата квадратна вежа з вузькими вікнами і масивними дверима у ближній стіні.

Тіріан оглянув місцевість і, переконавшись, що ворогів у полі зору немає, підійшов до вежі та якийсь час перебирав ключі, що на срібному ланцюжку висіли в нього на шиї під мисливським платтям. Напевно, ключі у Тіріана були від якихось потаємних кімнат у палацах або від дерев'яних, пахучих скринь із королівськими скарбами, бо з усіх ключів, що він дістав, два були золоті, а скільки було багато оздоблених – і не перелічити. Але ключ, який Тіріан встромив у замок, був великий та грубо вироблений. Спочатку замок не піддавався, і Тіріан почав був непокоїтися, що і зовсім не зможе його відімкнути, але нарешті йому вдалося – і двері відчинилися із приглушеним скрипом.

– Ласкаво прошу, любі друзі, – сказав Тіріан, – хоч, боюсь, це не найкраще місце, яке король Нарнії може запропонувати гостям.

Тіріану сподобалося, що незнайомці були добре вихованими. Обоє сказали, щоб він не переймався і вони більш ніж упевнені, що тут дуже гарно.

Насправді ж у вежі було не так уже і гарно – у єдиній кімнаті, що здіймалася аж до самого даху, було темно і пахло сирістю, а в куті була дерев'яна драбина, по якій можна було піднятися до люка на зубчасту стіну. У кімнаті було декілька грубих тюків для сну, чимало всіляких сундуків та пакунків і вогнище, яке начебто не запалювали вже багато років.

– Чому б нам не піти й не назбирати хмизу? – запропонувала Джил.

– Зарано, товаришу мій, – сказав Тіріан. Він був переконаний, що ворог не повинен спіймати їх без зброї, тож нишпорив по сундуках, вдячний сам собі за те, що дбав про те, щоб раз на рік ці вежі перевіряли, аби тут було все необхідне. Тятиви для луків знайшлися загорнутими у промащений шовк, мечі та списи були змащені проти іржи, а броня була начищена і запакована. Але було там і щось навіть ліпше. "Дивіться!" – сказав Тіріан, дістав звідкілясь довгу кольчугу з цікавим візерунком і показав її дітям.

– Дивна кольчуга, сір, – сказав Юстас.

– Так, хлопче, – відповів Тіріан, – бо кували її не нарнійські гноми. Це остраханська кольчуга, я зберіг декілька таких, бо ніколи не знаєш, коли тобі чи твоїм друзям доведеться пересуватися непоміченими по землях тісрока. А ось подивіться на цей кам'яний бутель. Тут сік, яким ми намажемося, аби бути схожими на остраханців!

– Ура! – Джил ледве втрималася, аби не заплескати в долоні. – Обожнюю маскуватися!

Тіріан показав їм, як намазати руки, обличчя, шию, плечі та, зрештою, руки до ліктів, і намазався сам.

– Коли висохне, – сказав він, – цей сік не змити навіть водою. Тільки масло і попіл знову зроблять нас білими нарнійцями. А тепер, люба Джил, подивімося, чи пасуватиме тобі ця кольчуга. Трошки довгувата, але не настільки, як я боявся. Мабуть, належала пажу з почту якогось таркаана.

Після кольчуг вони вдягли круглі остраханські шоломи, які щільно припасували до голови. Потім Тіріан дістав сувій білої матерії і намотував її на шоломи доти, доки вони не стали схожими на тюрбани, але так, щоб маленькі сталеві шишаки на вершечку шоломів стирчали посеред імпровізованих тюрбанів. Для себе і Юстаса Тіріан підібрав остраханські мечі та невеличкі круглі щити. Для Джил легкого меча не знайшлося, тому він дав їй довгого мисливського ножа, який цілком міг використовуватися як меч.

– Чи вмієш ти вправлятися з луком, дівчино? – поцікавився Тіріан.

– Не так добре, аби те було варто уваги, – трохи наїжачилась Джил. – А ось у Бяклі непогано виходить.

– Не вірте їй, сір, – запротестував Юстас. – Після нашої подорожі до Нарнії ми обоє непогано пораємося з луком, і Джил не набагато гірша за мене, хоча, правду кажучи, ми обоє стріляємо не дуже добре.

Порозмисливши, Тіріан віддав Джил лук зі стрілами, і всі вони заходилися розпалювати вогнище – справа не з легких у вогкій вежі, що більше за будь-яке інше приміщення нагадувала печеру із холодним сирим повітрям, від якого тіло брали дрижаки. Але всі зігрілися, доки збирали хмиз: сонце стояло просто над головою і припікало мало не по-літньому, а коли в комині запалав вогонь, обличчя у всіх навіть трохи

проясніли. В одному з сундуків вони знайшли зачерствіле печиво, покришили його в окріп та підсолили. Вийшла якась зовсім несмачна подоба каші – тим вони й повечеряли, запивши водою.

– Ех, – зітхнула Джил, – сюди б пакетик чаю.

– Або баночку какао, – додав Юстас.

– Барильце доброго вина у цих вежах було б зовсім незайвим, – погодився Тіріан.

Розділ 6

Пригода протягом ночі

Години за чотири Тіріан і собі всівся на лаву, аби трішки перепочити. Двоє дітлахів уже давно спали: він відіслав їх до ліжка набагато раніше, аніж пішов спати сам, – досхочу виспатися їм цієї ночі не вдасться, а Тіріан добре розумів, що без сну вони, у їхньому віці, довго не витримають. Та й він добряче їх утомив. Спочатку він дав Джил кілька уроків стрільби з лука. На його подив, невдовзі дівчинка вже непогано поралася із луком (хоча, звичайно, нічого було й порівнювати її із нарнійськими стрільцями). Вона навіть спромоглася самостійно вполювати кролика (звісно ж не розумного, а звичайнісінького собі кроля, яких чимало мешкає у західних землях Нарнії). Здобич її, вже оббілована та випатрана, висіла неподалік. На великий подив Тіріана, діти вельми вправно випатрали звіра – поратися зі здобиччю вони навчилися ще за часів принца Ріліана, коли мандрували суворими північними володіннями велетнів. За Джил настала черга тренувати Юстаса – його зброєю стали меч і щит. У своїх минулих пригодах Юстас чимало натренувався вправлятися із

мечем, але в руках у нього завжди був прямий нарнійський меч, що дуже відрізнявся від кривого остраханського ятагана. Через те виникли певні труднощі, бо удари ятаганом значно відрізняються від того, як треба бити мечем, тож Юстасу довелося перевчатися. Але, за словами Тіріана, в нього був добрий окомір, а прудкості було й взагалі не позичати. Вельми здивувало Тіріана й те, якими дужими виявилися обоє дітлахів: нині вони здавалися значно дорослішими, сильнішими та здоровішими за тих дітей, що він їх зустрів лише кілька годин тому. То до справи взялося чарівне повітря Нарнії – саме так воно впливає на гостей з інших світів.

Подальші дії узгодили без сперечань: усі троє згодилися, що перш за все вони мають повернутися до Хлівного пагорба та визволити єдинорога Діаманта, а звідти, якщо їхній задум матиме успіх, вони повернуть на схід і спробують зустрітися із невеличкою армією, що її вів із Кейр-Паравелю кентавр Рунвіт.

Досвідченому воїну та мисливцю Тіріану неважко було прокидатися тоді, коли він сам того забажає, тож він дав собі час до дев'ятої вечора, викинув із голови всі тривоги й одразу ж заснув. Здавалося, промайнула лише мить, коли він прокинувся, але освітлення та якесь внутрішнє чуття підказували йому, що він прокинувся саме вчасно. Король підвівся на ноги, нап'яв на голову шолом та тюрбан (кольчугу він і не знімав) і заходився будити дітей, а ті, правду кажучи, прокинувшись та злізши зі своїх ліжок, видавалися сумними та похмурими та позіхали не припиняючи.

– Отож, – звернувся до них Тіріан, – звідси ми попрямуємо на північ. На щастя, небо осипане яскравими зорями і шлях наш цього разу буде значно коротшим за той, якого ми трималися вранці, бо тоді нам довелося йти в обхід, а тепер ми рушимо навпростець. Якщо нас зупинять, ви двоє зберігайте спокій, а я намагатимуся вдати, ніби я один із тих окаянних,

жорстоких та зарозумілих остраханських лордів. Якщо ж мені доведеться витягти свого меча, ти, Юстасе, повинен зробити те саме, а Джил нехай займає місце за нами та тримає лук напоготові. Але якщо ж я скомандую: "Додому!" – то тікайте до вежі, тікайте з усіх ніг, і нехай жоден із вас навіть і не думає битися – жодного удару не чекаю я від вас, щойно віддам оцей наказ: хибна доблесть згубила чимало блискучих військових операцій. А тепер, друзі мої, в ім'я Аслана – вперед!

За дверима в обличчя їм вдарило холодне нічне повітря. Над верхівками темних дерев сяяли величні нарнійські зірки. Полярна зірка Нарнії зветься Вістря Списа, але вона значно яскравіша за нашу полярну зорю.

Деякий час їм удавалося йти на зірку, але невдовзі вони натрапили на густий чагарник, який довелося обходити, відхилившись від наміченого шляху. А після цього виявилося зовсім нелегко розгледіти небесне склепіння, сховане від поглядів путніх за густим віттям. На допомогу несподівано прийшла Джил, яка бувала вправним провідником удома, в Англії, а до того ж після стількох днів подорожі дикими північними землями, знала нарнійське небо, мов свої п'ять пальців. Вона могла знайти напрямок за зірками, навіть якщо не бачила Вістря Списа. Варто було Тіріану побачити, що з них трьох вона є найвправнішим слідопитом, він одразу ж пустив дівчинку на чоло їхнього маленького загону. Йому залишалося тільки дивуватися тому, як нечутно та майже непомітно лине вона темним лісом перед ним.

– Присягаюся гривою Лева! – пошепки зауважив він Юстасу. – Дівча те нагадує мені дивовижне лісове створіння. Вона не впоралася б ліпше, хоч би й у жилах її текла кров лісових дріад.

– Вона ж зовсім маленька, – також пошепки відізвався Юстас, – для неї те не складно.

– Тсс-с, тихіше, – перебила їх Джил, обертаючись та прикладаючи пальця до вуст.

Навколо стояла мертва, непорушна, незвична тиша. Зазвичай нарнійська ніч у лісі була напоєна найрізноманітнішими звуками: то вас привітав би їжачок, то над головою почулося б совине пугукання, то звідкись здаля долинули б звуки флейти, і неважко було б здогадатися, що то фавни звели свій танок, а з-під землі коли-не-коли, а долинали б глухе гупотіння та стукіт молотів – то поспішали у своїх справах гноми. Але нині не чутно було ані звуку – сум та острах накрили землі Нарнії непроникним покровом.

Трохи згодом шлях різко пішов угору, а дерева порідшали та дещо розтеклися по боках. Тіріан уже міг розгледіти знайомі обриси пагорба і хліва. Джил тепер пересувалася з ще більшою обережністю і все частіше оберталася до друзів, знаками наказуючи їм рухатися тихіше. Аж ось вона завмерла на місці, немов нежива, пригнулася до землі та ніби розчинилася у темряві. За мить вона випросталася, нагнулася до Тіріана та прошепотіла йому в саме вухо, так тихо, аби лише він зміг почути: "Униж, шір. Краще видно". Вона сказала "шір" замість "сір", не тому, що була шепелява, а тому, що знала, – краще за все у цілковитій тиші чутно саме звук "с". Тіріан не змусив її повторювати двічі й одразу ж привалився до землі, майже так само тихо, як і дівчинка, але все ж таки дещо чутніше, бо він був старший і важчий. Звідти на тлі неба темним обрисом виділявся й сам пагорб, і хлів на його вершині, а зовсім поруч, за кілька кроків від них – остраханський вартовий. Вартовий із нього був не з ліпших – він не ходив, як годиться, туди-сюди, і навіть не стояв, а сидів на землі, перекинувши спис за плече, а підборіддям упершись у груди.

– Дуже добре! – кинув Тіріан Джил, ледь ворушачи губами. Тепер він знав усе, що йому було потрібно.

Вони випросталися і дуже повільно, не наважуючись навіть зайвий раз видихнути, Тіріан повів їх уперед, під прикриття щільно скупчених дерев, що стояли за два чи три кроки від вартового.

– Зачекайте тут, – прошепотів він дітям. – Якщо мене спіткає невдача – тікайте!

Уже не криючись, він випірнув із тіні. Переляканий вартовий уже хотів скочити на ноги: подумав, що то з нічним візитом пожалувало остраханське начальство і зараз йому надають гарячих за те, що він розсівся та відпочиває замість того, аби пильнувати. Але підвестися він не встиг, бо Тіріан опустився перед ним на одне коліно і палко заговорив:

– Чи очі мої бачать воїна тісрока – хай будуть вічними його літа! Радісно на серці в мене від зустрічі з тобою серед дияволів та звірів нарнійських. Дай-но мені потиснути руку твою, друже!

Не встиг остраханський вартовий отямитися, як правицю його стиснуло, мов лещатами, його самого притиснули до землі коліном, а до горла приставили гострого кинджала.

– Ані звуку або на тебе чекає смерть! – пошепки застеріг його Тіріан. – Скажи мені, де єдиноріг, і я збережу тобі життя!

– З-з-за хлівом, мій повелителю, – затинаючись, ледь вичавив із себе невдаха.

– Добре. Вставай і веди мене до нього.

Холодне лезо кинджала й досі лоскотало горло вартового, тільки тепер воно перемістилося трохи ближче до вуха. Тремтячи, остраханець повів Тіріана за хлів.

Навіть у темряві Тіріан без зусиль розгледів білі обриси Діаманта.

– Тсс-с, – поквапився він вгамувати друга. – Тихіше, Діаманте, тихіше, не гомони! Це я, Тіріан. Як тебе зв'язано?

– Оплутано по всіх чотирьох ногах, а вузду прив'язано до кільця в стіні хліва, – відгукнувся Діамант.

– Ставай-но сюди, молодчику, спиною до стіни. А ти, Діаманте, упни ріг у груди цього остраханського вояки, аби він і не здумав поворухнутися.

– Із задоволенням, сір, – кивнув Діамант.

– А якщо він таки спробує поворухнутися, устроми йому ріг у самісіньке серце.

За кілька митей пута, що стягували Діаманта, впали додолу. Тим, що від них лишилося, вони зв'язали вартового-нещасливця по руках та ногах, напхали йому в рота трави, підв'язали підборіддя, аби він не міг видушити ані звуку, посадили на землю та притулили спиною до стіни.

– Я не занадто чемно до тебе поставився, – вибачився він перед вартовим, – але на те була моя потреба. Якщо нам доведеться зустрітися колись ізнов, я, може статися, дам тобі змогу мені відплатити. А тепер, Діаманте, рушай за мною, але ступай тихо-тихо, аби нас нівроку не почули.

Лівою рукою він обвив звіра за шию, нагнувся та поцілував його в носа, і обоє друзів радо привітали один одного. Тихо-тихо, зовсім нечутно, вони повернулися до схованки, де на них чекали діти. Тут, під деревами, стояла зовсім непроглядна темрява, і Тіріан мало не перечепився через Юстаса, побачивши його в останню мить.

– Усе гаразд, – прошепотів Тіріан. – Непогано попрацювали. А тепер додому!

Вони розвернулися і пройшли вже кілька кроків, коли Юстас спитав: "Поул, ти де?"

У відповідь не пролунало ані звуку.

– Джил десь із вашого боку, сір? – спитав він короля.

– Що? – схвильовано перепитав Тіріан. – Хіба вона не біля тебе?

Від жаху в них мало волосся дибки не стало. Вони не наважувалися гукати її вголос і шепотіли її ім'я на всі боки так голосно, як тільки могли. Але даремно – відповіді не було.

– Вона кудись пішла, доки мене не було? – допитувався Тіріан.

– Я не бачив і не чув, як вона зникла, – похитав головою Юстас. – Але вона могла піти непомітно – ви ж і самі бачили.

Десь здалеку почулися приглушені барабанні дрібушечки. Діамант повів вухом туди, звідки чувся звук, та лише кинув:

– Гноми.

– Не виключено, що й ті гноми – віроломні зрадники, – крізь зуби процідив Тіріан.

– А десь зовсім близько до нас наближається щось на чотирьох копитах, – додав Діамант.

Люди і єдиноріг застигли на місці – занадто про багато що треба було потурбуватися, і ніхто не знав, що ж їм робити. Стукіт копит усе наближувався. А потім, уже зовсім поруч, пролунав знайомий голос:

– Гей! Ви тут?

Дякувати небесам, то виявилася Джил.

– Де тебе носило! – пошепки гримнув на неї Юстас, який насправді добряче перелякався, коли її не виявилося поруч.

– У хліві, – видихнула Джил, але зовсім не перелякано, а немов переховуючи усмішку.

– Ах, – рикнув Юстас, – тож тобі здається, що це дуже смішно? Що ж, тепер мені нічого не лишається, як…

– Ви привели Діаманта, сір? – перебила його Джил.

– Так. Ось він. Але що то за звір із тобою?

– Це він, – відповіла Джил. – Але відійдемо звідси подалі, доки ніхто не прокинувся! – вона знову пирснула зі сміху.

Ніхто не сперечався, бо вони вже й без того задовго залишалися у небезпечній місцині, а барабанні дрібушечки гномів, здається, чулися вже ближче. Вони кілька хвилин йшли на південь у цілковитій тиші, коли Юстас нарешті перепитав:

– Він? Що ти маєш на увазі?

– Підставний Аслан, – пояснила Джил.

– Що? – не стримав свого здивування Тіріан. – Де ти взагалі була? І що зробила?

– Дозвольте пояснити, сір, – заходилася розповідати Джил. – Щойно ви розібралися з вартовим, я вирішила, що непогано було б зазирнути у хлів та подивитися, хто ж насправді там ховається. Тож я підповзла до нього, без жодних зусиль відчинила двері й зазирнула всередину. Там, звичайно, було темно та стояв сморід, як і в будь-якому іншому хліві, тож я запалила світло, і – ви не повірите! – але нічого й нікого там не побачила, окрім цього маленького віслючка із прив'язаною до спини лев'ячою шкурою. Тож я вийняла свого ножа і наказала йому йти за мною. Насправді ж погрожувати йому не було ніякої необхідності – цей хлів йому й самому вже поперек горла став і він охоче пішов зі мною сам, правда ж, Вертику?

– Овва! – Юстас навіть рота роззявив від подиву. – Що ж, ти геть збила мене із пантелику. Ще мить тому я був злий, мов собака, та й досі гадаю, що нечемно було з твого боку пробиратися туди крадькома, не сказавши нам ані слова. Але, мушу визнати, впоралася ти просто чудово. Якби вона була хлопцем, її можна було б посвятити у лицарі, чи не так, сір?

– Якби вона була хлопцем, її випороли б батогом за невиконання наказів, – відповів Тіріан, і в темряві незрозуміло

було, чи то він хмуриться, чи то всміхається. А вже за мить почувся ляскіт металу.

– Що ви робите, сір? – різко спитав Діамант.

– Витягаю меча, аби відітнути голову цього клятого ішака, – жахливим голосом відповів Тіріан. – Відійди-но, дівчино!

– Ні, ні, благаю вас, ні, – кинулася на захист Вертя Джил. – Ви не повинні цього робити! То була не його провина! Він не винний і кається у тому, що накоїв! Він дуже гарний віслючок, звати його Верть, а руки мої обвивають його за шию.

– Джил, – промовив до неї Тіріан, – серед усіх моїх підданих ти – найхоробріша і найобізнаніша в лісовій справі, але, разом із тим, найзухваліша та найнеслухняніша. Що ж, нехай живе. Що ти можеш сказати у своє виправдання, віслюче?

– Я, сір? – почувся голос віслюка. – Мені, звичайно, дуже шкода за те, що я накоїв. Але облизян казав, що то Аслан хоче, аби я напнув на себе ту шкуру, а я гадав, що йому видніше, адже він набагато розумніший за мене. Я тільки робив те, що мені веліли. І зовсім несолодко мені прийшлося тут, у хліву. Я навіть не знаю, що коїлося там, за його межами, бо мене випускали назовні лише іноді, на кілька хвилин і тільки уночі. А іноді вони забували навіть мене напоїти.

– Сір, – втрутився Діамант, – гноми підходять ближче. Чи бажаємо ми із ними зустрітися?

Тіріан розмірковував зо хвилину, а потім зненацька голосно розсміявся. Після цього він заговорив, але вже не шепотом:

– Клянуся гривою Лева! – вигукнув він. – Щось у мене зовсім клепки розсохлися. Чи бажаємо ми зустрітися із ними? Звичайно, ми із ними зустрінемося! Ми тепер із ким завгодно можемо зустрітися! У нас є віслюк, якого ми можемо їм пред'явити. Нехай бачать, чому вони поклонялися та чого боялися. Ми покажемо їм, у чому полягав задум облизяна. Таємниця його вже не є таємницею, що геть усе міняє. Завтра облизян бовтатиметься на найвищому дереві в Нарнії. Годі переховуватися, шепотітися та ховатися. Де ці чесні гноми? У нас для них є гарна новина!

Після довгих годин шепотіння слова, вимовлені нормальним голосом, мають просто таки живодайну силу. Усі зненацька загомоніли, засміялися; навіть Верть підвів голову та зробив те, чого Круть не дозволяв йому робити вже давно, – видав своє улюблене: "Іа-іа-іа!" Невеличкий загін друзів попрямував назустріч барабанним дрібушкам, що ставали все голоснішими, і невдовзі попереду заграло світло смолоскипів. Вони йшли по одному із тих неходжених шляхів (в Англії ніхто б його і за шлях не вважав би), що пролягають через Ліхтарну пустку. Назустріч їм крокувало десь із тридцять гномів, кожен із лопатою чи сапою за спиною. У голові колони виступали двоє озброєних остраханців, а ще двоє замикали тил.

– Стійте! – гримнув Тіріан, виходячи на дорогу. – Стійте, солдати! Куди та за чиїм наказом ведете ви цих нарнійських гномів?

Розділ 7

Здебільшого про гномів

Побачивши мандрівників та прийнявши Тіріана за таркаана чи великого лорда, що подорожує із двома озброєними

пажами, остраханські воїни в голові колони негайно зупинилися та підняли списи у вітанні.

– О, мій пане! – звернувся до Тіріана один із них. – Ми ведемо цих куцаків до Остраханства, працювати в копальнях тісрока, нехай будуть вічними його літа!

– Ташем присягаюся, покірності їм не позичати, – зазначив Тіріан і зненацька розвернувся обличчям до гномів. Приблизно кожен шостий із них тримав перед собою смолоскипа, тож в мерехтливому світлі вогню він мав змогу роздивитись їх бородаті обличчя: всі вони дивилися на нього понуро та зацьковано.

– Гноми, гноми, хіба ж то була велика битва і тісрок захопив ваші землі війною, – грізно запитав він, – що ви вирішили спокійнісінько вмерти в соляних шахтах Паграану?

Двоє солдатів злобливо зиркнули на нього, а гноми як один почали виправдовуватися:

– Наказ Аслана! Так наказав Аслан. Він продав нас. Як можемо ми йому перечити?

– Тісрок, авжеж! – докинув хтось із бороданів і сплюнув із ненавистю. – Хотів би я подивитися на ті немічні спроби!

– Ану, цить, лайдаки! – обірвав їх старший солдат.

– Дивиться! – вимовив Тіріан, витягуючи Вертя на світло. – Ось він, ваш Аслан! Справжнього ж Аслана в Нарнії й взагалі не було. Усіх вас надурив Круть. Ось кого він виводив зі стайні, аби збивати вас із пантелику. Подивіться лишень на нього!

Гномам уже доводилося бачити псевдо-Аслана, але можливості роздивитися його як слід у них ніколи не було, тож зараз їм достатньо було лише миті, аби вони почали запитувати один в одного, як взагалі вони могли так одуритися. Ще за часів Вертевого ув'язнення у хліві напнута на нього левова шкура позатиралася і втратила охайність, а після прогулянки по нічному лісу вона й взагалі стала кривою та пошарпаною: більша частина костюму збилася на одне плече, а косо посаджена голова чомусь злізла назад, тож тепер будь-хто міг побачити лагідне та трохи дурнувате обличчя вислюка, що визирало зі всього цього мотлоху. У куточку рота в нього стирчала травичка, яку він пощипував з того самого часу, як його взяли із собою, увесь час мимрячи:

– То не моя провина, я не зовсім розумний і ніколи нічого такого не стверджував.

Якусь мить гноми, роззявивши роти, розглядали вислюка, доки один із солдатів різко не спитав:

– Чи ви при своєму глузді, мій пане? Що ви робите з цими рабами?!

А інший з підозрою додав:

– І хто ви взагалі такі?

Жоден спис уже не салютував – обидва були опущенні та готові до бою…

– Кажіть пароль! – гаркнув остраханський командир.

– Ось мій пароль… – відповів король та стрімко оголив меча. – Світло приходить, виявляючи неправду. А тепер стережися, негіднику, бо перед тобою Тіріан, король нарнійський!

Мов блискавка налетів він на остраханського командира. Юстас, що витяг свого меча одночасно із королем, відчайдушно кинувся на іншого солдата: обличчя його зовсім зблідло, але ми не будемо його за це корити. До того ж він мав неабияку вдачу, що іноді приписують новачкам, бо з голови в нього геть повилітали усі ті уроки, які нещодавно втовкмачував йому в голову Тіріан, і він бився, мов дикун (можливо, навіть із заплющеними очами), коли несподівано виявив, на превеликий свій подив, що його остраханський супротивник лежить бездиханний коло його ніг. Попри відчуття значного полегшення йому на мить стало по-справжньому моторошно. Січа короля із його ворогом тривала зовсім недовго, і за кілька митей супротивник його теж пав, а сам Тіріан закричав Юстасу: "Десь неподалік іще двоє! Бережися!"

Але гноми вже розібралися із двома іншими остраханцями. Більше ворогів поблизу не було.

– Ну й удар у тебе, Юстасе, ого-го! – вигукував Тіріан, плескаючи хлопчика по спині. – Гноми, відтепер ви вільні! Завтра я вестиму вас у бій за визволення Нарнії. Тричі ура Аслану!

Але те, що за цим сталося, і справді нагадувало якесь жалюгідне видовище. Декілька гномів (приблизно зо п'ять) зробили якісь слабкі спроби, але одразу ж припинили. Деякі інші щось понуро прогарчали. Більшість не видало ані звуку.

– Вони що, не второпали, чи що? – нетерпляче мовила Джил. – Що це з вами, гноми? Чи ви не чуєте, що вам каже

король? Усе скінчено. Круть більше не правитиме Нарнією. Усі зможуть повернутися до звичайного життя. Ви знову зможете радіти та розважатися. Хіба ви не щасливі?

Після хвилинної паузи не дуже привабливий гном із чорним, мов сажа, волоссям та бородою звернувся до неї:

– А ви хто така будете, хм, дівчино?

– Я Джил, – відповіла вона. – Та сама Джил, яка врятувала від закляття короля Ріліана, а це Юстас, він теж був зі мною – за волею Аслана через стільки століть ми повернулися з іншого світу.

Гноми з посмішкою перезирнулись, та посмішки ті були зовсім не веселими – в них проглядалося щось глузливе.

– Що ж… – нарешті вимовив чорний гном, якого звали Гріфл, – не знаю, як мої хлопці, а я вже достатньо наслухався про того Аслана – на все життя вистачить!

Почувши це, решта гномів одразу забурмотіли.

– Точно, точно! – забуркотіли інші гноми. – Квіти-квітучі-квіточки…

– Що ви таке верзете? – не зрозумів Тіріан. Він не зблід під час бою, а від їхніх слів аж пополотнів. Подумки він чекав від цієї миті чогось чарівного, а виходило все мов у дурному сні.

– Ти мабуть вважаєш, що ми глузд втратили? Літають бджілки та ростуть квітки в мозку, так ти вважаєш?! – сердито заголосив Гріфл. – Нас уже раз жорстоко надурили, і ти гадаєш, що й тепер кругом пальця нас обкрутиш? Ти що, не

розумієш, що нам твої історії про Аслана аж ніяк не потрібні? Подивіться лиш на нього! Якийсь старий ішак із довжезними вухами!

– О, небо, ви зводите мене з розуму! – терпляче промовив Тіріан. – Ніхто з нас і не казав, що це справжній Аслан! Це той, кого Круть видавав за нього. Розумієте ви чи ні?

– Я так зрозумів, що ви лише пропонуєте кращу імітацію! – злісно вигукнув Гріфл. – Дякуємо, але нам цього не потрібно. Нас уже досить дурили, більше ми дурнями бути не хочемо.

– Я вас і не обманюю! – втрачаючи терпіння, сердито гаркнув Тіріан. – Я служу справжньому Аслану.

– І де він? Хто він? Покажи-но його нам! – вимовили декілька гномів.

– Вважаєте, я його із собою в кишені тягаю, дудлики? – Тіріан втрачав терпець. – Хто я такий, аби вказувати Аслану, коли йому з'являтися? Він не той лев, якого можна приручити!

І тільки коли ці слова злетіли з його вуст, він зрозумів, якої припустився помилки. Гноми всі як один почали глумливо виспівувати не його останні слова: "Не той лев, якого можна приручити, не той лев, якого можна приручити", – а повторювати фразу: "Не ручний лев, не ручний лев", – глумливо її виспівуючи. Один із них кивнув:

– Так само нам казали й інші!

– Ви хочете сказати, що не вірите в існування справжнього Аслана? – не повірила своїм вухам Джил. – Але ж я бачила його на власні очі! Саме він переніс нас двох з іншого світу!

– Ах! Ну, коли ви так кажете! – відповів їй Гріфл із глумливою посмішкою. – Вони гарно попрацювали, щоб ви робили свою справу як слід… Говориш, чого навчили, чи не так, дівчинко?

– Нечема! – прикрикнув на нього Тіріан. – Ти що, хочеш сказати, ніби пані бреше?

– Кому, кому, а не вам, пане, нагадувати мені про чемність… – озвався гном. – Гадається мені, що нам більше не потрібен король – навіть якщо ви й Тіріан, на якого зовсім не схожі. І тим паче не потрібен нам ніякий там Аслан. Від сьогодні ми – самі собі хазяї і коритися нікому більше не станемо. Зрозуміло?

– Правильно! – приєдналися інші гноми. – Відтепер ми самі по собі. Ніяких Асланів, королів та дурних історій про інші світи. Гноми для гномів!

Після цих слів вони розбрелися по своїх місцях у лаві та вже готові були рушити туди, звідки прийшли, коли своє слово вставив Юстас:

– Невдячні тварюки, – злісно вимовив він. – Ви навіть не подякуєте нам за свій щасливий порятунок від рабства в соляних копальнях?

– О, тут усе цілком зрозуміло… – через плече кинув Гріфл. – Ви врятували нас тільки для того, аби згодом використати у своїх цілях. Маєте свої види на нас, якісь інтриги, але ми кажемо: грайте в свої ігри без нас. Ходімо, хлопці!

Гноми заграли трохи дивну маршрувальну пісню з барабанними дрібушечками та розчинилися в темряві.

Тіріан із друзями дивилися їм услід. Потім король важко вимовив одне лише слово: "Ходімо", – і, не перехопившись жодним словом, усі мовчки попрямували слідом за ним.

Розмовляти не було настрою. Верть, що не зовсім второпав, що тут трапилося, і досі відчував себе в опалі. Джил, окрім відчуття огиди до тих гномів, відчувала захват від перемоги Юстаса над остраханцем, і їй було трошки соромно за себе. Що до Юстаса, то в нього і досі тривожно калатало серце. Замикали колону сумні Тіріан із Діамантом. Король тримав одну руку на шиї єдинорога, і час від часу єдиноріг по-дружньому тицявся своїм м'яким носом у щоку короля. Їм не потрібні були слова, аби втішати один одного. Та й важко було б знайти слушні слова в ту скрутну хвилину. Тіріану жодного разу не спадало на думку, якими жахливими можуть бути наслідки Крутевого шарлатанства. Тепер, після того як людям дурили голови підставним Асланом, вони припинили вірити у справжнього. Він уявляв собі, що варто лише буде показати гномам, як їх надурили, і вони одразу ж стануть на його бік. А потім, наступної ночі, він відвів би усіх до Хлівного пагорба та показав усім Вертя, й усі, побачивши його, повстали б проти Крутя, і, можливо, після короткої сутички із остраханцями на тому все й скінчилося б. Але, судячи з останніх подій, на те тепер нема чого розраховувати, бо хто знає, скільки ще нарнійців поведуться так само, як і ці гноми?

– Мені здається, що нас хтось переслідує, – несподівано зауважив Верть.

Вони зупинилися та нагострили вуха. І справді – позаду них почувся досить виразний тупіт маленьких ніжок.

– Хто йде?! – вигукнув король.

– Це я, пане, тільки один я, – пролунала відповідь. – Я гном Поґін. Мені тільки тепер вдалося втекти від інших. Я на вашому боці, пане, і на Аслановому. Якщо ви довірите в мої руки меча гномової роботи, я із радістю битимусь за праве діло, доки всіх не переможемо.

Усі згуртувались навколо нього, посипались вітання, похвальба та нескінченні поплескування по спині. Звісно, що один гном майже нічого змінити не міг, але все ж таки втішливо було заручитися хоча б його підтримкою. Усі, окрім Джил та Юстаса, що були занадто стомлені для того, щоб думати ще про щось, окрім ліжка, помітно повеселішали.

Коли вони повернулися до вежі, стояла найхолодніша година ночі перед самим світанком. Усі залюбки перехопили б чогось попоїсти, якби на них чекали готові страви, але на те, щоб щось приготувати, сил ні в кого вже не стало. Усі напилися зі струмка, трохи змочили водою стомлені обличчя та позалізали в ліжка. Верть із Діамантом влаштувалися надворі, бо, як ви могли б здогадатися, єдиноріг та товстенький дорослий віслюк займають забагато місця, аби вкладати їх спати у приміщенні.

Хоч якими б коротунами й не були нарнійські гноми, але для свого зросту вони вирізнялися винятковою силою та міццю. Тож раніше за всіх, попри тяжкий день та пізню ніч, прокинувся саме Поґін, прегарно при цьому відпочивши. Він одразу ж взявся за лука Джил, вполював кількох диких голубів і, присівши на ґанок, тут же попатрав їх, перемовляючись із Діамантом та Вертем, що влаштувалися поруч. На ранок Верть мав кращий вигляд і почувався набагато краще. Як і кожен єдиноріг, Діамант був одним із найвитонченіших та найшляхетніших створінь у світі, тож він поводився із Вертем так, ніби вони були давніми друзями, розмовляючи із ним про речі, на яких вони обидва добре розумілися, – про травичку,

цукор чи догляд за копитами. Коли Джил та Юстас устали, широко позіхаючи та протираючи заспані очі, було вже о пів на одинадцяту. Гном показав їм, де можна назбирати нарнійської трави, що зветься дикою фреснією, – вона дуже схожа на наш щавель, але набагато смачніша, особливо якщо її правильно приготувати (їм би ще трохи масла та перцю – ото був би сніданок! Але, на жаль, чого не було – того не було). Це та те – і на сніданок – чи обід, як вам більше до вподоби – у них готувалося непогане собі рагу. Тіріан, взявши сокиру, прогулявся вглиб лісу і невдовзі повернувся з хмизом для вогнища. Доки готувалося їхнє "рагу" (а здавалося, що воно готувалося цілу вічність, особливо коли навкруги розповзався запаморочливий запах апетитної страви), король знайшов гномові повне бойове спорядження: коротку кольчугу, шолом, щит, меч, перев'язь і кинджал. Перевіривши меч Юстаса та помітивши, що той засунув його в піхви брудним одразу ж після своєї січі з остраханцем, Тіріан його посварив і змусив невідкладно почистити та відполірувати зброю.

Увесь цей час Джил ходила туди-сюди, іноді помішуючи їжу в горщику та час від часу зиркаючи на віслюка з єдинорогом, які із задоволенням паслися неподалеку. Скільки ж разів впродовж того ранку вона шкодувала, що не може їсти траву!

Але коли настав час снідати, усі згодилися, що приготована страва була варта очікування, тож однією порцією справа не обійшлася. Коли вже всі наїлись досхочу, троє людей та гном порозсідалися на ґанку, чотириногі порозсідалися до них лицем, гном (авжеж, із дозволу Тіріана) запалив свою люльку, а король промовив:

– А тепер, друже Поґіне, не міг би ти розповісти нам усе, що знаєш про ворога, – адже ти, напевно, знаєш більше за нас. Перш за все мене цікавить, як вони пояснили мою втечу?

– Вони не зрадили собі, сір, й вигадали найхитрішу казку, яку тільки знав світ… – почав Поґін. – Цю історію розповів кіт на ім'я Рудий, і цілком ймовірно, що саме він її і вигадав. Цей Рудий, мій пане… ох, він такий проноза, просто найхитріший з усіх котячих… так ось, він розповів, що проходив повз дерева, до якого ті негідники прив'язали вашу величність. І сказав, що ви ревіли, лаяли та проклинали Аслана і "при цьому такою грубою мовою, об яку мені і язика бруднити б не хотілося", і, проказуючи це, він видавався таким манірним та пристойним, якими завжди здаються коти, коли хочуть комусь догодити. А потім, як казав Рудий, несподівано у спалаху блискавки з'явився сам Аслан і одним махом проковтнув вашу величність. Усі звірі затріпотіли від цієї історії, деякі навіть на місці знепритомніли. Звісно, тут долучився Круть… Ось, говорив він, що Аслан робить із тими, хто його не поважає. Хай це буде для всіх попередженням. І бідні істоти одразу ж злякано заскиглили та зарюмсали. Тож втеча вашої величності не дала їм підстави думати, що у вас є вірні друзі, що можуть вас врятувати, а навпаки, змусила їх лише більше боятися та слухатися Крутя.

– Який жахливий хід! – обурився Тіріан. – Цей Рудий, видно, близький радник Крутя.

– І тепер питання стоїть уже по-іншому, мій королю, а саме: чи не став уже Круть його радником, – похитав головою гном. – Ви бачите… річ у тому, що Круть запив. Здається мені, що тепер усім заправляє або Рудий, або Рішда – остраханський командир. І, як бачиться мені, саме на ті плітки, що їх пустив поміж гномів Рудий, можна списати вчорашню їхню поведінку. Я розповім чому саме. Одного разу, щойно по завершенні однієї з тих страшних опівнічних зустрічей, я вже був рушив додому, коли згадав, що лишив на тому місці свою люльку. То була й справді гарна люлька, одна з моїх улюблених, тож я вирішив по неї повернутися. Але не встиг я дійти до місця, де сидів (а

темрява навколо стояла – хоч в око стрель), як раптом почулося котяче "няв", а у відповідь – голос остраханця: "Шшш… тихіше!" – тож я став там, мов у землю вритий. Ті двоє і були саме Рудий та таркаан Рішда, як вони його кличуть. "Славетний таркаане, – мовив кіт своїм медовим голосом, – я лише хотів прояснити для себе, що саме ми мали сьогодні на увазі, коли казали, що Аслан – то Таш, а Таш – то Аслан". – "Без сумніву, мій мудрий коте, ти добре зрозумів, про що йдеться", – відповів на те Рішда. "А йдеться про те, що їх обох не існує?" – на всяк випадок спитав Рудий. "Те відомо усім, не обділеним розумом та знаннями", – обізвався таркаан. "Виходить, ми гарно розуміємо один одного, – промуркотів кіт. – Чи ти, як і я, вже трохи стомився від Крутя?" – "Дурна та жадібна тварюка, – відповів йому інший, – але нам він іще знадобиться. Тому маємо тримати все в таємниці та зробити так, аби Круть скорився нашій волі". – "А також, чи не буде нам на руку, – додав Рудий, – якщо ми прийматимемо освічених нарнійців до нашої ради: лише тих, котрі справді стануть у пригоді? Звірі, що щиро вірять в Аслана, можуть з'явитися коли завгодно – і обов'язково з'являться, тільки-но Круть розбовкає свою таємницю. Але ті, хто чхав і на Таша, і на Аслана, дбаючи тільки про власний прибуток і про ту винагороду, яку може дати їм тісрок, коли Нарнія стане остраханською провінцією, будуть нам вірними служками". – "Чудово, просто чудово, коте! – відповів командир. – Але обирай обережніше".

Поки гном розповідав, день якось змінився… За сніданком сяяло сонце, а тепер… Верть тремтів, Діамант неспокійно вертів головою. Джил підвела очі.

– Небо затягає хмарами, – зауважила вона.

– І така холоднеча, – додав Верть.

– І справді, Левом присягаюся! – погодився Тіріан, дмухаючи на змерзлі руки. – Пхе! І що це ще смердить?

– Фу-у! – скривився Юстас. – Наче мертвечиною тягне. Чи то мертва пташка десь, чи що? І як це ми раніше не помітили?

Раптом Діамант скочив на копита та тицьнув кудись рогом:

– Дивіться! – закричав він. – Подивіться на це! Дивіться, дивіться!!

Усі перевели погляд туди, куди він вказував, і вклякли на місці, охоплені тваринним жахом.

Розділ 8

Які новини приніс орел

У тіні дерев, на дальньому боці прогалини, щось рухалося… Ду-у-уже повільно те "щось" немов повзло крізь повітря на північ. На перший погляд ви, певно, помилково сприйняли б те "щось" за дим, бо воно було сірим й напівпрозорим. Але той смертний сморід, яким від нього тхнуло, був аніяк не запахом диму. Крім того, створіння мало виразну та сталу форму, замість того, аби повсякчас здійматися та завиватися, як то робить звичний собі дим. Обрисом воно нагадувало людину, однак замість чоловічої голови, мало голову птаха – якогось страшного летючого хижака із лютим вигнутим дзьобом. У створіння було чотири руки, які воно тримало над головою, простягаючи їх на північ, немов у нестримному бажанні голими руками обхопити всі землі Нарнії. А його пальці… всього їх було двадцять: скручені, наче його дзьоб, із довгими, надзвичайно гострими пташиними кігтями. Це створіння наче пливло над

землею, і здавалося, що й сама трава чахне там, де воно прослизнуло.

Тільки-но Верть його побачив, як одразу, із відчайдушним криком нажаханого віслюка, стрімко кинувся до вежі, а Джил (хоча, як ви знаєте, вона і була не з боязких) заховала обличчя в долоні, тільки б це не бачити. Інші ж спостерігали за тим десь зо хвилину, доки воно упливло праворуч, туди, де дерева стояли щільніше, і зникло з очей. Згодом знов вийшло сонце і пташки поновили свій лагідний спів.

Усі зітхнули з полегшенням, бо, доки створіння не сховалося із виду, вони стояли нерухомо, мов кам'яні статуї.

– Що то було?! – пошепки запитав Юстас.

– Я вже колись бачив це створіння… – відповів Тіріан, – але тоді воно було вирізьблене з каменю та вкрите золотом, а замість очей мало найчистіші алмази. Трапилося те, коли я був гостем при дворі тісрока, у Ташбаані, і років мені було не більше, аніж тепер тобі. Тісрок повів мене до великого храму Таша, і саме там я його й побачив – вирізьбленим у камені над вівтарем.

– Тоді то… те створіння… і є Таш?! – ошелешено вимовив Юстас.

Замість відповіді Тіріан, злегка обійнявши за плечі Джил, спитав у неї:

– А ви як себе почуваєте, моя леді?

– Усе… усе гаразд, – відповіла Джил, відводячи долоні від зблідлого обличчя та спромагаючись усміхнутися. – Зі мною все гаразд… Мені тільки на мить стало зле від цієї істоти, і все.

– Здається мені, – промовив єдиноріг, – що ми маємо визнати, що, хоч там що дехто гадає, а Таш все ж таки існує?

– Так! – докинув гном. – І цей бовдур Круть, що зовсім не вірить в існування Таша – гадаю, він вкусив більше, аніж зможе проковтнути… Він кликав Таша і – оце так несподіванка! – Таш не забарився з'явитися!

– Куди ж воно… він… це створіння подалося? – задумливо спитала Джил.

– На північ, у серце Нарнії, – відповів Тіріан. – Ось воно й оселилося поміж нас. Кликали його, він і прийшов…

– Ха-ха-ха! – зареготав гном, потираючи волохаті руки. – Оце так несподіванка чекає на Крутя. Нема чого викликати всіляких демонів, якщо направду не бажаєш із ними зустрітися.

– Хто зна, може, Таш Крутеві й не покажеться… – припустив Діамант.

– А куди це подівся Верть? – стурбовано запитав Юстас.

Усі почали гукати на Вертя, а Джил обійшла вежу з іншого боку, глянути, чи не забіг він туди.

Вони вже досить втомилися шукати, коли раптом велика сіра голова обережно визирнула з дверей вежі й мовила:

– Воно вже пішло?

Коли їм нарешті вдалося його вмовити, він вибрався зі свого укриття, весь тремтячи та здригаючись, мов собака перед грозою.

– Тепер я бачу, – картав себе Верть, – яким насправді я був: поганим і дурним віслюком. Не слід мені було слухати Крутя! Я й уявити собі не міг, до чого це призведе!

– На твоєму місці я б менше теревенив про те, яким був дурнем, а переймався б лише тим, як стати кмітливішим… – почав Юстас, але Джил його урвала:

– Ох, та відчепись ти від бідолашного Вертя! – докірливо мовила дівчинка. – То все було великою помилкою, чи не так, мій любий Вертюшенько?

І вона лагідно цмокнула його в ніс.

Хоча й досі дещо приголомшені побаченим, друзі порозсідалися та продовжили розмову.

Діамантові особливо про що розповідати не було: він майже весь час провів зв'язаним за хлівом і, звісно, не міг чути жодних ворожих планів. Його били (хоча у відповідь декому теж чимало дісталося) та погрожували смертю, і все це задля того, аби він погодився з тим, що той, хто з'являється і постає перед ними кожної ночі в тьмяному світлі вогнища, і є справжнім Асланом. До речі, якби його вчасно не врятували, його стратили б того ж самого ранку. Що ж до долі ягня, то про те він і гадки не мав.

Їм належало вирішити: повертатися того ж вечора до Хлівного пагорба, аби показати Вертя нарнійцям та спробувати пояснити їм, як їх надурили, або ж рушити на схід, зустрітися з підмогою, яку з Кейр-Паравелю вислав їм кентавр Рунвіт, та, повернувшись із нею, виступити проти Крутя та його остраханців. Тіріану значно більше подобався перший план, бо думка про те, щоб піти і залишити свій народ на поталу Крутя, краяла серце ножем. З іншого боку, те, як себе повели минулої ночі гноми, наштовхувало на тривожні думки. Ніхто не міг сказати, як люди відреагують на заклик, навіть якщо він покаже їм Вертя. До того ж там тирлувалося чимало остраханських солдатів, і на це не можна було не зважати. За словами Поґіна, їх зібралося щонайменше десятки зо три. Тіріан був певен, що, якщо всі нарнійці стануть на його бік, він із Діамантом, дітьми та Поґіном (на Вертя він не розраховував) матиме досить гарні шанси їх подолати. Але що трапиться, якщо половина нарнійців, зі всіма гномами включно, сидітимуть осторонь і байдуже спостерігатимуть за різнею? Чи ще гірше – битимуться на боці ворога? Ризик був аж занадто великий. І на додачу, авжеж, варто пам'ятати про того туманного Таша, дії якого й зовсім не можна передбачити.

І взагалі, як зазначив Поґін, нічого врешті-решт не трапиться, якщо вони залишать Крутя розбиратися зі своїми труднощами на день чи два. Тепер він залишився без Вертя, якого можна виводити і всім показувати. Годі й уявити собі, що ж він (або Рудий) вигадає, аби пояснити відсутність Аслана. Якщо звірі щоночі бажатимуть бачити Лева, а ніякого Лева нема, то, безсумнівно, навіть найлегковірніші щось, та запідозрять.

Зрештою вони вирішили, що ліпше за все таки спробувати зустрітися із Рунвітом.

Визначившись із подальшими діями, усі аж повеселішали. Я, чесно кажучи, не вважаю, що це через те, що хтось із них так уже побоювався сутички (хіба що, можливо, Джил та Юстас). Але наважусь припустити, що, ймовірніше за все, десь у глибині душі кожен із друзів вважав, що варто триматися якнайдалі від тієї жахливої істоти із головою птаха, яка, у видимій або невидимій формі, вже напевно з'явилася на Хлівному пагорбі. Хоч там як, але варто лише зважитися на щось – і одразу ж почуваєшся краще.

Тіріан завважив, що не хоче, аби їм, прийнявши їх за остраханців, відтяв голови перестрічний вірний нарнієць, тому перш за все варто позбутися чужої машкари. Гном змішав для них попіл із вогнища із олією для змащування мечів та наконечників списів. Суміш вийшла вельми огидною на вигляд, але всі познімали остраханські обладунки і спустилися до струмка. Гидка суміш пінилася наче справжнє мило: було щось тепле та домашнє в тому, як Тіріан і двоє дітлахів, схилившись над водою, чухали собі шиї та потилиці чи, форкаючи та сопучи, відплескували піну. До вежі вони повернулися із червоними, розпашілими обличчями, немов їх гарнесенько вмили перед важливою вечіркою. Тепер вони озброїлися мов справжні нарнійці, взявши прямі мечі та трикутні щити.

– Фух! – задоволено вимовив Тіріан. – Так значно краще – одразу почуваєш себе справжнім чоловіком!

Верть палко благав зняти із нього ту левову шкуру, скиглячи, що в ній занадто спекотно і йому незручно через ті складки, що збираються в нього на спині; до того ж, звісно, у такому вбранні він скидався на неабиякого дурника. Але йому не дозволили – відповіли, що доведеться ще деякий час походити так, бо однаково вони збираються його в тому вбранні показати ще декільком звірам, хоч би й до того вони мали зустріти Рунвіта.

Від голуб'ячого та кролячого м'яса лишилися самі об'їдки, тож із собою вони взяли лише трохи печива. За цим Тіріан замкнув вхід до вежі, і вони розпрощалися із гостинною стоянкою.

Минула вже друга година дня, коли вони зрештою вирушили в путь. У всій красі стояв перший, по-справжньому весняний, теплий день. Із бруньок повилазило молоде листячко, проліски вже зникли, але деінде вже траплялися перші первоцвіти. Сонячні промінчики проглядали крізь гілки дерев, пташки радісно цвіріньокали, і десь поблизу без упину гомоніли зазвичай непомітні зору струмки. Важко було в такий чудовий день перейматися тяжкими думками про Таша. Діти вперше за весь час відчули, що й справді перебувають у Нарнії, і навіть у Тіріана на серці посвітлішало, і він, крокуючи на чолі їхнього маленького загону, наспівував старий-престарий нарнійський марш із приспівом:

Хей-хо, турум-тум-тум,

Бий, бий, бий в барабан!

Слідом за королем йшли Юстас і гном Поґін, що називав хлопчику незнайомі ті чи інші нарнійські дерева, пташок та рослини, а іноді й сам Юстас розказував про англійську флору та фауну.

Далі йшов Верть, а за ним Джил із Діамантом, що трималися дуже близько одне до одного. Єдиноріг, як ви б сказали, підкорив серце Джил. Вона вважала (і не дуже-то й помилялася), що він є найблискучішим, найвишуканішим, найграціознішим звіром з тих, кого їй доводилося бачити; і ті, хто не був із ним знайомий, ніколи б не повірили, що той

ніжновустий та м'якоречний звір може бути таким безжалісним та нещадним до ворога, коли справа доходить до битви.

– Ох, до чого ж добре! – промовила всміхнена Джил. – Просто йти собі, ніби прогулюючись. Як же мені кортіло б, аби на час наших пригод випадало більше таких прогулянок. Шкода, що в Нарнії завжди стільки всього трапляється…

Єдинорогу довелося пояснити їй, що вона помиляється. Він розповів, що сини та доньки Адама та Єви з'являються зі свого загадкового світу лише в смутні для Нарнії часи, але це зовсім не означає, що таке трапляється часто. Навпаки, між їхніми появами зазвичай проходили сотні чи навіть тисячі років, коли одного миролюбного короля зміняв інший не менш миролюбний, аж доки майже неможливо було згадати їхні імена чи навіть скільки їх було, і майже нічого не відбувалося такого, про що можна було б згадати в книжках з історії. Він розповів їй про стародавніх королев та героїв, про котрих вона навіть і не чула: про королеву на ім'я Біла Либідь, що жила ще до часів Білої Відьми й одвічної зими і чия врода була такою, що коли вона дивилася на своє відображення десь у лісовій заплаві, її дивне обличчя ще цілий рік та один день виблискувало звідти зоряним світлом. Ще він розповів їй про зайця, якого звали Місячний Ліс, – той міг, сидячи біля озера Чан, за оглушливим ревінням водоспаду розчути, про що шепотілися люди в далекому Кейр-Паравелі. Розповів про короля Гейла (дев'ятого нащадка Френка – першого з нарнійських королів), що вирушив у плавання до далеких Східних морів і звільнив мешканців Самотніх островів від страшного дракона, і вони, аби віддячити йому за те, віддали Самотні острови в його володіння, навіки приєднавши ці землі до королівства Нарнія. Він розказував про століття, коли в Нарнії царювали щастя і злагода і єдиними визначними подіями були видатні танці та свята, а більш за все – лицарські турніри, і кожен день, кожен тиждень були кращими за

попередні. Він усе розповідав й розповідав, а у Джил у голові вимальовувалися картини тих щасливих років, тих тисячоліть, і вона немов дивилася вниз із якогось пагорба на неземної краси рівнину, порослу деревами, оперезану струмками та нивами, які ширилися до обрію, аж доки не губилися вдалині. Врешті-решт вона вимовила:

– Ох, як же я сподіваюсь, що невдовзі ми вгамуємо Крутя і до Нарнії повернуться спокійні, щасливі часи. А ще більше я сподіваюся, що вони триватимуть довго-довго і ніколи не скінчаться. Коли-небудь наш світ спіткає кінець, але, можливо, на цей світ чекає щасливіша доля. О, Діаманте, хіба не було б чудово, якби в Нарнії завжди було саме так, як ти щойно казав?

– Е-е-е, ні, сестро, – похитав головою Діамант, – усі світи зустрінуть свій кінець. Лише на країну Аслана чекає інша доля.

– Що ж, тоді я маю надію, – відповіла Джил, – що кінець цього світу настане за мільйони-мільйонів років… Агов! Чого це ви стали?

Король, Юстас і гном мовчки вдивлялися в небо. Джил здригнулася, згадавши всі ті страхіття, які їм траплялися на шляху раніш. Але цього разу то було щось зовсім інше – маленька цяточка, що здавалася чорною на тлі блакитного весняного неба.

– Судячи з польоту, я ладен поклястися, що то розумний птах, – зауважив єдиноріг.

– Згоден, – кивнув король. – Питання лише в тому, хто перед нами: друг чи один із Крутевих шпигунів.

– Як на мою думку, ваша величносте, – втрутився гном, – він неабияк схожий на орла Гострозора.

– Чи не сховатися нам під деревами? – запропонував Юстас.

– Ні! – обізвався Тіріан. – Краще завмерти і стояти непорушно, мов скеля. Варто нам поворухнутися, як він одразу ж нас помітить.

– Дивіться, він завертає! Нас уже помітили… – сказав Діамант. – Він знижується широкими колами і наближається до нас…

– Тримай стріли напоготові, леді! – промовив Тіріан до Джил. – Але в жодному разі не стріляй, доки я не накажу. Він може виявитися нашим другом.

Якби хтось знав наперед, що трапиться далі, він мав би змогу належним чином насолодитись тією витонченістю та легкістю, з якою спускався велетенський птах. Він сів на скелястий стрімчак зовсім поруч із Тіріаном, схилив чубату голову і промовив дивним орлиним голосом:

– Вітаю тебе, королю!

– Вітаю тебе, Гострозоре! – обізвався Тіріан. – І те, що ти звеш мене королем, має означати, що ти не один з послідовників Крутя та його псевдо-Аслана. Я радий, що ти прилетів.

– Ваша величносте, – струснув головою орел, – коли ви вислухаєте новини, які я приніс, ви вважатимете мій приліт найстрашнішим горем, яке тільки могло вас спіткати…

На цих словах серце Тіріана обірвалось і наче припинило рух, але він стиснув зуби і промовив:

– Розповідай.

– Високо літав я і далеко бачив, – почав свою розповідь Гострозір. – Бачив я Кейр-Паравель, бачив мертвих нарнійців і остраханців, що проходжали поміж тілами. Бачив стяг тісрока над замком і ваших підданих, що мов миші розбігаються в усі боки, подалі від міста, сподіваючись переховатися у лісах. Кейр-Паравель захопили з моря – позавчора двадцять великих остраханських кораблів під покровом ночі увійшли в порт.

Новину ту друзі зустріли мертвою мовчанкою.

– І по-друге… – зовсім похмуро продовжив орел, – трохи далі від Кейр-Паравелю я бачив кентавра Рунвіта – остраханська стріла стирчала з його боку. Я був із ним до останнього, і він велів переказати вашій величності: пам'ятайте, що кожен світ спіткає свій кінець. І гідна смерть – то така цінність, яку в змозі оплатити й останній з жебраків.

– Що ж, – тяжко пролунали слова короля після тривалої тиші, – Нарнії більше немає.

Розділ 9

Великі збори на Хлівному пагорбі

Ще довго ніхто не міг ані вимовити слова, ані проронити сльозинки. Потім єдиноріг вдарив об землю копитом, трусонув гривою і заговорив:

– Сір, немає більше толку у військових радах. Плани Крутя виявилися далекогляднішими, ніж ми й помислити могли. Тепер уже очевидно, що перебував він у таємній змові з тісроком і як знайшов лев'ячу шкуру, то одразу ж передав послання, щоб той споряджав кораблі для захоплення замку Кейр-Паравель, а потім і всієї Нарнії. І тому нічого не залишається нам сімом, окрім як повернутися на Хлівний пагорб, оголосити всю правду та прийняти те, що вготовила нам доля. І навіть якщо ми якимось дивом зуміємо здолати три десятки остраханців, що нині з Крутем, то, певно, пасти нам судилося в битві з ворогом куди могутнішим та більшим – військом, що маршем посувається сюди від Кейр-Паравелю.

Тіріан кивнув. А потім, звертаючись до дітей, сказав:

– Ну, що ж, друзі, мабуть, настав час повернутися вам до себе, до рідного вашого світу. Ви, поза всяким сумнівом, виконали все те, заради чого і були послані до нас.

– Але, але… ми нічого не робили, – колотячись не так від страху, а більш від того, що все настільки жахливо, заплутано заперечила Джил.

– Як нічого?! – відказав король. – Ви визволили мене, прив'язаного до дерева; змією ви повзли переді мною в нічному лісі і захопили Вертя, а ви, Юстасе, зуміли здолати супротивника в нелегкому двобої. Однак ви ще занадто юні, щоб розділити з нами гірку долю, яка очікує на нас, – якщо не сьогодні ввечері, то вже не більше як за три дні. І тому я закликаю вас, ні – наказую: повернутися додому. Ганьба впаде на мою голову, якщо дозволю я юним лицарям пролити кров у бою, б'ючись у наших лавах.

– Ні, ні і ще раз – ні! – вигукнула Джил. Від хвилювання вона спочатку зблідла, потім зашарілася, а потім зблідла знову. – Ми вас не покинемо, що б не трапилося! Правда, Юстасе?

– Правда. І нема чого так розпалятися – все і так зрозуміло, – зауважив Юстас, за звичкою засунувши руки в кишені, забуваючи, однак, до чого чудернацький він має через це вигляд у кольчузі. – Тим більше що вибору-то ми не маємо. Який сенс торочити про повернення, коли не знаєш як? Особисто я – не чаклун.

У словах Юстаса сенс безсумнівно був, але тепер Джил це навіть обурило: чому у своїй улюбленій манері він холоднокровно розважливий, коли у решти кров так і кипить.

Та Тіріан уже й сам збагнув, що чужинці за командою додому не вернуться (хіба що Аслан зробить чудо), тому вирішив наполягати, щоб вони пробиралися через Південні гори у Древляндію, де, можливо, і знайдуть притулок. Але дороги чужинці не знали, а послати з ними не було кого. І крім того, як передрікав Поґін, тільки-но остраханці покінчать з Нарнією, вони, напевне, посунуть на Древляндію – і тижня не мине, як вона опиниться у них під п'ятою, тим більше вже хто-хто, а тісрок завжди зазіхав на північні землі… З огляду на це Тіріану нічого не залишалося, окрім як зглянутися на палкі благання Джил і здатися перед холодними доводами Юстаса – і залишити їх при війську "випробувати щастя у бою" або, як він сам обережно висловився, "прийняти іспит, посланий на їхню долю Асланом".

Спочатку королю була осоружною сама думка про повернення до Хлівного пагорба, принаймні, поки не впаде темрява. Та гном запевнив, що, дістався туди засвітла, нікого вони там не знайдуть, крім остраханського вартового. Звірі були налякані вигадками Крутя про Таша або

новоявленого "лихого" Аслана, чи то пак, Ташлана, тож вони й близько не підійдуть до страшного місця, поки їх не покличуть на опівнічну зустріч. А остраханці – ті тим більше – у лісах завжди почували себе дуже незатишно. Ось і Поґін вважав, що навіть при світлі дня можна прокрастися щонайближче до хліва непоміченими. Набагато важче це буде зробити вночі, коли Круть скличе звірів на збори, а остраханці виставлять усі караули. А от на той випадок, якщо великий збір таки відбудеться, було б непогано приховати Вертя де-небудь неподалік, на задвірках, з тим, щоб пред'явити його за нагоди. Ідея видалася путящою вже хоча б тому, що єдиний, нехай доволі й малий, шанс на перемогу і полягав у тому, щоб захопити супротивника, а в цьому випадку – й тубільних жителів Нарнії – зненацька.

З цим важко було не погодитися, і маленький загін попростував на північний захід, у напрямку ненависного пагорба. Час від часу над ними кружляв орел, а на передишку він іноді сідав на спину ослюка. Та як би хто не стомився, ніхто й помислити не міг сісти на єдинорога, навіть король.

Джил і Юстас ішли пліч-о-пліч. Відвага переповнювала їх через край, коли вони благали короля взяти їх у похід, та з кожним кроком вона вивітрювалася, аж поки не зникла зовсім.

– Поул, – пролунав шепіт Юстаса, – повинен зізнатися тобі, що серце в мене, здається, втекло в п'яти.

– Це ще нічого, містере Бяклі, – прошепотіла у відповідь Джил, – безсердечним легше стинатися. А у мене всі жижки трясуться, якщо бажаєте знати.

– Трясця – це ще що, – заперечив Юстас, – зате мене ось-ось знудить.

– А ось про це краще помовчати, – шикнула на нього Джил. І якийсь час вони йшли мовчки.

– Поул, – нарешті не витримав Юстас.

– Що ще?

– А що буде, як ми загинемо?

– Якщо загинемо – нас не буде, я так думаю.

– Я не про те. Що буде в нашому рідному світі? Раптом розплющиш очі – і ти знову в потязі? Чи щезнеш без сліду – і більше про тебе ані слуху ані духу? Чи буде вважатися, що ми померли в Англії?

– Про це я якось не задумувалася, – зізналася Джил.

– Уявляєш, як видовжаться обличчя у Пітера і всіх наших, коли ось щойно ми махали їм з вікна і тут потяг зупиняється – а нас немає. Або є… два холодних… Але це в тому випадку, якщо ми будемо там, в Англії.

– Який жах! – не стрималася Джил.

– Ну нам-то жахатися нема чого, – заспокоїв її Юстас, – нас-то в будь-якому випадку вже не буде.

– Ах, як би мені хотілося… хоча ні… – осіклася Джил.

– Ти щось сказала?

– Я хотіла сказати, що мені майже захотілося, щоб нас і зовсім тут не було – хотіла, та не сказала. Тому що, якщо навіть я загину, то загину в битві за Нарнію, а це краще, ніж дожити до сивого волосся, перетворитися на стару бабцю, що утратила здоровий розум і їздить на візочку, а потім все одно померти.

– Або того гірше – розбитися в аварії на британської залізниці…

– А до чого тут залізниця?

– А от коли нас смикнуло, я вже було подумав, що це аварія, а тут раптом – зирк, а це нас закинуло до Нарнії – навіть від серця відлягло.

Поки Джил з Юстасом розмовляли про своє, решта обговорювали нагальні плани, щоб відволіктися від похмурих думок. Оскільки голови в усіх були заклопотані тим, як і що належить зробити сьогодні вночі, то тяжкі роздуми про колишню велич Нарнії і нещастя, що обрушилися на неї останнім часом, відійшли на задній план. Якби відразу всі раптом замовкли, то приховані думки пудовим тягарем зігнули б кожного, позбавляючи сили духу, але розмова не стихала. Більше того, Поґін навіть радів від передчуття того, що, на його думку, має статися. Він чомусь вважав, що на їхній бік перейдуть і кабан, і ведмідь, і, само собою, кмітливі пси. І вже зовсім неможливо було уявити, щоб усі гноми пішли за Грифлом. А те, що січа може відбутися в нерівному світлі багать та поміж дерев у нічному лісі, розглядалося навіть як перевага слабшої сторони. Ну а потім – як знати? – станься перемога в сьогоднішній борні, може й не варто вступати в битву з остраханським військом, тим більше що в чистому полі його не здолати?

Чому б не зачаїтися в лісах чи серед західних пусток за великим водоспадом і не пожити життям вільних розбійників? А там, дивись, до них приб'ються інші розумні звірі, та й древлянці не залишаться осторонь. І тоді покинуть вони свої схрони і завдадуть остраханцям такого нищівного удару, що загарбники (а на той час остраханці вже втратять усіляку пильність) так і зададуть драпака. Нарнія прокинеться, і тоді відбудеться щось на зразок того, що було за часів Міраза!

Лише Тіріан, слухаючи слова своїх супутників, невідступно думав про Таша і дедалі дужче переймався сумнівом, що з цього вийде щось путнє. Вголос, однак, він нічого не сказав.

З наближенням до Хлівного пагорба подорожні стишили голоси, аж поки нарешті запанувала мовчанка. Така тиша зазвичай і має супроводжувати лісові дії. Іншими словами, з тієї хвилини, як вони помітили пагорб, і до тієї миті, як перший із загону опинився поблизу стін, минуло не багато і не мало, а добрі дві години, ще й з гаком. На докладний опис лісового виступу пішла б не одна сторінка, бо – нехай буде відомо кожному – будь-яке пересування з укриття в укриття в насторожено чуткому лісі може вважатися за окрему пригоду! Іноді доводилося завмирати на місці, іноді – перечікувати тривогу, яка всякий раз, по щастю, виявлялася фальшивою. Втім, якщо ви коли-небудь грали в розвідників або слідопитів, то ви й без яких-небудь описів уявляєте собі, що це була за подорож. Уже на заході сонця подорожні знайшли притулок у заростях гостролисту, кроків за п'ятнадцять позаду пагорба. Тут вони пожували сухариків і залягли. Настала чи не найважча частина походу – очікування.

На щастя, очікування вдалося перебути, навіть злегка подрімавши годинку-другу, та ближче до півночі нагадала про себе нічна прохолода і мимоволі довелося прокидатися, тремтячи від ознобу; а крім того – оскільки давно вже в роті не

було ні макової росинки – разом із дітьми прокинулася і нестерпна спрага, і не було ніякої можливості її вгамувати. Верть мовчки стояв, здригаючи і прядучи вухами. Тіріан ще спав, поклавши голову на бік єдинорогу – спав так солодко, немов це було не в лісі, а на пуховій перині в королівській опочивальні замку Кейр-Паравель. А розбудили його удари гонга. Він сів, протираючи очі від сну, і побачив, як на іншому кінці Хлівного пагорба зметнулися до неба язики багаття. Він зрозумів: настав час.

– Дозволь обійняти тебе наостанок, Діаманте, – сказав він єдинорогу, – бо, ймовірно, це наша остання ніч на землі. І якщо я в чому завинив перед тобою – у великому чи малому, – пробач мені за все.

– Любий мій королю, – відповів єдиноріг, – немає в чому мені звинувачувати тебе й не тримаю я на тебе ні зла і ні образи. І тому – в добру путь тобі! Багато радощів пережили ми разом. І якби дав мені Аслан вибирати, то не обрав би я іншу долю, ніж та, що випала мені, і не шукав би іншої смерті, ніж та, на яку ми йдемо.

Разом вони розбудили Гострозора, що за звичаєм спав, поклавши голову під крило (від чого непосвяченим могло видатися, ніби він зовсім не має голови), і поповзом попрямували до пагорба. Вертя залишили позаду, поплескавши за пахолок і суворо наказавши не висовуватися, доки не покличуть, а самі зачаїлися щонайближче до майбутнього зборища.

Багаття, розкладене незадовго до того, вже розгоралося. Омахи полум'я, здавалося, вилітали в лічених кроках від засідки. По інший бік багаття скупчилися дивовижні істоти, що населяли Нарнію. З місця, де заліг Тіріан, у відблисках полум'я проступали якісь невиразні тіні, і час від часу то тут, то там

спалахували подвійні вогники. Так само водій машини, що мчить нічним шосе, раптом помічає попереду відсвіт фар в очах захопленого зненацька дикого кролика чи кота. Щойно Тіріан зайняв позицію, змовкли удари гонга і звідкись зліва з'явилися три темні постаті. Найпомітнішою з них був таркаан Рішда, капітан остраханської гвардії. За ним плівся Круть. Однією лапкою він тримався за статного гвардійця і примовляв:

– Ой, не так швидко! Ой, куди ви поспішаєте! Ой, мені погано! Ой, голова болить! Ці опівнічні збіговиська занадто мене стомлюють! Круть – це вам не якась нічна тваринка. Круть – це вам не щур і не кажан! Ох, голова моя, голівонька!

Збоку від Крутя простував кіт на ім'я Рудий. Судячи з хвоста, що трубою стирчав угору, його переповнювало почуття власної важливості. Трійця прямувала до багаття, причому пройшла так близько від Тіріана, що не полінися вони глянути вбік, то помітили б його доконечно. На щастя, їм було не до того. А Тіріан виразно почув, як Рішда прошипів коту:

– С-ставай на с-свій пос-ст, Рудий. І дивис-сь у мене, щоб з-зіграв с-свою роль якнайкраще.

– На мене-у ви-у мо-у-жете по-у-кла-у-стися, – промуркотів у відповідь кіт і прилаштувався в перших рядах присутніх звірів, або – кажучи іншими словами – в аудиторії.

Справді, усе, що відбувалося, нагадувало театралізовану виставу. Натовп нарнійців позаду багаття в чомусь був схожий на глядачів, що заповнили партер; галявина, на якій палав вогонь, а Круть із капітаном гвардійців готувалися виголошувати промову, – була сценою; а хліву надавалася роль декорацій; тож Тіріану і його людям залишалося терпляче

слідкувати за виставою із-за лаштунків. Як і в театрі, це давало певні переваги: варто було ступити з десяток кроків вперед – і ти опинявся в яскравому світлі багаття, немов у променях театральних юпітерів, а з іншого боку – припавши до землі за ті ж десять кроків від місця дії, можна було залишатися непоміченим з імовірністю мало не сто до одного.

Тим часом таркаан Рішда підтяг Крутя аж до самого вогню. Тепер вони стояли, обернувшись обличчям до натовпу і, само собою, показавши спину прихованому супротивнику.

– Ну що ж, облізла макако, – почувся не дуже-то люб'язний шепіт таркаана, – розтули ж свою пельку й оголоси те, що значно мудріші голови вклали у твою порожню макітру. І, до речі, тримай її вище, щоб усі бачили! – з цими словами він дав Крутю чи то стусана, чи то штовханця, підпихаючи його вперед.

– Не чіпайте мене, – встиг пискнути Круть, проте сів досить прямо, услід за чим заговорив набагато голосніше, звертаючись до натовпу.

– О, вислухайте мене, всі ви, хто зібрався тут! Бо сталося дещо жахливе! Сталося те, для чого і слів не віднайти! Сталося нечуване в історії Нарнії! І тепер Аслан…

– "Ташлан", бовдур! – шикнув пильний таркаан Рішда.

– "Ташлан-бовдур", – швидко виправився Круть, – гнівиться на нас!

Над натовпом нависла сувора мовчанка: які ж іще напасті чатують на нещасну звірину? Маленький загін по той бік багаття затамував дух: що то воно буде?

– Авжеж, – оголосив Круть, – у цю саму хвилину, коли Великий і Жахливий сам перебуває серед нас – у цьому самому стійлі, тобто хліві, позаду мене, якийсь злонравний звір насмілився здійснити те, що нікому з вас у найстрашнішому сні й примаритися б не могло, і на думку б не спало, навіть якби Великий і Жахливий був не тут, а за тисячу тисяч днів путі, далеко-далеко звідси! Так от, той самий звірюка – іншого слова і не добереш – начепив на себе лев'ячу шкуру і тепер гуляє-розгулює лісами, удаючи із себе Аслана!

На якусь мить Джил здалося, що Круть збожеволів. Невже він і справді зібрався розповісти звірам всю правду? А рядами вже пронісся подув жаху й гніву і пролунав грізний рев.

– Гр-р-р, – ширилися над натовпом ревіння та гарчання. – Де він? Хто він? От я йому попсую шкуру кігтями та іклами!

– Помічений він був учора ввечері, – намагаючись перекричати натовп, заверещав Круть. – Та підлий боягуз утік! А звати його – Ослюк! Він і є осел ослом, жалюгідний ослючишко. Але якщо ви побачите цього осла…

– Гр-р-р, – пролунав грізний рик. – Нехай тільки попадеться до нас у лапи! Ми вже спустимо з нього чужу шкуру.

Джил кинула погляд на короля. Від несподіванки той і рота роззявив. На обличчі його читалася розгубленість. Тільки тут Джил і сама усвідомила всю глибину найпідлішої підступності. Підмішуючи ложку правди в бочку брехні у всіх на очах, ворог зумів надати зухвалій брехні правдоподібності. Який сенс виступати вперед і переконувати когось: "А чи знаєте, тут дехто начепив на бідного ослика лев'ячу шкуру, щоб обдурити вас, звірі?!" На це Круть сам перший скаже: "А я що казав!" І який сенс тепер виводити ослика в сіромашній лев'ячій шкурі?

Зопалу його могли й самого роздерти на шматки з шкурою разом!

– От так от – замість ходового вітру в наших вітрилах в обличчя нам дмухнув зустрічний, – видихнув Юстас.

– Ґрунт зслизає під ногами, – прошепотів Тіріан.

– Яке підла підступність! – сказав Поґін. – Готовий заприсягтися, все це каверзні підступи Рудого.

Розділ 10

Кому ввійти у хлів

Тут Джил відчула, ніби щось лоскоче їй вухо. Виявилося – єдиноріг: з усіх своїх кінських сил той норовив, не зриваючись на іржання, їй щось прошепотіти. Прислухавшись, вона мовчки кивнула й навшпиньки стала пробиратися назад, туди, де смиренно стояв ослюк Верть. Там вона потай обрізала ремінці, що тримали на ослиному горбу лев'ячу шкуру. Ох, пізнав би ослик почім ківш лиха, якби втрапив на очі в тому непоказному вигляді після тієї обмови, що на нього звів Круть! Добре б ще відтягти цю шкуру кудись подалі, геть з-перед очей, але для Джил то було вже непосильне завдання. Єдине, що їй вдалося, – це заштовхати шкуру щонайглибше в густий чагарник. Потім вона подала віслюку знак – йти за нею, і вони вже разом повернулися до решти.

Тим часом Круть продовжував свою промову.

– Після того як сталося це облудне святотатство, Аслан, кхм… кхм, Ташлан розлютувався вже не на жарт. Надто вже, каже, був він добрий до всілякого звіра, коли з'являвся тут

мало не щоночі, щоб найдрібніший звір на власні очі міг мордозріти його! Так от, відтепер він з'являтися не стане! Дочекалися?!

І виття, і нявкіт, і виск, і кувікання, і рохкання прокотилися луною у відповідь на його слова. Та нежданo-негадано серед жалібного хору неструнких голосів пролунав гримкий регіт.

– Ви лиш послухайте, що верзе ця мавпочка! – перекриваючи багатоголосся, долинув нарешті розумний голос. – А ви й вуха розвісили! Але ж ми то знаємо, чого ваш вождь, над всіма мавпами мавпа, не хоче виводити до нас дорогоцінного Аслана! А ось чого: його там немає! Немає, як і не було. А були недотепний осел та стара лев'яча шкура, яку ваш господар сам і примавпував бідоласі на горба! А отепер шкура хтозна-де подівалася, от він і не знає, як тут йому бути!

По той бік багаття Тіріан не міг розгледіти облич, та ладен був заприсягнутися, що це не хто інший, як Грифл, ватажок гномів. Його здогадка підтвердилася за якусь мить, коли дружний гурт гномів заходився вторити своєму ватажку, скандуючи по складах:

– Не зна-є, не зна-є, не зна-є, як тут бу-у-ти!

– Ану, цить! Цить, ви, створені з пороху! – перекрикуючи всіх і вся, втрутився таркаан Рішда. – А ви, славні звірі Нарнії, слухайте мене! А то накажу своїм яничарам – і всі скуштуєте в мене ятагана! Ваш владика вже вам, певно, розказав про мерзенного ішака. І ви уявили, що раз несправжній цей, то справжнього й зовсім немає?! Нема, мовляв, Ташлана за моєю спиною, у хліві? Так тремтіть, нечестивці! Тріпочіть!

– Ой… ай… ох… – на різні голоси затріпотіли звірі.

Та гноми стояли на своєму.

– Угамуйся-но, смаглолиций! – покричали вони у відповідь. – Нехай твоя ручна мавпочка покаже нам, що там у хліві! "Власні очі – кращий свідок", – так кажуть у нас, у гномів.

На мить запала пауза, у яку втрутився Круть.

– Ви, гноми, либонь, гадаєте, що тут найрозумніші та найголоватіші. Однак стривайте-постривайте. Я ж не стверджував, що якщо Ташлан не хоче бачити вас, то і вам його не побачити! Абихто охочий може з ним побачитися хоч зараз!

Зібрання принишкло. Проминула тягуча хвилина, і тишу відважився порушити ведмідь.

– Щось я погано розумію, – спантеличено пробасив бурмило, – я думав, тут говорили…

– Він думав! – перекривив його Круть. – Наш ведмідь не тільки спить та лапу ссе, він ще й думає! Нечувана річ – ведмідь, що думає! Так от, слухайте ви всі, кому ведмідь не наступив на вухо: ви й справді зможете зустрітися з Ташланом! Та коли вже він урадив не з'являтися сам, то ми повинні вирішити, кому йти до нього.

– Ура! Ура! Ура! – гаркнула відразу добра дюжина горлянок. – Хвала нашому пану! Ми знову побачимо Аслана! І він побачить нас! І перемінить гнів на ласку! І стане все як і було! – І тут защебетали пташки, загавкали навперебій собаки, подужчав шум і гам та знявся неабиякий гармидер. Усі разом посхоплювалися з місць; ще трохи – й усією юрбою поринули б усередину, проте…

Проте всіх зупинив відчайдушний крик Крутя:

– Назад! Куди ви?! Не всі одразу!

Звірі зупинилися, багато хто так і завмер: хто з піднятою лапою, хто з хвостом, що виляв до того. Й усі голови повернулися в один бік.

– Я думав, тут кажуть… – почав був ведмідь, та Круть перервав його на півслові:

– Увійти може кожен, та… лише по черзі! Хто перший? До речі, попереджаю: я зовсім не ручаюся, що він у доброму гуморі. З тих пір, як учора проковтнув настирливого короля, він ходить і облизується. А сьогодні зранку до того ж і без ліку рикав. Тому особисто я тепер до нього і не пхався б, ні за що в світі! Та кожному вільно чинити, як він хоче. Ну, хто сміливий? Тільки потім не нарікайте, що я не казав, якщо вас раптом проковтнуть за одним присідом або спопелять на місці одним, але ж-ж-жахаючим поглядом! Але то вже ваша справа. Отже, хто у нас перший? Може, хтось із гномів?

– Щоб зелений крокодил, ділі-ділі, тебе за носа ухопив? – посміхнувся Грифл. – Уже для нас ти там припас, ділі-діли, не банан та ананас! Звідки нам знати, хто в тебе там?

– Ох-ох-ох! – удавано заохкав Круть. – Гноми не гидливі, гноми у нас здогадливі: говори не говори – розуміють, що в хліві. Ага, отже, там хтось є. Але вже коли не гноми, то невже в нас не знайдеться хоробрий звір?! А то ви хвилину тому такий галас здійняли! Що ж тепер принишкли? Ну-ну, хто перший?

Та звірі неначе води в рот понабирали. Вони боязко поглядали один на одного і навіть потроху позадкувати, подалі

від небезпечного хліва. Хвости вже не виляли, а багато які й зовсім підібгалися. Круть шкандибав від однієї зграйки до іншої та під'юджував сторопілих звірів.

– Ай-яй-яй, – мавпував він, – а я-то думав, тут повно охочих зустрітися з Ташланом віч-на-віч, але, здається, всі раптом передумали, га?

Тіріан відчув, що Джил намагається шепнути йому щось на вухо, тож нагнув голову нижче.

– Як ви думаєте, що там всередині? – почув він швидкий шепіт.

– Хто його знає? – невесело всміхнувся він. – Та от хоча б двійко остраханців з шаблями наголо обабіч від входу.

– А що коли там те саме страхітливе створіння, яке зустрілося нам у дорозі?

– Невже Таш?! – видихнув Тіріан. – Та нам того не дізнатися! Одначе, дитино моя, не печальмося. Зрештою, ми всі коли-небудь постанемо перед очі Аслана, істинного Аслана.

І тут сталося дещо дивовижне. Рудий кіт, чи попросту Рудий, раптом виступив уперед і, анітрохи не вагаючись, заявив:

– Коли сміливих немає, то, з вашого дозволу, піду я.

Усі зойкнули і вирячилися на нього.

– Оввa, яке крутійство, сір! – шепнув Поґін королю. – Ось вам свідчення того, що кіт не останній писок у змові, якщо не перший. Що б там, у хліву, не ховалося, а коту боятися нема чого, не будь я Поґін! Вийде Рудий як ні в чому не бувало, а потім оголосить, що бачив чудо!

Не встиг Тіріан відгукнутися, як Круть уже викликав кота з натовпу.

– Ого-го! Ось він, кіт-воркіт, без капелюха і чобіт, тільки хвіст трубою! Слава герою! Готовий зустріти небезпеку лицем у лице! Що ж, ласкаво прошу! Та перед тим, як відчинити двері, нагадаю: якщо комусь накрутять раптом хвіст чи вуса обскубуть, я тут не при чому – я всіх попереджав.

Кіт і вусом не повів, і жодна шерстинка не здригнулася на його гладкій та лискучій шерсті. Хвіст задерся ще вище, і він гордовито пройшов, м'яко ступаючи лапками, повз багаття. Кіт пропарадував так близько від Тіріана, який притиснувся до дальньої стіни хліва, що, не будь він так зайнятий собою, очі їхні неминуче ззирнулися б, тим більше що зелені котячі дивилися не кліпаючи.

– І в вус не дує, і оком не моргне, знає, що нічого йому не буде, – зауважив з цього приводу Юстас.

Круть, так само підхихикуючи та роблячи різні мерзенні морди, дошкандибав до кота, переможно підняв лапку і відсунув засув. Двері прочинилися. Тіріану здалося, що, входячи в темний дверний отвір, Кіт навіть муркоче щось своє, котяче.

– Ай-ай-уа-йі-і! – раптово розірвало тишу найстрашніше котяче нявкання з усіх, яке коли-небудь чули на цій землі.

Якщо вас коли-небудь глупої ночі будила котяча колотнеча або, що одне й те саме, їхні опівнічні романси, то ви зможете зрозуміти, чому від цих звуків усіх так і підкинуло на місці. Далі було гірше. Круть полетів шкереберть, бо його збило з ніг щось руде, що, не розбираючи дороги, мчало просто на натовп. Не будь відомо, що це кіт, то його можна було б прийняти за руду блискавку, запущену з хліва у натовп. Умить він пролетів через галяву, а далі всі кинулися врозтіч. Кому приємно водитися з котами, які ведуть себе подібним чином? А кіт сторчголов злетів на дерево, крутнувся навкруг стовбура, неначебто хотів зловити сам себе за хвіст, і повис униз головою. Вигляд його вселяв побоювання: хвіст розпушився до розмірів решти тіла, очі, ніби два тареля, палали зеленим полум'ям, а шерсть – до останньої ворсинки! – стояла дибки.

– Дав би бороду на відсіч, – прошепотів Поґін, – аби знати напевне, це він так з умислом чи все-таки з переляку!

– Тихіше, друже, – прошепотів у відповідь Тіріан, бо саме цієї миті, схоже, стали перешіптуватися і Круть з начальником гвардії, і було б не зайве дізнатися про що. Почути, однак, нічого не вдалося, окрім нової скарги Крутя:

– І все те на мою голову! На мою голову.

Та, судячи з вигляду змовників, така поведінка кота їх ошелешила не менше, аніж самого Тіріана.

– Гей, Рудий! – нарешті гуконув кота капітан. – Годі скиглити, нумо краще викладай, що ти там побачив!

– Ай-ай-уа-у-я! – загорлав кіт.

– Чуєш, ти, – спробував присоромити його капітан. – Ти ж, як-ніяк, розумний звір. Можеш розмовляти. Тож годі вити. Ану, розказуй.

Та відповіді не було. І тут Тіріан (та й усі інші теж) раптом із жахом відчув, що насправді Кіт справді намагається щось сказати, та замість мови з рота (вірніше, вже із пащі) ллються крики, що ви і так могли наслухатися від будь-якого пересічного сердитого кота на ім'я, скажімо, Том чи Васька де-небудь на задвірках звичайної садиби. І чим довше тривала ця катавасія, тим менше кіт нагадував розумного звіра, що може розмовляти. І тут уже не витримали інші: схлипи і повискування долинули з усіх боків.

– Погляньте-но на бідолашну тварину! – пролунав голос ведмедя. – Вона не може сказати й слова! У неї відняло мову! Вона знову перетворилася на безсловесну твар. Гляньте-но на його писок…

Усі глянули – й обімліли, бо так воно й було. І тоді несказанний жах охопив звірів Нарнії, бо кожен згадав, як його ще в часи жовторотого пташенятства чи цуценятства вчили, що коли Аслан ще на зорі часів дав звірам Нарнії мову, то наказав їм: будьте добрими один до одного; інакше оніміють вони і стануть безсловесні, як ті тварини, що населяють інші країни.

– І нині це стається з нами! – пролунав загальний стогін.

– Помилуй! Помилуй! – почулися голоси. – Пожалій нас, о милостивий пане наш Круть! Стань між нами й Асланом! Замов за нас слівце; відтепер і навіки говори за нас, а то нам самим лячно, страшно нам.

А Рудий уже зник у кроні дерева. І з того часу ніхто його більше не бачив.

Тіріан стояв, опустивши голову; рука його лягла на держак меча. Як і всі, він був приголомшений раптовими перетвореннями цієї ночі. То йому здавалося, що найкраще – вихопити меча і стати до бою, то – навпаки – почекати і подивитися, як далі буде. І справді, події розвивалися стрімко.

– Мій батьку! – раптом пролунав дзвінкий голос звідкись зліва. Тіріан відразу здогадався, що голос цей належить остраханцю, бо в армії тіскрока було заведено, щоб рядові солдати зверталися до начальників зі словами "мій повелителю", а молодші чини до старших – словами "мій батьку". Джил і Юстас цього не знали, та, поводивши поглядом по натовпу, теж відшукали мовця. Звісно, помітити когось осторонь від вогнища, у відлисках полум'я, завжди легше, ніж намагатися розгледіти його крізь багаття, коли все, що лежить за межами кола вогняного, здається чорним.

Отже, то й справді був остраханський офіцер – він був молодий, високий та стрункий і, за остраханськими мірками, певно, вважався красенем.

– Мій батьку, – звернувся він до капітана, – дозволь увійти мені.

– Що за промови, Емете? – напустився капітан. – Хто кликав тебе радити раду? Хіба личить хлопчакам розтуляти рота, коли старші мовчать?

– Мій батьку, – відповів Емет, – правда каже твоїми вустами: я молодший за тебе. Але правдою є й те, що в моїх жилах, як і

у твоїх, тече остраханська кров, і так само, як і ти, я покликаний служити Ташу. А тому…

– Мовчи, парубче, – розгнівався таркаан Рішда. – Допоки я тут командир! Нічого тобі робити у хліві: хлів тільки для нарнійців.

– Чому, мій батьку? – заперечив Емет. – Чи не ти сам казав, що їх Аслан і Таш – суть одне? І якщо у твоїх вустах правда, то там, всередині, я знайду Таша. Як же може бути таке, що мені нема чого робити у хліві? Тисячею смертей готовий я померти, аби узріти Таша.

– Нетямущий дурню, – підвищив голос таркаан Рішда. – Не суди про те, що вище твого розуміння!

Вигляд Емета виражав непохитність.

– Хіба Таш і Аслан не єдино? Чи Круть збрехав нам?

– Єдино-єдино! – замахав лапками Круть.

– Так поклянися ж у цьому, – сказав Емет.

– Як же ви мені набридли, – заскиглив Круть. – Скільки всього на мою бідну голову, а вона й без вас болить! Ну, гаразд, хай так, – клянусь!

– У такому разі, батьку, – повторив Емет, – я рішуче налаштований іти.

– Який дурник! – почав був Рішда, та тут підняли шум гноми.

– Нехай іде! Чому ти його відмовляєш, Смаглолиций? Чому це нарнійцям можна, а твоїм – не можна? Чи там приховано щось таке, що вам протипоказано?

Тіріан і співтовариші змушені були дивилися на таркаана Рішду лише зі спини, тому їм так і не довелося дізнатися, що ж виражало його обличчя, коли він, знизавши плечима, мовив:

– Бути вам свідками, що не я тому виною, коли проллється кров нетямущого юнака. Іди ж, безрозсудний, воля твоя.

Емет, як до цього Рудий, вийшов уперед і опинився на вузькій галявині між палаючим багаттям і темним хлівом. В очах його танцювали вогні, обличчя виявляло гордість, а рука лежала на рукояті ятагана. Що ж, він високо ніс голову, і Джил мало не розплакалася від думки, що на нього може чекати. А єдиноріг прошепотів на вухо королю:

– Гривою Лева присягаюся: особисто мені до серця цей молодий воїн, хай він хоч тричі остраханець! Він заслуговує на значно краще божество, ніж Таш!

– Ох, як хочеться знати, що ж там усередині, – зітхнув Юстас.

Емет відчинив двері і ступив крок у розверстий зів невідомості. Двері він за собою зачинив. Лічені миті – хоча здалося, що набагато довше, – і двері розчахнулися ще раз. Ще мить – і по галявині покотилося тіло в остраханських обладунках; кілька разів перекинувшись, воно лишилося лежати на спині, а двері зачинилися. Капітан кинувся до тіла, нахилився і на мить застиг у подиві. Та одразу ж опанував себе й звернувся до юрби:

– Ось і збулася воля нерозумного юнака. Узрів він Таша, віддяка – смерть. І пересторога іншим.

– Так-так, так-так, – зацокали зуби наляканих звірів. А Тіріан і його друзі, лише мимохідь глянувши на заклякле тіло, переглянулися поміж собою. Й було від чого! Вони перебували набагато ближче до полеглого остраханця, ніж вся юрба по той бік багаття, то вони зразу ж помітили те, що приховано від інших, і те, що приховав таркаан Рішда. Перед ними лежав не Емет. Убитий був старшим і кремезнішим, і до того ж мав вели-и-ику бороду.

– Хо-хо-хо! – зареготав Круть. – Хто ще хоче? Хто сміливий? Якщо нема сміливців, то я оберу сам! Раз – два – три, хто опиниться у хліві? Джміль, бджола та джбан – у хлів іде кабан!! Давай, кабане, виходь! Тягніть його сюди, остраханці. Нехай він дізнається, що таке Таш!

Кабан тяжко підійнявся на ноги, та виходити і не подумав.

– Редька й хрін, – хрокнув він, – самі підходьте! Скуштуйте спершу мої ікла.

Хоробрий звір збирався битися за своє життя. Остраханці з кривими ятаганами вже брали його в обхват, а ніхто й кігтем не поворухнув, аби прийти йому на допомогу. Коли Тіріан побачив це, всередині у нього ніби щось перевернулося. Він більш не вагався:

– Мечі із піхов, – звелів він тихо, – і стріли – на тятиву. За мною!

Здивовані нарнійці не встигли й змигнути оком, як на галявині перед хлівом – наче нізвідки – виросло сім тіней. На

чотирьох із них у відсвітах полум'я вигравали кольчуги. Над головою однієї з них блиснуло лезо меча, й погляди опинилися прикуті до неї. Це і був король. І над натовпом вознісся його голос.

– Тут стою я, Тіріан, король і повелитель Нарнії. В ім'я Аслана прийшов я сказати вам, що Таш – це злий демон, Круть – великий зрадник, а віроломні остраханці – загарбники і заслуговують на смерть. На мою сторону, істинні нарнійці! Невже вам не бридко жити під чужою п'ятою, трястися від страху і чекати, поки нові хазяї не знищать вас по одному?

Розділ 11

Що було далі

Зі швидкістю блискавки таркаан Рішда відсахнувся від королівського меча. Досвідчений воїн, він зовсім не був страхополохом і міг би поодинці битися відразу з обома – і королем, і гномом, була б така необхідність, але перед орлом та єдинорогом він визнав за благо відступити. Надто добре знав, як орли вміють завдати удару в обличчя, норовлячи дзьобнути просто в око, засліплюючи змахом широких крил.

До того ж ще від свого батька, що сходився з нарнійцями на полі бою, він чув, що з єдинорогом жарти геть погані, коли нема у тебе довгого списа чи повного сагайдака стріл: бо звір цей, норовом лютий, встаючи дибки, обрушується на тебе з висоти, і тоді нема тобі порятунку – від копит, чи рога, чи зубів його.

Тому таркаан Рішда і метнувся назад до натовпу, закликаючи:

– До мене, воїни тісрока, хай будуть вічні його літа! До мене, віддані жителі Нарнії, доки гнів Ташлана не вразив вас!

Тоді ж відбулися ще дві події. На відміну від таркаана Круть не надто швидко розібрався, звідки саме загрожує небезпека. Сидячи навпочіпки, він досі перебував у задумі, звідки цей клопіт взявся на його голову, як поруч нього опинився Тіріан, вхопив його за шкірку і жбурнув до дверей хліва, крикнувши Поґіну:

– Відчиняй!

Поки Круть котився сторчголов, він почув кинуте навздогін напуття Тіріана:

– Скуштуй-но власного зілля.

І зник у темряві. Однак не встиг Поґін зачинити за ним двері, як зсередини блисконуло блакитнувато-зелене полум'я, земля здригнулася і повітря пронизав моторошно дикий звук, буцімто десь там, усередині, ховався неймовірних розмірів голодний і злий птах.

І полинув загальний стогін:

– Це Ташлан! Порятуйте нас від нього! – І звірі впали долічерева, укриваючи хто носа, а хто дзьоба – хто лапою, а хто крилом. Тому ніхто-ніхто, крім орла Гострозора, – який, як відомо, славиться найгострішими очима серед усіх створінь, що живуть на землі, – не встиг помітити вираз обличчя таркаана Рішди. А виражало воно, як зауважив Гострозір, подив навпіл із переляком, майже таким самим, як і на обличчях інших, хто був біля хліва.

"І це той, хто закликав богів, у яких не вірить сам, – подумав Гострозір. – Що ж сталось би з ним, якби вони справді прийшли?"

Третя – і, на жаль, єдина щаслива – подія за ті фатальні хвилини, була воістину найпрекраснішим, що сталося тієї ночі. Розумні пси, всі як один (а було їх не мало, не багато, а півтора десятка) з радісним гавкотом кинулися на клич короля. Це були могутні тварини, великі в пахолку і з міцними іклами. Тому, коли вони всі разом поринули крізь натовп, це нагадало океанський прибій, готовий знести всякого, хто опиниться на шляху. Що ж, пси хоч були і розумні, а повели себе зовсім по-собачому, коли всі разом кинулися до людей, намагаючись неодмінно покласти лапи на груди і лизнути в обличчя, при цьому приговорюючи-пригаркуючи: "Щи-р-р-ро вітаємо, сір-р-р; ми станемо у пр-р-ригоді, пр-р-рийдемо на допомогу, тільки р-р-розпор-р-рядіться де, як і коли; так-так, сір-р-р!"

Це було зворушливо до сліз. Але саме на такий поворот подій і сподівався Тіріан зі своїми друзями. Тому, коли слідом за собачої зграєю з радісним писком і вереском прибігла різноманітна дрібна живність (миші, кроти та білка), а за ними ще й ведмідь з кабаном, то Юстасу навіть здалося, що, може, ще все й обернеться на краще. Однак Тіріан, окинувши шарварок миттєвим поглядом, уже зрозумів: надто мало тих, хто не побоявся виступити; бо більшість так і завмерла на місці.

– До мене! До мене! – закликав він. – Чи всі перетворилися на боягузів? Чи я більше вам не король?!

– Ми-ми-ми не смі-єме-ме-о, – пролунало мекання та бекання, – ми бо-бо-боїмося гн – і-іву Ташлана. З-захисти-и нас!

– Але де ж розумні коні? – запитав Тіріан у хороброго дикого кабана, вепра.

– Ми знаємо, ми бачили! – навперебій запищали миші. – Круть змусив їх працювати, а потім наказав спутати їм ноги і залишити внизу попід горою!

– О, малі світу цього, – вигукнув Тіріан, – ті, хто косить стебла, і гризе зерно, і клацає горіхи гострими зубами! Біжіть скоріше туди, де спутані коні, і запитайте, із ким вони, і якщо з нами, то гризіть їхні пута, поки вони не впадуть, та дайте коням волю, нехай вони поспішать нам на допомогу і на зло ворогу.

– З усіх наших ніг, сір, – пролунали у відповідь тонкі голоси; майнули хвостики – і гостроокий гострозубий народець шмигнув у траву. Тіріан провів їх поглядом та доброю усмішкою. Проте час було подумати й про інші речі: таркаан Рішда вже віддавав розпорядження своїм воїнам.

– Схопити їх! Намагайтеся взяти живцем! Відтісняйте до хліва або шпурляйте їх усередину! Ми їх потім підпалимо і принесемо жертву великому богу Ташу!

– Атож, – сказав на це Гострозір самому собі, – так от, значить, яким чином хоче він заслужити прощення Таша за свою невіру!

Ворожа лінія – близько половини сил таркаана Рішди – уже висунулася вперед, не залишаючи Тіріану часу на розгорнуті накази.

– На лівий фланг, Джил; стріляй і не давай їм зблизитися! Вепр і ведмідь – її прикривають. Поґін – по ліву руку, Юстас – по

праву. Діаманте, візьми праве крило; Вертю, підтримай його копитами. Злетівши над їхніми лавами, Гострозоре, вражай їх дзьобом та пазурами! Пси у нас у тилу; вступайте в бій, коли дійде до рукопашної. І нехай допоможе нам Аслан!

Юстас відчув, як відчайдушно калатає його серце; щосили він намагався вгамувати серцебиття й відчути приплив сміливості. Досі (попри давні пригоди, коли йому привелося зустрітися і з драконом, і з морським змієм) не відчував він такого холоду в жилах, як при вигляді цієї шереги смаглолицих воїнів з палахтючими поглядами. Їх було п'ятнадцять остраханців, а з ними розумний бугай, лис Вертун та сатир Козлоніг. І раптом – тинь-тинь! – звідкись зліва почувся спів тятиви – і один з остраханців розпростерся у траві, потім знову почулося – тинь! – й слідом за ним повалився сатир.

– Так тримати, дочко моя! – долинув вигук Тіріана, а потім все змішалося – ворог перейшов урукопашну. Навіть якби його попросили, Юстас навряд чи зміг би згадати, що ж відбулося протягом наступних двох хвилин – дуже вже все нагадувало марення в нестямі, коли температура підстрибує аж до сорока. У такому стані Юстасу почувся далекий голос таркаана Рішди, звернений до своєї раті:

– Відхід! Перебудувати лави!

Тут Юстас озирнувся і побачив, що остраханці поспіхом відступають. Та далеко не всі. Двоє лежали пробиті рогом Діаманта, один – загинув від меча Тіріана. Під самими ногами Юстаса валявся лис, і Юстас у подиві питав себе, невже це він, Юстас, заколов його? Не встав і бугай, якого зупинила стріла Джил, пущена прямо в око, а потім поклали ікла вепра, встромлені прямо в бік. Але були і втрати серед своїх. Троє псів не відгукнулися на поклик, а четвертий шкутильгав на трьох лапах і скавчав. Ведмідь ще ворушився, не встаючи з землі,

потім пробурмотів щось на кшталт: "Не охопити мені розумом..." – своєю гортанною ведмежою говіркою, опустив голову на траву і безжурно, як дитина відходить до сну, затих.

Що ж, перша атака була і справді відбита. Та Юстасу, як виявилося, було не до того, щоб відчувати радість від перемоги. Його надто мучила спрага, а крім цього, неабияк нила рука.

Коли остраханці відходили до свого воєначальника, гноми обсипали їх градом глузувань.

– Дістали на горіхи, смаглолиці? – улюлюкали вони. – Не сподобалось? Чому б вашому великому таркаану самому не скуштувати нарнійських стріл, замість того щоб посилати під них вас? Бідні смаглолиці!

– Гноми, – кричав сам Тіріан, – ставайте на наш бік. У нас махають мечами, а не плескають язиком! Ви добрі воїни і ще можете послужити Нарнії! Повертайтеся під наші знамена!

– Де там! – пирхали у відповідь гноми. – Багато на себе берете! Що вони – що ви! Досить із нас королів! Гноми служать лише гномам!

І знову пролунав гуркіт барабана: цього разу вже не гномового барабанчика, а великого, обтягнутого воловою шкірою остраханського барабана. Важкий стугін його – "бум-бум, бу-бу-бум" – наповнив серця дітей ненавистю з першого ж звуку. Та їхні почуття були б ще сильніше, якби вони знали, що ці звуки означають. Це знав Тіріан. Такі дрібушечки означали, що поблизу є й інші остраханці і тепер таркаан Рішда закликає їх на допомогу. Тіріан і Діамант із розумінням невесело переглянулися. Надія на перемогу в нічній сутичці ледь

зажевріла і швидко згасла: з підходом підмоги до ворога можна було вважати, що все скінчилося.

У відчаї Тіріан подивився навколо. Кілька нарнійців стояли пліч-о-пліч з остраханцями – чи то через відступництво, чи то з несвідомого страху перед "Ташланом". Інші так само мовчки сиділи, дивлячись на боротьбу з боку і не бажаючи приймати чиюсь сторону. Хай там як, а тварин на галявині було набагато менше, ніж спочатку, – ймовірно, були й такі, хто бочком-бочком давно вже накивав лапами з поля бою.

– Бум-бум, бу-бу-бум, – рокотав зловісно барабан. Однак тепер до того звуку домішалися й інші.

– Іу! – мовив Діамант.

– Глянь! – мовив Гострозір. І за мить усі інші зрозуміли, що це були за звуки. Тупотіння копит, гордовитий нахил голови, гриви, що розвіваються на вітрі, широко розкриті від бігу ніздрі – з десяток розумних коней мчали табуном у бік пагорба. Що ж, гризуни і лускунчики свою справу зробили.

Гном на ім'я Поґін, та й діти теж, у захваті роти порозтуляли, аби вітати їх, але вітальний крик так і завмер у горлі. Раптово повітря наповнилося співом луків і свистом стріл. То стріляли гноми – Джил так і застигла з розтуленим ротом у німому крику, не вірячи очам своїм – гноми стріляли в коней. Вони здавна вважалися добрими лучниками. Тепер один кінь за іншим, ніби спіткнувшись на льоту, сторч головами падали на землю. Жодне з цих благородних створінь так і не дісталося до пагорба, де стояв король.

– Віроломні свині! – пронизливо кричав до гномів Юстас, пританцьовуючи на місці в безсилій люті. – Миршаві чудовиська!

– Дозвольте мені, сір, – пригнічено мовив Діамант, – кинутися з ними в бій і нанизати з десяток зрадників на свого рога?

– Кріпись, Діаманте, – відмовив Тіріан. – А ти, серце моє (ці слова вже зверталися до Джил), якщо тобі потрібно поплакати, поплач. Лише відвернися, аби ніхто не бачив твоїх сліз, і стеж, щоб не намокла тятива. І уникай лайливих слів, Юстасе, бо лайка – це діло кухарок. На полі бою за воїна говорить не лихе слово, а славна справа. Мова дана лицарю для слів поштивих, а для війни йому дано меч.

А гноми вже обсипали Юстаса градом глузувань та глумів:

– Не чекав, хлопчиську? Думав, ми за них? Розігнався, як же! Навіщо нам розумні коні – нам вони ні до чого! І не потрібна нам ваша перемога! Нам взагалі не потрібно, щоб хтось із вас переміг! Нас не підманиш! Гноми – за гномів!

Тим часом таркаан Рішда наставляв своїх воїнів на новий штурм: можливо, він уже пошкодував, що не послав у бій усіх з першої спроби. Барабани гуркотали без упину. І тут, собі на жах, Тіріан і його друзі розрізнили на віддалі гуркіт барабанів у відповідь. Це означало лише одне: заклик Рішди був почутий і тепер на допомогу до нього поспішає новий загін остраханців. Надія покинули Тіріана, і тільки заради товаришів він і далі робив вигляд, ніби нічого страшного й не сталося.

– Слухайте, – сказав він буденним голосом, – треба йти в атаку негайно, поки ці нечестивці не схаменулися й не дочекалися підкріплення.

– Одумайтеся, сір, – вигукнув Поґін, – тут, у нас у тилу, є хоча б дерев'яна стіна, що прикриває нам спину, а там – ми як на долоні: як візьмуть нас у кільце – хоч мечами січи, хоч у полон бери.

– Я би перший учинив за твоєю радою, гноме, – так само спокійно відповів Тіріан, – якби не був очевидним мені їхній задум: загнати нас у хлів. Виходить, чим далі ми від входу, тим краще для нас самих.

– Король правильно каже, – втрутився Гострозір, – швидше геть від проклятого місця, далі від чудовиська, що там живе.

– Хай буде так, – кивнув Юстас, – не знаю, як у вас, а у мене мурашки по спині від цього сараю.

– Вирішено, – сказав Тіріан, – а тепер наведи оком наліво. У темряві ти побачиш скелю, що відкидає відсвіти багаття. Коли ми виступимо, юна пані хай встане по ліву руку і пускає стріли якомога швидше по перших лавах, а ти, Гострозоре, налітай на них справа. Коли ми зблизимося настільки, що стріли можуть влучати і в нас, тоді відійдеш до скелі, Джил, і чекатимеш нас там. Усім іншим, хто буде в рукопашній, мій наказ: відкритими тримаєте вуха. Коли ми не повернемо їх навтікача у нашому першому натиску, то тому вже не бути, бо числом нас менше. Тож коли почуєте мій клич "Назад!", відступайте, але не сюди, а до білої скелі, де чекатиме на нас Джил. Якщо ми туди проб'ємося, то зможемо перевести дух і знатимемо, що за спиною є захист. Ну, Джил, тепер твоя черга!

Відчуваючи себе зовсім самотньою, Джил відбігла кроків на десять, відвела праву ногу назад і вклала стрілу в тятиву. Та пальці її сильно тремтіли. "Не на часі", – встигла шпигнути думка.

– Негожий постріл, – сказала вона мить по тому, коли перша стріла полетіла поверх голів. Та довго розмірковувати не було коли, оскільки час вирішував якщо не все, то надто багато. Тому Джил, не вагаючись, уже дослала наступну стрілу. Краєм ока вона помітила, як грізна чорна тінь з'явилася над головами остраханців, і ось вже то один, то другий, кинувши меча, намагався прикрити обличчя від гострих кігтів Гострозора. Так само, краєм ока, вона помітила, що одна з її стріл таки влучила в ціль, бо один з остраханців звалився навзнаки; а потім й інша – вбила нарнійського вовка, що став на бік остраханців.

Та не встигла вона випустити і десятка стріл, як довелося припиняти стрілянину – з блискучими мечами наголо Тіріан і його соратники вступили врукопашну; дикий кабан – з грізними іклами, єдиноріг – з нищівним рогом, і пси, які навіть гуркіт битви спромоглися заглушити собачим гавкотом. Джил навіть здивувалася, наскільки остраханці виявилися не готові до повторної вилазки. Наскільки в тому була і заслуга Гострозора, і її власна, вона не думала. Насправді ж – дуже велика. Слідкувати за небом і за наступом ворога водночас – от уже нелегке завдання; тим більше що стріли залітали зліва, а орел з гострими кігтями і могутнім дзьобом на поземному польоті заходив, навпаки, з правого боку.

– Ось славно, ви просто молодці! – примовляла Джил. Королівський загін врубався в бойові порядки остраханців, і, як здалося Джил, що не дуже зналася на рукопашних сутичках, ще трохи – і ворог буде зім'ятий і розбитий. Справді, єдиноріг

розкидав ворогів направо і наліво, наче селянин кидає сіно у високий стіг.

Ось і Юстас – на що, здавалося б, вояк не загартований, і той змусив відступити не одного ворога. Пси металися поміж бойових лав остраханців, готові вчепитися в горлянки. Ще одне, останнє, зусилля – перемога буде за нами!

І тут Джил відчула раптовий холодок поза плечима: з одного боку, здавалося, що остраханці валяться, мов підкошені, із кожним помахом нарнійського меча, та менше їх не ставало, а навіть більше, начебто на місце кожного полеглого ставали все нові й нові вояки. І справді, так воно й було. Більше того, новоприбулі були озброєні ще й довгими списами, і тепер у гущавині бою Джил втратила з очей своїх друзів.

Тільки тоді пролунав голос Тіріана:

– Усі назад! До скелі!

Барабан зробив свою справу – ворог здобув підмогу.

Розділ 12

За дверима хліва

У запалі сутички Джил забулася і тому не виконала наказу – стояти біля білої скелі раніше за інших. Вона кинулася бігти тільки тоді, коли почула заклик Тіріана. Не дивно, що вона пристигла до скелі лише на якусь мить раніше побратимів, що змушені були відступати з поля бою, навіть показавши ворогові спину. Майже одночасно всі обернулися. І що постало перед їхніми очима – торжествуючи, остраханці тягли щось, що

відчайдушно впиралося і хвицалося, до дверей страхітливого хліва. Коли на це "щось" впали відлиски багаття, стало зрозуміло, що це "щось" – людина. І людиною цією був Юстас.

Тіріан із єдинорогом кинулися були визволяти, та пізно: височенний остраханець, що підхопив Юстаса, наче тюк, уже був ближче до дверей, а ззаду його прикривали ще з півдюжини бувалих воїнів. Вони стояли ланцюгом і, наїжачившись списами, перегородили шлях.

У Джил самі собою покотилися сльози, і вона відвела погляд. "Навіть коли очі на мокрому місці, тятива повинна залишатися сухою", – нагадала вона собі.

– Бережись! Стріла! – раптом крикнув Поґін.

Усі пригнулися. Хто міг, опустив забороло. Собаки залягли за людьми. Справді, над головами просвистіло кілька стріл, та незабаром стало зрозуміло, що цілі у тих стріл цього разу інші. Грифл зі своїми гномами холоднокровно стріляв у остраханців.

– Тугіше натягуй тятиву, хлопці, – наставляв стрільців Грифл. – Ану, разом! Цільсяl Не упустимо смаглолицих! Нам вони потрібні не більше, ніж мавпи… леви і… королі! Гноми – за гномів!

Еге ж, щоб там не говорили про гномів, а відваги їм не позичати! Чого, здавалося б, простіше – втекти та зачаїтися де-небудь у глухій затишній місцині й перечекати там лиху годину, а вони, от маєш, – то проти одних виступлять, то – проти інших, лише зрідка даючи собі перепочинок, поки ті й інші б'ються поміж собою. Правду сказав Грифл: за Нарнію для гномів!

Чого, однак, не врахували кращі лучники Нарнії, так це міцності остраханських кольчуг, а стріляти по броні, погодьтеся, це зовсім не те, що стріляти в беззахисних коней, а крім кольчуг у остраханців був ще й воєначальник.

– Тридцять залишаються на місці, – скомандував Рішда. – У два ока пильнувати божевільних біля білої скелі. Решта – за мною, провчимо цих дітей підземелля!

Тіріан з побратимами досі не могли відсапатися після вилазки. І залишалося їм тільки й того, що стояти й дивитися, як таркаан повів своїх воїнів "дати гномам науку". На той час багаття вже згасало, жарини відкидали темно-багряні відблиски, а місце великого зібрання спорожніло. Зблиски багаття, що догоряло, вихоплювали з сутіні лише непевні фігури гномів та остраханців. Судячи з шуму битви, гноми чинили відчайдушний опір. Час від часу крізь брязкіт мечів та дзвін кольчуг долинали прокльони, які посилав Грифл на голови остраханців, та гучний голос таркаана: "Брати живцем! Намагайтеся брати живцем!"

Який би бій не розгорнувся там, у темряві, точився він недовго. Галас ущух. Потім Джил спостерегла, як таркаан повернувся до хліва, а слідом за ним простували одинадцять остраханців, волочучи на арканах одинадцять гномів. Куди ділася решта – чи то загинули в бою, чи то зникли безвісти – залишилося таємницею.

– Кинути всіх у святилище Таша, – коротко розпорядився таркаан. І всі одинадцять гномів, один за іншим, були кинуті в чорну пащу хліва. По тому двері знову зачинилися, Рішда відступив на крок, вклонився хліву і сказав:

– Прийми ж свою вогненну жертву, владарю Таше.

Й усі остраханці заходилися стукотіти пласкою стороною меча об свої щити, повторюючи на всі лади:

– Таше! Таше! О, ненаситний Таше! Великий і невблаганний! (Ні про якого "Ташлана", звісна річ, ніхто більше й не згадував.)

Маленький загін біля білої скелі спостерігав за тим, що відбувалося, перешіптуючись упівголоса. У розколині скелі вони натрапили на тоненький струмінь води і поспішили втамувати спрагу: Джил, Поґін та король – збираючи воду в пригоршні, а їх чотириногі друзі – хлебтаючи з калюжки, що натекла біля підніжжя. Сила спраги змусила стражденних забути про все інше, а проста вода з джерела здалася їм найкращим напоєм на світі. Буває, що й звичайнісінька вода може подарувати незвичайне щастя.

– Ох, чують мої кісточки, що ще до ранку всі ми пройдемо крізь ці двері, – зітхнув Поґін, – хоча особисто мені спадає на думку тисяча і одна смерть, якими я готовий був би померти замість цієї.

– Воістину, – кивнув головою Тіріан, – зловісні двері. На пащу схожі.

– Невже, ну, невже нічогісінько не можна зробити, щоб усе це припинилося, – почувся тремтливий голосок Джил.

– Ні, серце моє, – Діамант потерся носом об її руку. – Може бути, ці двері стануть для нас дверима у світ Аслана. І ще сьогодні ми постанемо перед очі його і розділимо з ним вечерю.

Поки вони так говорили, таркаан Рішда вийшов з гурту остраханців і наблизився до білої скелі, аби втікачі почули кожне його слово. І ось що вони почули.

– Слухайте всі! Якщо кабан, собаки та єдиноріг здадуться мені на милість, я їм подарую життя. Решту життя кабан проведе в затишній клітці в садах великого тісрока; собаки – кожен матиме по будці на псарні тісрока, а єдиноріг кататиме для потіхи візок, але лише після того, як я відпиляю йому ріг. Щодо інших – орла, дітей та того упертюха, який іменує себе королем, то їм пощади немає, їх усіх віддадуть на волю… на волю Таша.

У відповідь на це почулося гарчання.

– Що ж, ви прийняли рішення самі, – таркаан Рішда махнув рукою своїм воїнам. – Уперед! Двоногих взяти живцем, чотириногих зарубати на місці!

Так почалася остання битва короля. Битва, що з самого початку була приречена на поразку. Ворог перевершував числом, умінням, зброєю, бо що поробиш, маючи меч проти довгих списів. Минули ті часи, коли ті остраханці, що пробиралися у Нарнію по одному чи по двоє, переодягнувшись мирними купцями, приховували під одягом тільки меч – спис ніяк тут не сховаєш. А нові, що прибули відкрито, коли Круть уже брав гору, не крилися і не ховалися під личиною послушників чи старців і купців, а впевнено йшли похідним маршем, і тоді списи вже не залишали сумнівів щодо того, кого ти бачиш перед собою: згорбленого старця чи воїна у розквіті сил. Спис вирішував усе. І в поєдинку з кабаном з його куцими іклами, і в бою з єдинорогом: достатньо лише вчасно спрямувати вістря списа – і звіра вже зупинено. Стрій списів насувався невблаганно на Тіріана та його друзів. І грянув бій не на життя, а на смерть.

Не слід, одначе, думати, що побратими билися лише з відчаю і лише відчай володів їхніми серцями. Коли твій кожен м'яз напружений і ти пірнаєш то під вістря списа, то перестрибуєш через наконечник, то випад зробиш, а то крутишся на місці, то страху й смутку тебе не наздогнати.

Тіріан бачив, що загін його приречений і нікому він допомогти не в змозі. Краєм ока він помітив, як неподалік упав безстрашний дикий кабан. На іншому фланзі шалено продовжував битися Діамант. Крізь гущавину бою він спостерігав, як кремезний остраханець волочить за волосся Джил. Та на те, аби думати про все це, ворог не залишав Тіріану жодної миті. Одна-єдина думка заволоділа ним – думка про те, як би віддати своє життя дорожче. Та навіть у цьому удача, здавалося, покинула його – все далі й далі тягло його від білої скелі, що захищала йому спину. Коли б'єшся з дюжиною ворогів заразом, доводиться чіплятися за кожну можливість: чи то вислизнути з-під удару, чи то завдати удару самому в незахищені груди чи шию. Кілька таких ударів – і ти вже далеко від того місця, де вв'язався в бій. Ось і Тіріан раптом виявив, що чи з волі, чи з неволі, а його заносить праворуч, усе ближче до хліва. Майнула думка, що треба б триматися від нього подалі, але чому – у запалі бою він не пригадав, та навіть якби і пригадав, вдіяти все одно нічого б не зміг.

У якусь мить він схрестив мечі з самим таркааном. Вогнище було перед ним. А за спиною вже темнів хлів. І тут він зрозумів – ворог від початку вів його сюди. Ось уже і двоє остраханців придержують двері, аби їх зачинити, щойно він опиниться всередині. Ось і таркаан вперто насідає, змушуючи відступити ще далі. Останній крок – і він уже на порозі.

Але перш ніж зникнути, Тіріан вирішив ступити ще один крок. Він кинув меча. Ошелешений супротивник на якусь мить

застиг. А Тіріан пірнув під ятаган, який просвистів у нього над головою, й опинився поруч з Рішдою. Обома руками він ухопив його за пояс і рвонув таркаана слідом за собою. Таким і був його останній крок.

– Ввійди й зустрінься з Ташем! – крикнув він наостанок.

Почувся розкотистий гуркіт, земля здригнулася, і так само, як із Крутем, пітьму осяяло сліпуче світло.

Надворі остраханці залементували: "Таш! Таш!" Хтось навіть забарабанив у двері; проте рятувати начальника не кинувся ніхто. Якщо вже той придався Ташу, то так тому і бути. Решта на зустріч із Ташем не поспішали.

А Тіріан мить-другу не міг збагнути, ані де він, ані що з ним, ані навіть – хто ж він взагалі такий. Потім він покліпав повіками. Усередині, як виявилося, було не так уже й темно, як здавалося знадвору. Навпаки – усе було яскраво освітлено, від чого очі закліпали самі собою.

Він обернувся подивитися на Рішду, але той не удостоїв його поглядом. Рішді було не до нього. Рішда заволав щосили, тицяючи пальцем кудись уперед, потім затулив обличчя руками й упав ниць, не піднімаючи голови. Тіріан подивився туди, куди тицькав пальцем Рішда, і все зрозумів.

До них сунуло щось, хай і не настільки величезне, як те, що бачили з вежі, проте набагато більше за будь-яку людину, словом, та сама істота. А були у неї: голова грифа, чотири руки, розверстий пташиний дзьоб та палаючі очі. Із дзьоба випорснули слова, схожі на клекіт.

– Ти викликав мене до Нарнії, таркаане Рішда. І ось я тут. Що ж скажеш ти мені?

У відповідь ні звуку, і навіть голови Рішда не підвів. Його трясло, наче від гикавки. Що ж, сміливець у бою, він розгубив до половини свою хоробрість, коли в його голові зародився здогад, що Таш – зовсім не довільна вигадка. Нараз нагнувшись, буцімто курка, щоб дзьобнути черв'яка, Таш підхопив таркаана Рішду під пахву правої з верхніх рук. І втупив своє застигле око в Тіріана. Для цього довелося повернути голову, бо прямо перед собою птах дивитися не може. Та тієї самої миті десь з-за спини у страшного птаха почувся могутній та спокійний, неначе рокіт морського прибою в розпалі літа, голос:

– Йди геть, чудовиську, й забирай свою законну здобич із собою; в ім'я Аслана і батька його, владики сущого!

Мить – і чудовисько зникло, несучи у пазурах таркаана Рішду. А Тіріан узявся озиратися по боках, намагаючись вгадати, чи не почувся йому цей голос. І тут серце його забилося сильніше, ніж навіть під час битви.

Перед ним стояли сім королів і королев Нарнії у блискучих шатах; на королях до того ж поблискували кольчуги тонкого плетива, а в руках сяяли оголені мечі.

Тіріан ґречно вклонився і хотів був сказати щось таке, що пасує зустрічі, та наймолодша з королев зненацька засміялася. Тіріан придивився й охнув від подиву. Прекрасною юною королевою була не хто інша, як Джил. Але ця Джил була зовсім не такою, якою він запам'ятав її в останньому бою: замурзане лице, у патьоках сліз і бруду, у старенькій сукенці, що сповзла з плеча; ні-ні, від цієї Джил віяли прохолода та свіжість,

немовбито вона щойно вийшла з королівської купальні. Спочатку видалося, ніби вона раптово подорослішала, а потім він про себе вирішив, що ні, потім його знову опанували сумніви, і так, вкінець заплутавшись, він облишив про це думати. Тим більше, що він упізнав наймолодшого з королів. Ним був, безперечно, Юстас, який перемінився так само, як і Джил.

Та тут уже Тіріан відчув незручність, позаяк негоже королю з'являтися перед людьми в крові та бруді, у поту та порохняві битви. Але не встиг він про те й подумати, як відчув, що теж змінився. Він шкірою відчув чистоту та свіжість, а коли глянув додолу, то обімлів: на ньому були шати, що він і сам би одягнув для урочистостей у Кейр-Паравелі. (Це жодним чином не означало, що йому було в них незручно – в Нарнії вміли і шити, і кроїти так, що б красиве водночас було зручним, і це при тому, що тут ніхто і гадки не мав про такі штуки, як крохмаль, фланелева підбивка або тугі хитрі резинки та підв'язки.)

– Сір, – сказала Джил, виходячи вперед і зробивши чудовий реверанс, – дозвольте мені представити вас Пітеру, Великому королю Нарнії.

Тіріану не довелося ані довідуватися, ані перепитувати, хто з королів верховний, оскільки він знав його і так, з пам'яті колишнього сну; та наяву лик короля був сповнений не примарної, а земної шляхетності. І Тіріан ступив крок уперед, схилив коліно і поцілував руку верховного короля Пітера.

– Бажаним гостем будеш ти в моєму серці, – сказав він.

І Великий король підняв його з колін і розцілував в обидві щоки, як це й заведено у королів. Потім представив старшій королеві, яка хоч і називалася "старшою", та не мала ані

зморшок на чолі, ані сріблястого пасма серед густого волосся – нічого такого, що видавало б у ній "давній" вік.

– Сір, це леді Поллі, – відрекомендував її Пітер, – вона була тут, у Нарнії, у перший день творіння, коли, за словом Аслана, стали рости дерева й заговорили звірі.

Потім він підвів Тіріана до могутнього воїна з довгою, по груди, бородою, чий лик був сповнений мудрості.

– Це, – він мовив, – брат наш, король Едмунд. А поруч – королева Люсі, моя сестра.

– Сір, – коли всі були названі йому, наважився запитати Тіріан, – коли я прочитав всі хроніки і правильно їх зрозумів, то тут, серед вас, не вистачає ще однієї сестри. У вашої величності була ще сестра, то де ж королева Сьюзен?

– Сестра наша, – відповів Пітер коротко і суворо, – вже не з нами.

– Вона сама давно вже відреклася, – відповів за нього наймудріший Юстас, – і скільки ми не намагалися заговорити про Нарнію, вона щоразу відмахувалася: "Охота ж вам пам'ять займати такими дрібницями. Хіба мало хто у що грав, коли був дитиною", – такими були її слова.

– Бідолашна Сьюзен, – зітхнула Джил, – сьогодні її хвилюють зовсім інші речі: панчохи з нейлону, губна помада та запрошення на вечірки. Втім, їй завжди хотілося скоріше стати дорослою.

– Воістину, – відгукнулася на це леді Поллі, – хотілося б, щоб вона й справді подорослішала. Усі шкільні роки її даремно

пролетіли у спробах стати такою, якою вона є тепер. І промайне все життя у спробах залишатися такою якомога довше. Ось і виходить, що до найбезглуздішого з віків вона поспішала дорости на всі жили, а досягнувши, настільки ж метушливо намагається залишатися в цьому віці, – ось безглуздя суєти і суєта безглуздих.

– Годі вже про це, – перервав її, спохмурнівши, Великий король Пітер. – Погляньте краще, який тут чудовий сад. Які в ньому плоди! Неодмінно їх скуштуйте.

І лише тепер Тіріан роззирнувся. І справді – більш неймовірну пригоду годі було уявити.

Розділ 13

Гноми не хочуть, щоб їх обдурили

Тіріан подумав або, точніше, подумав би, якби видалася на те хвилинка, що всі ховаються у хліві під солом'яною стріхою, розміром кроків десь шість на чотири, у якому й розвернутися нема де. Проте ж він стояв серед буйного різнотрав'я, над головою синів бездонний небосхил, а обличчя пестив легкий літній вітерець.

Неподалік шуміли зелені дерева; з густого листя визирали золоті й ніжно-жовті, яскраво-червоні й рожеві плоди, яких, либонь, у нашому світі й не побачиш. Плоди мали б нагадувати про те, що нині осінь, хоча в повітрі віяло літом, бо дихалося, як у ранню пору червня. Плоди вабили так, що ноги самі силувалися підступитися до них щонайближче.

У садку, серед листя, кожен вибрав собі плід до вподоби, зірвав, але першим вкусити не зважувався. Майнула думка:

плоди тут такі прекрасні – не може бути, що б вони росли тут для мене!

– Я знаю, про що ви всі подумали, – перервав мовчання Пітер, – але не переймайтеся. У мене відчуття, що ми в країні, де немає ані парканів, ані заборон.

– Тоді сміливіше, – відгукнувся Юстас. І кожен надкусив свій плід.

Який він був на смак? На жаль, читачу мій, непередаваний! Порівняно з ним, найсвіжіший із грейпфрутів вам здався б залежаним; найсоковитіший апельсин – і чавленим, і в'ялим; груша, про яку кажуть, аж в роті тане, – сухою тріскою; ну, а суниця, що славиться серед ягід та фруктів своїм солодким смаком, – кислятина над кислятиною. І що важливо: всередині ні кісточки, ні насіння, щоб ними вдавитися, і оси не заглядають до рота. Тепер зрозуміло, чому ті, хто скуштував таких плодів, від іншої їжі просто ніс вернуть, буцімто від касторки. Мені, на жаль, додати нічого; оскільки неможливо описати те, чого ти сам не смакував, а для того, щоб посмакувати, треба знайти ті краї, де вони ростуть.

Коли ж перший голод було вгамовано, Юстас звернувся до Пітера:

– Але ж ти ще не розповів нам, як сюди потрапив. Пам'ятаєш, ти збирався, коли тут з'явився Тіріан.

– Розповідати, власне, й нема чого, – відповів Пітер. – Ми з Едмундом стояли на платформі, дивилися, як підходить потяг, а я ще подумав, занадто швидко він входить у поворот. А ще подумав: як дивно, що всі наші їдуть одним поїздом, а Люсі й не знає.

– Усі ваші… піддані, о королю? – здивувався Тіріан.

– Ні, "наші" – це мама з татом; і Едмунда, і Люсі, і мої.

– Навіщо їм цей потяг? Невже їм відомо про Нарнію? – запитала Джил.

– Та ні, сюди вони не сподівалися потрапити. Вони поспішали у Брістоль. Принаймні, збиралися зранку, як я чув. А Едмунд стверджує, що вранці тільки цей поїзд і підходить. (Едмунд, схоже, належав до тієї категорії людей, що знаються на залізничних розкладах.)

– Але що ж далі? – знову запитала Джил.

– А ось про це просто так і не розкажеш, чи не так, Едмунде?

– Атож, – погодився Едмунд. – Цього разу все було не так, як минулого, коли з платформи нас раз-два – і здунуло чарами. Раптово затремтіла вся платформа, почулося жахливе ревище, та не встиг я до ладу злякатися, як тут – удар, але болю ніякого, швидше подив. Тим більше, що ось яка штука: граючи в регбі, я зчесав коліно, а тут дивлюся – а садна й близько немає. І така легкість у тілі, дивлюсь на різні боки – і ось ми тут.

– От і в нас схоже, – кивнув лорд Діґорі, змахуючи краплі соку з густої золотавої бороди, – із тією відмінністю, що ми, зрозуміло, їхали у вагоні, ну, а потім, як здалося мені, ми з Поллі відчули – ми вільні, наче молодість повернулася до старих. Але вам, юним, нас не зрозуміти повік.

– Знайшли юних, – порснула сміхом Джил, – трошки старші за нас, а задаються…

– А ось і ні, – сказала леді Поллі. – "Тут і тепер" – зовсім інше, ніж це було "тоді і там".

– Але що сталося з тих пір, як ви сюди потрапили? – вирішив відновити події мудрий Юстас.

– Спочатку і, як мені здалося, дуже довго не відбувалося нічого. Потім раптом відчинилися двері, – пригадав Пітер.

– Двері? – вигукнув у подиві Тіріан.

– Атож, – знизав плечима Пітер, – двері. Ті самі, у які мали честь увійти… чи вийти… ви самі. Як же ви забули?

– Але ж де вони?

– Та ось вони! – Пітер показав на двері.

Тіріан озирнувся. Справді – комусь це може видатись курйозом, комусь – безглуздям, однак за кілька кроків, серед чистого поля, осяяні сонячними променями, стояли грубо збиті нестругані двері в сучкуватій рамі, двері як двері, не більше й не менше, утім… більше нічого – ні стін, ні даху. У розгубленості Тіріан зробив крок уперед, за ним – усі інші, згораючи, між тим, від цікавості: що ж буде далі? А Тіріан обійшов їх довкола. Кругом – все те саме: зелена лука і ранок літньою порою. Двері стояли під відкритим небом, начебто тут і виросли, як дерево.

– О, вельмишановний добродію, – вигукнув Тіріан, закликаючи у свідки Пітера, – це справді є чудо з чудес!

– Таке саме, як те, що п'ять хвилин тому ви явилися нам в обнімку з остраханцем саме крізь ці двері, – з усмішкою мовив Пітер.

– Хочу нагадати, сір, що я… я до вас з'явився з лісу, а тут, схоже, як не ходи колами, а двері ведуть з нізвідки в нікуди.

– Справді, якщо ходити колами, то так і ввижається, – мовив на це Пітер, – однак будьте ласкаві подивитися крізь шпаринку між дошками у дверях.

Тіріан припав до ледь помітної шпарини. Спочатку він тільки й бачив, що непроглядну темінь, та, коли очі звикли, крізь нічну імлу проступив багровий жар багаття, а в чорному небі – зорі. Він придивився пильніше: між хлівом і кострищем відбувався неясний рух і стали помітні тіні, а слідом за тим чутні і голоси. Той говір Тіріан розпізнав би з багатьох інших – так говорили остраханці, й отже, не залишилося жодних сумнівів, що він і справді споглядає на нічне збіговисько з хліва і перед ним не що інше, як місце, де він прийняв останній бій, – Ліхтарна пустка. А проте серед остраханців розпалювалася суперечка: одні кричали, що військова честь велить їм увірватися у хлів, знайти і винести їхнього командира (але жоден, однак, не поспішав), інші ж ратували за те, що і квапитися не треба, а якщо що й треба – так це взяти проклятий хлів і – спалити!

Тіріан озирнувся: з цього боку – над головою блакитне небо, куди не кинеш погляд – зелена трава, а поруч – його нові друзі та добрі усмішки.

І Тіріан усміхнувся їм у відповідь:

– Схоже, – зауважив він, – що хлів зовні і всередині – два цілковито різних місця.

– Уже й тому, що зсередини він незрівнянно більший, аніж знадвору, – кивнув погоджуючись лорд Діґорі.

– Ось і в наш час, – сказала королева Люсі, – у нашому світі у шафі крився світ, що є більшим за наш.

Люсі зронила слово чи не вперше за час зустрічі, і з того, як здригнувся її голос, Тіріан здогадався, чого вона досі мовчала. Вона дивилася на незнайомий цей світ широко розкритими очиам, переживаючи глибше за інших, і її променистий погляд говорив краще слів: для того, щоб виражати щастя, слова не потрібні. Та звуки її мови полонили Тіріана.

– Прошу вас, продовжуйте, міледі, – мовив він, – повідайте нам усе, що трапилося з вами.

– Спочатку був удар, а за ударом – гуркіт, – сказала Люсі, – і ось ми опинилися тут. І так само, як і ви, ми подивувалися дверям. Але двері негайно відчинилися, а за дверима була тьма. Із темряви ввійшов сюди могутній воїн, готовий до бою, – у руці тримав він меч. За обладунком ми впізнали остраханця. Він встав біля входу і підняв на плече клинок, готовий убити будь-кого, хто наважиться проникнути всередину. Нам це здалося дивним, ми наблизилися й спробували з ним заговорити, та, судячи з усього, він і не бачив, і не чув нас. Ні разу він не поглянув на небо, не здивувався сонцю та траві, і треба думати, не помічав їх зовсім. І так минуло чимало часу. Потім із того боку долинув скрип і брязкіт, – то відсунули засув. Воїн застиг напоготові, але рубати з плеча не поспішав – він вичікував, приглядаючись, хто ввійде. Ми зрозуміли, що в нього наказ: одних – щадити, іншим – рубати голови. Отож двері

відчинилися, але не встиг той, хто ввійшов, зробити й кроку, як з цього боку ніби нізвідки з'явився Таш. Ну, а той, що ввійшов (це був гладкий і поважний кіт), ледве угледівши Таша, дав драла. І вчасно, бо Таш кинувся склювати прибульця і навіть клацнув дзьобом, але дверима клацнуло по дзьобу його самого. Уздрів чудовисько й остраханець. Він зблід й затрясся, як осичина, і низько вклонився. Але чудовисько вже зникло. Поки він озирався, двері відчинилися втретє: цього разу впускаючи юного красеня з остраханського війська. Не знаю чим, та він мені припав до серця. Зате беззмінний вартовий… той був збентежений. Він чекав на когось, та тільки не на нього…

– Тепер усе зрозуміло! – вигукнув Юстас (він так і не позбувся кепської звички перебивати інших). – Охоронець мав наказ – кота не чіпати, а кіт і повинен був, з'явившись із хліва, оголосити, що бачив Таша, чи то пак Ташлана, ретельно зобразивши переляк, і залякати всіх інших звірів. Та Круть не допускав і в думках, що Таш не лише плід уяви і тому – вже якщо налякає, так всерйоз. Виходить, Рудий не вдавав переляк, а перелякався не на жарт, не щодня ж котові пушення. А далі просто: невдоволених Круть по черзі відправляє в хлів, де неминуче на них чекає вартовий. Хитро…

– О, друже, якими б не були розумними твої слова, та вони заважають дамі довершити її оповідання, – перервав його тираду, намагаючись при цьому не образити, Тіріан.

– А я зупинилася саме на тому, – продовжувала Люсі свою розповідь, – що вартовий біля дверей на якусь мить оторопів. І ця мить врятувала життя тому, хто щойно ввійшов: той вихопив свій меч і зав'язався бій. Та бій той виявився коротким: вартовий біля дверей був убитий і переможець виштовхав його за двері. Потім він озирнувся і побачив нас. Ми з ним

заговорили, та він був у нестямі, точніше, сам не свій. Він знай лише невпинно повторював:

– О, Таше! Де Таш? Таше, я йду до тебе!

Спиняти його ми не посміли, і він пішов, а шкода – дуже вже він припав нам до вподоби. Ну, а потім… тьху! – Люсі скривилася, і за неї продовжив Едмунд.

– …Ну, а потім сюди закинули того, кого ви називали Крутем, і Таш з'явився знов… Сестра моя занадто вже м'якосерда розповідати про те, як Таш кинувся на нього, як шуліка на курча, і склював в один присід.

– І хай іде собі геть! – втрутився Юстас. – Хоча я не певен, що це паша для їхнього коня.

– …Ну, а потім по черзі сюди потрапили: з дюжину гномів, а за ними – Джил, потім – Юстас, а наостанок – ви.

– І Таш забрав усіх цих гномів! – вигукнув Юстас. – Сподіваюся, так і сталося?

– А от і ні, – сказала Люсі – це не так! Вони всі тут, і, більше того, їх навіть видно. Я спробувала було завести знайомство, та дружби гноми не прагнуть.

– Як?! Дружба з гномами?! – скрикнув на це Юстас. – Ех, якби ти знала, які вони витівки витівали з того боку!

– Ах, Юстасе, припини, – відмахнулася Люсі, – сходив би сам і подивився, як вони там і що… А як бути з ними далі, можливо, розсудить Тіріан?

– Після того що бачив я сьогодні, приязні до гномів у моєму серці немає, – відповів Тіріан, – але заради вас, о леді, готовий я й на більше, ніж переступити колишню неприязнь.

На цьому слові Люсі повела друзів туди, де перебували гноми. Але що за дивна картина постала перед їхніми очима! Гноми не гуляли, не бавилися (хоча мотузки, що зв'язували їх, здається, зникли), як і не лежали, відпочиваючи. Вони сиділи в малому тісному колі, обличчям один до одного, і не озирнулися, ніби не помічали нікого, аж поки Люсі й Тіріан не підійшли зовсім упритул. Тоді гноми разом підняли голови, буцімто нікого не бачили, а лише прислухалися, силкуючись на звук розпізнати, що ж відбувається.

– Обережніше! – сказав один із них сердитим голосом. – Дивіться, куди йдете. На голови не наступіть!

– Чого це, – обурився Юстас. – Ми ж не сліпі, для чого нам очі.

– У тебе, видно, дуже добрі очі, якщо ти можеш тут хоч щось розгледіти, – пробубнів той самий гном, якого, до речі, звали Діґл.

– Де тут? – не зрозумів Едмунд.

– Який же ти бовдур, звісно тут, – не вгавав Діґл. – Це ж не хлів, а якась непроглядна, смердюча нора.

– Ви що… не бачите? – запитав Тіріан.

– А хіба хтось щось бачить у темряві? – відгукнувся Діґл.

– Але ж яка тут темрява, нещасні нетямущі гноми, – вигукнула Люсі. – Хіба не бачите? Підніміть голови! Подивіться навколо! Невже не бачите ви неба, дерев чи квітів? Хіба ви не бачите мене?

– Як, в ім'я всіх дурисвітів, я побачу те, чого тут немає, і як я можу бачити тебе краще, ніж ти мене, у такій темній темноті?

– Але я бачу тебе, – заперечила Люсі. – І можу довести, що бачу. У тебе в зубах – люлька.

– Будь-хто, кому знайомий запах тютюну, це може сказати, – відізвався Діґл.

– От, бідолахи! Це жахливо, – зажурилася Люсі.

І тут у неї майнула думка. Вона зірвала кілька диких фіалок.

– Послухай, гноме, якщо в тебе щось не те з очима, то з носом, мабуть, усе гаразд. Чуєш, як пахнуть фіалки?

Вона нахилилася і піднесла свіжі вологі квіти до потворного носа Діґла.

Але їй довелося миттю відскочити назад, аби уникнути удару хоч і малого, але важкого кулачка.

– Перестань! – закричав він. – Як ти смієш!? Навіщо сунеш цю смердючу солому з підстілки прямо мені в обличчя? Та ще й із будяками. Яке нахабство! І хто ти?

– Вона з Землі! – сказав Тіріан. – Вона – королева Люсі, яку в глибоку давнину посилав сюди Аслан. І тільки заради неї, я, Тіріан, ваш законний король, не повідрубую вам, двічі віроломним зрадникам, із плечей голови.

– Ну, це вже ти сягнув через край! – вигукнув Діґл. – Годі верзти всяку дурницю! Хіба твій прекрасний лев прийшов на допомогу?! Ще б пак! І тепер – навіть тепер, – коли вас розгромили і жбурнули в цю темну нору, як і решту з нас, ви продовжуєте стару гру. Придумали нову брехню! Силуєтеся змусити нас повірити, що ніхто тут не замкнений, і що тут не темно, і ще хтозна в що.

– Нема ніякої чорної нори, хіба що у твоїх фантазіях, зрозумій, дурню, – закричав Тіріан. – Ану, виходь звідси, – нахилившись уперед, він схопив Діґла за пасок та ковпак і висмикнув його з тісного гурту гномів. Та тільки Тіріан опустив його на землю, як Діґл порснув назад на своє місце в колі, потер носа і залементував:

– У-у-у! За що! Стукнув мене лицем об стіну! Ти розквасив мені носа.

– Ой-ой-ой! – поспівчувала Люсі. – Що ми маємо зробити для них?

– Залишимо їх у спокої, – запропонував Юстас, і тієї ж миті затремтіла земля.

Свіже повітря раптом стало ще свіжішим. І щось яскраво спалахнуло позаду. Усі обернулися. Тіріан обернувся останнім, бо боявся. Там був той, до кого він прагнув усім серцем, – величезний і справжній золотий Лев, сам Аслан, і решта вже стояли на колінах навколо його передніх лап, ховаючи руки та

обличчя в гриві, а він нахиляв уперед голову, аби доторкнутися до них язиком. Потім він затримав свій погляд на Тіріані, і той, тремтячи, наблизився й стрімко кинувся до лап Лева, а Лев поцілував його і сказав:

– Молодець, останній королю Нарнії, який твердо стояв у найлихішу годину.

– Аслане, – попросила Люсі крізь сльози, – чи можеш ти… зроби, будь ласка, щось для цих бідолашних гномів.

– Люба, – відповів Аслан, – я покажу вам обом, що я можу зробити і чого не можу.

Він підійшов до гномів ближче і неголосно проревів, хоча повітря при цьому здригнулося. Та гноми обізвалися один до одного:

– Чуєш? Це та банда з того боку хліва. Намагаються нас пристрахати. За допомогою якоїсь машинки. Не варто звертати увагу. Не дамо знову обдурити нас!

Аслан підняв голову і труснув гривою. Миттєво на колінах у гномів з'явилися різні ласощі та делікатеси: пироги, язики, голуби, трюфелі, морозиво, а у правій руці в кожного келих із добірним вином. Та користі з того було мало. Вони заходилися пожадливо їсти й пити, хоча було видно, що вони не здатні відрізнити смак до ладу. Їм здавалося, ніби вони їдять та п'ють те, що можна знайти в хліву. Так, один казав, що силкується їсти солому, інший – що йому дістався шматок старої ріпи, а третій – що знайшов лист сирої капусти. Потім вони піднесли до губ золоті келихи з добрим червоним вином і сказали:

– Кхе-кхе. Це ж треба: пити помиї з корита, з якого пив осел? Ніколи не думали, що дійдемо до такого.

Та незабаром кожному стало ввижатися, що інший знайшов смачніший кус, тож вони заходилися хапати і виривати один у одного ласий шматок і сварилися доти, доки не зав'язалася справжня бійка, і всі ласощі та делікатеси були розмазані по їхніх фізіономіях та одязі і розтоптані під ногами. Нарешті вони усілися, щоб висякати роз'юшені носи та потерти синці, і сказали:

– Що ж, принаймні, нас не пошили в дурні. Нас кругом пальця не обкрутиш. Гноми для гномів.

– Ось бачите, – промовив на те Аслан, – вони не дають нам стати їм у пригоді. Вони віддали перевагу не вірі, а лукавству. Їхня темниця лише у їхніх головах, і поки вони ще у тій темниці. І не можуть вийти з неї, бо дуже бояться, щоб їм не задурили голови. Але, ходімо, діти. У мене є ще одна справа.

Він підійшов до дверей, і всі подалися за ним. Тут він підвів голову і як зареве: "А тепер прийшов час!", потім ще голосніше: "Час!", і так голосно, що голос його долинув до зірок і вони мало не задрижали: "ЧАС". І двері відчинилися настіж.

Розділ 14

Нарнію огортає ніч

Усі з'юрмилися праворуч, трохи позаду від Аслана, та мовчки дивилися у прочинені двері.

Вогнище згасло. Всюди панувала темрява: ліс попереду не можна було навіть розрізнити, якби на тлі обсипаного зорями

неба не вимальовувалися виразні силуети дерев. Аслан знов заревів, і зліва усі побачили ще одну темну постать. Тобто навіть не постать, а темну беззоряну пляму на чорній нічній завісі. Пляма та росла й піднімалася усе вище, доки не перетворилася на людську постать, більшу за будь-якого з велетнів. Усі присутні зналися на географії Нарнії досить добре, аби зрозуміти, де саме підвівся на ноги велетень – те сталося на вересовій пустці, що простягалася на північ поза річкою Кам'янкою. Джил із Юстасом одразу ж згадали, що колись у глибокому підземеллі за цими пустинними землями бачили спочиваючого гіганта. Їм тоді сказали, що ім'я йому – Час, а прокинеться він тоді, коли світ зустріне свій кінець.

– Так, – промовив Аслан, хоч ніхто й не прохопився ані звуком. – Доки він лежав у глибокому сні, ім'я йому було Час. Але тепер, коли він прокинувся, прийшла пора давати йому нове.

Велетень підніс до губ рога – і так само зробила чорна химерна фігура на тлі зірок. Трохи згодом – забагато часу потребує звук, аби долати відстані, – почулося гудіння рога: моторошне та високе, але разом із тим сповнене убивчої, потойбічної краси.

І небо одразу ж сповнилося падаючими зірками. Одна падаюча зірка – то вже дивовижне видовище, але тепер вони осипалися із небесного склепіння десятками, сотнями, тисячами, наче справжній зоряний дощ. Небосхил усе сипав й сипав зірками, а коли настало затишшя, усім здалося, нібито на тлі чорного неба постала ще одна фігура на кшталт велетня. Тінь її була у зовсім іншому місці, просто в них над головами, немовби в самісінькій безодні неба. "Може, то хмара", – припустив Едмунд, та хоч би чим те не було, але на тому місці більше не засвітилася жодна зірочка – сама лише непроглядна темрява нависала на усіма, а з усіх боків тривав зорепад. Трохи

згодом, поволі, темна тінь почала ширитися, заливаючи собою небокрай: спочатку почорніла чверть неба, потім тьмяною завісою затягнуло вже половину, і, зрештою, лише на горизонті зорі продовжували пиряти в небі.

Не без здивування (і, чого вже таїти, не без остраху) усі раптом збагнули, що коїться навкруги. Темрява, що поступово залила собою усе небесне склепіння, була зовсім не тінню і не хмарою: то була порожнеча, що залишилася, коли небо покинули всі зірки. Не лишилося жодної – Аслан покликав їх додому.

Останні миті зорепаду зачаровували: зірки падали скрізь, а як уже знали Едмунд із Люсі, яким довелося зустрітися із зіркою за часів своїх мандрувань, зірки в Нарнії – то зовсім не великі палаючі кулі, а люди, сяючі люди, що спускалися з небес, із палаючим сріблом волоссям та списами із білого розпеченого металу. Вони з неймовірною швидкістю наближалися до землі, із шипінням приземляючись на опалену від їхнього жару траву, та, промайнувши повз друзів, зупинялися десь позаду та трохи праворуч.

І це було добре, бо, коли на небі не лишилося жодної світлої плями, мало стати так темно, що ніхто і нічого не міг бачити. Та скупчення зірок у них за спинами випромінювало невтримне біле світло: усі могли бачити безкраї простори нарнійських лісів так виразно, ніби на них спадало світло ліхтаря. Кожен кущик чи травинка відкидали чітку тінь, а обриси кожного листочка вимальовувалися так гостро, що здавалося, нічого не варто об нього порізатися.

На землі перед ними лежали їх власні тіні. Тінь Аслана простяглась трошки ліворуч: величезна та жахлива – вона виділялася серед інших. А над усім цим простягалося непорушне темне небо, що втратило свої зірки назавжди.

Світло позаду них (і трохи праворуч) було таким сильним, що навіть освітило схили Північних земель. Там щось рухалось. Величезні тварини сповзалися у Нарнію – великі дракони, гігантські ящірки та птахи без пір'я із кажановими крилами – і щезали в лісах. Кілька хвилин там стояла тиша. Потім вони почули – спочатку дуже тихі, наче здалеку, – звуки плачу, а потім, з усіх напрямів, шурхіт, тупіт і звуки крил, що наближалися. Через деякий час можна було розрізнити тупотіння маленьких ніжок від тупотіння великих і цокотіння маленьких копит від важкої ходи більших звірів. А потім навколо з'явилися тисячі блискучих очей. І нарешті з тіні дерев, рятуючи своє життя в нестримному бігу, тисячами та сотнями тисяч стали з'являтися всі – розумні звірі, гноми, сатири, фавни, велетні, остраханці, древлянці, тупотупи та дивні неземні створіння із далеких островів чи з невідомих Західних земель. І всі вони поспішали до дверного отвору, перед яким стояв Аслан.

З усієї подорожі лише цю її частину, мов примхливий сновид, опісля ледь можна було згадати. І тим паче ніхто не міг потім сказати, скільки саме часу минуло. Інколи здавалося, що промайнуло кілька хвилин, а потім – що все те тягнеться вже довгі роки. Звичайно, така ватага нізащо б не пройшла крізь невеличкий дверний отвір, але чи то він збільшився, чи то істоти зменшилися до розмірів комашок – щось таке трапилося, але геть непомітно для всіх присутніх.

А лавина розмаїтих створінь підкотилася вже зовсім близько, і що ближче звірі були до зірок, то яскравіше блищали їхні очі. А коли вони опинялися зовсім поряд із Асланом, траплялося одне й двох: вони заглядали йому в очі (не зовсім певен, що із власної волі – скоріш за все, вони не змогли б того не зробити, навіть якби і воліли) і, щойно вони здіймали очі, вираз їхніх облич жахливо змінювався й на них виразно читалися острах та ненависть. Ось тільки за мить з розумних

істот вони перетворювалися на звичайнісіньких собі тварин і обличчя їхні розгладжувалися. І всі, хто палав ненавистю до Аслана, загортали праворуч і щезали в його безкраїй чорній тіні, що, як ви вже здогадалися, вкривала все зліва від дверного отвору, і ніколи більше діти їх не бачили, а ми не знаємо, що із ними сталося. Ті ж звірі, що дивилися на Аслана із любов'ю, хоч які й не були налякані, проходили у двері справа від Аслана. І незвичні ж серед них траплялися створіння: Юстас навіть упізнав одного з тих гномів, що розстріляли коней, та в нього не було часу дивуватися таким речам (і не йому було судити), бо радість витіснила в нього з голови будь-які інші переживання. Серед тих, кому пощастилоя стояти разом із Тіріаном та друзями, були всі ті, кого вони вважали загиблими: кентавр Рунвіт, єдиноріг Діамант, і кабан, і ведмідь, і орел Гострозір, і пси, і коні, і гном на ім'я Поґін.

– Усе вище і все далі! – прокричав Рунвіт та блискавкою понісся на захід. І хоча вони не зрозуміли його, слова ті збурили в них піднесення і хвилювання. Кабан щось дружньо прохропів, а ведмідь саме збирався зауважити, що все ще анічогісінько не зрозумів, коли помітив за їхніми спинами плодові дерева та, перевалюючись, почвалав до них так швидко, як тільки міг, і там, без сумніву, знайшов щось і без слів йому доступне. Але пси лишилися, помахуючи хвостами, та Поґін лишився, тиснучи кожному руку і всміхаючись від вуха до вуха. Діамант нахилив свою білу як сніг голову королю до плеча, а король щось прошепотів йому у вухо. І лише після цього всі знов звернули увагу на те, що коїлося за прочиненими дверима.

Нарнія лишилася драконам і великим ящерам на поталу. Вони снували туди-сюди, вириваючи із корінням дерева та розгризаючи їх, наче стебла ревеню. Із кожної хвилиною ліси рідшали, і невдовзі вся країна стояла голою, так що тепер можна було роздивитися чи не найдрібніші пагорби та

западини, що до цього ховалися за зеленою рослинністю. Трава пожухла, і зовсім скоро Тіріану спало на думку, що дивиться він на світ голих скель та мертвої землі. Важко було повірити, що то колись був квітучий край: чудовиська постаріли та повмирали, і плоть їхня зсохла, оголивши кістки. Через деякий час усюди на мертвому камінні лежали самі скелети, що виглядали немов скелети померлих тисячі років до того тварин. Досить довго нічого не відбувалося.

Нарешті щось біле – довга суцільна тасьма, така ж біла, як і світло стоячих на землі зірок, наблизилося до них зі сходу. Тишу порушив невиразний, але неспинний стугін: спочатку схожий на бурмотіння, невдовзі він перетворився на гуркіт, а ще скоро нічого не можна вже було розчути за оглушливим ревінням. І тепер вони могли розгледіти, що саме – і як швидко – до них наближалося: то була пінява стіна води. Море піднімалося. Тепер, коли не лишилося дерев, усе було видно, мов на долоні: річки ширшали, а розрізнені озера стягувалися в одне; долини перетворювалися на озера, а пагорби – на острівці, що невдовзі зникали під водою. Високогірні пустки зліва та ще вищі гори справа кришилися та розсипалися, зі сплесками та гуркотом зникаючи під суцільним морем, що все прибувало. Віруюча вода дійшла аж до самісінького дверного порога (утім, не перелившись через край), і піняві хвилі хлюпотіли коло передніх ніг Аслана. Усюди, до самого обрію, простягалася водна гладінь.

А десь попереду на обрії зайнявся світанок: сіра смуга, що ширилася на небокраї, не віщувала нічого доброго. Вона все світлішала, доки зоряний світ, що линув з-позаду від зірок, не розчинився у тому похмурому вранішньому світлі. Нарешті зійшло сонце. Лорд Діґорі та леді Поллі перезирнулися та кивнули одне одному: ці двоє вже бачили колись вмираюче сонце – десь далеко-далеко, в іншому світі, і, побачивши це, не могли не здогадатися – сонце над Нарнією доживало останні

хвилини. Воно було втричі – а може, й у двадцятеро – більшим за себе звичайне і змінило колір на темно-червоний. Проміні його освітили велетня на ім'я Час – і він також видався їм червоним. У багряному світлі сонця безкраї простори води під ним скидалися на море крові.

Потім визирнув місяць, але зовсім не там, де йому годиться, – дуже близько до сонця, він, як і все навколо, здавався обагреним кров'ю. Варто йому було показатися, як сонце почало вистрілювати язиками вогню, схожими на вуса чи химерні багряні змії. Здавалося, ніби восьминіг намагався притягнути до себе місяць мацаками, хоч, може, сонце й насправді притягувало його. Наближався він спочатку повільно, а потім усе швидше й швидше, доки нарешті довгі язики полум'я не обвилися кругом місяця і вони із сонцем не перетворилися на велику палаючу кулю, з якої в море, із шипінням здіймаючи хмари диму, полетіли згустки вогню.

– А тепер – Час! – мовив Аслан.

Велетень жбурнув свій горн у море. Простяг руку – вона видалася дуже темною і довгою – через усе небо і, дотягнувшись до сонця, взяв його в долоню та розчавив у кулаці, як ви б розчавили апельсин. І вмить землю огорнув непроглядний морок.

Усі, крім Аслана, відскочили від дверного отвору, через який тепер дмухнув крижаний вітер, такий холодний, що краї вже вкрилися бурульками.

– Пітере, Великий королю Нарнії, – вимовив Аслан, – зачини двері!

Тремтячи від холоду, Пітер нахилився в темряву та потягнув двері, що із нехіттю заскрипіли об лід. Доволі незграбно (бо руки його задубіли від холоду) король дістав золотий ключ та замкнув їх.

Дивні речі бачили вони крізь ті двері, але ще дивніше було тепер озирнутися й побачити себе під теплим полуденним сонцем, коли над головою – блакитне небо, під ногами – квіти, а поруч – Аслан, і сміхом блищать його очі.

Лев спритно розвернувся, присів та, шмагнувши себе хвостом, припустив на захід, мов золота стріла.

– Ходімо все вище! Ходімо все далі! – крикнув він через плече.

Але хто міг його наздогнати? Тож усі просто попрямували на захід.

– Що ж, – підсумував Пітер, – Нарнію огорнула ніч. Що це, Люсі? Ти ж не плачеш, правда? Тепер, коли всі ми поряд, а попереду на нас чекає Аслан?

– Не намагайся мене заспокоїти, Пітере, – похитала головою Люсі. – Я знаю, що Аслан не став би. Я певна, що немає нічого поганого в тому, аби оплакувати Нарнію. Подумай лише про все, що лежить мертвим та змерзлим та отими дверима. До того ж я сподівалася, що світ той житиме завжди, – додала Люсі. – Я знала, що нашому такого не судилося, та сподівалася, що, може, хоч на Нарнію чекає ліпша доля.

– Я бачив її народження, – промовив лорд Діґорі, – не знав, що мені судилося побачити і кінець.

– Друзі, – сказав Тіріан, – дівчатам гоже плакати. Бачите, я й сам не можу втриматися. Я бачив смерть моєї матері. Який ще світ, крім Нарнії, я знав? Це було би нечесно і нечемно – не сумувати за Нарнією.

Вони пішли від дверей, проминули гномів, що й досі сиділи, збившись до купи у своєму уявному хліву, і дорогою розмовляли про давні війни та мирні часи, стародавніх королів та звитяги Нарнії.

Собаки були й досі з ними. Інколи й вони долучалися до бесіди, але не часто, бо були занадто зайняті метушливим гасанням взад-вперед та обнюхуванням навколишньої трави, від якої вони зрештою починали чхати. Несподівано пси наткнулися на запах, що чимало їх схвилював, бо всі одразу ж почали сперечатися щодо нього: "Так, це воно!", "Ні, не воно!", "Це саме те, про що я кажу – кожен розпізнає той запах!", "Забери звідсіля свого великого носа та дай іншим принюхатися!"

– Що там, друзі? – не витримав Пітер.

– Остраханець, сір, – одночасно обізвалися декілька собак.

– Тож ведіть до нього! – наказав Пітер. – Байдуже, як він зустріне нас: як ворог чи як друг, у будь-якому разі ми будемо йому раді.

Собаки рвонули вперед та за мить повернулися, біжучи так швидко, ніби від цього залежало їхнє життя, і вигавкуючи: "Це й справді остраханець! Це й справді він!" (Розумні собаки в цьому сенсі ненабагато відрізняються від звичайних: що б вони не робили, вони завжди вважають, що то неймовірно важлива справа.)

Інші поспішили слідом за собаками і побачили молодого остраханця, що сидів під каштаном за прозорим ручаєм. То був Емет, що одразу ж підвівся та поштиво їм уклонився.

– Пане, – звернувся він до Пітера. – Невідомо мені, чи ви мій друг чи ворог, але я будь-кого матиму за честь. Чи не казав обізнаний поет, що благородний друг – то найліпший дар, а благородний ворог – другий ліпший?

– Пане, – мовив на те Пітер, – не гадається мені, що між нами має постати незгода.

– Скажіть-бо нам, хто ви і що із вами трапилося, – попрохала Джил.

– Якщо то буде довга історія, давайте-но всі нап'ємося на порозсідаємося, – прогавкали собаки. – Бо ми вже дещо притомилися.

– І те не дивно – подивіться лише, як ви гарцюєте повсякчас, – усміхнувся Юстас.

Тож люди посідали просто на траву, а собаки, шумливо напившись із ручаю, розташувалися поруч. Засапані, із головами набік, аби краще почути історію, вони сиділи струнко, мов аршин проковтнули. Один лише Діамант стояв – він вилощував об бік свій довгий ріг.

Розділ 15

Усе вище і все далі

– …Хай буде відомо вам, о королі, чия військова слава передує їм, і ви, ясновельможні пані, чия краса осяює всесвіт, –

почав він свою розповідь, – що я не хто інший, як Емет, сьомий син Гарпи, таркаана славетного міста Техішбаана, що лежить поза великою пустелею, як іти звідси просто на захід. Разом із дев'ятьма та ще двадцятьма іншими воїнами під ватагою таркаана Рішди нещодавно прийшов я до Нарнії. Треба визнати, що щойно почув я про те, що метою нашого походу є Нарнія, то радістю наповнилося серце моє, бо здавна мріяв я зійтися з вами на полі бою та вкрити себе славою великою. Та, дізнавшись про те, що йти нам доведеться не як воїнам, а перевдягнутими купцями та їхнім почтом (найганебніше платття, що може натягти на себе воїн і син таркаана), та шлях наш торити оманою та кривдою, то через таку ганьбу первісна радість полишила моє серце. Та приниженню моєму не було меж, коли дізнався я, що ми йдемо не в бойовий похід, а в услужіння якійсь мавпі! Та це не все: коли мавпа проголосила, що Таш і Аслан – суть єдине, темрява впала на очі мої! Та й як могло бути інакше, якщо, скільки я пам'ятаю себе, Ташу єдиному я слугував, а найпотаємнішим моїм бажанням було осягти розумом своїм путі його та, якщо буде на те його воля, зустрітися з ним лицем до лиця й заглянути йому в очі. Ім'я ж Асланове було мені ненависне.

І як ви бачили на власні очі, кожної ночі збирали нас біля тієї вкритої соломою халупи, де ми розкладали багаття й чекали, доки мавпа не виведе з халупи щось таке о чотирьох ногах, а от що – як не вдивлявся я, а за відблисками розгледіти не міг. А от інші – будь то люди чи звірі, падали перед ним долілиць та віддавали йому почесті, що належить віддавати богам. І вирішив був я, буцімто вводить таркаана в оману шахрайським чином та язиката мавпа, бо хіба може те покірне створіння, що виводить вона з халупи, бути Ташем Непереборним та Невблаганним чи будь-яким іншим богом; та лише зазирнув я таркаану в обличчя та почув ті слова, що казав він до мавпи, як запаморочилося у мене в голові, бо зрозумів я: таркаан і сам не вірить у те, про що говорить. Так

само, як не вірить він у Таша, – бо інакше як насміливсяб він зневажати того, кому поклоняються ті, хто вірить?

Коли я це збагнув, великий гнів охопив мене і лише одна думка не давала мені спокою: чому істинний Таш не спопелить таркаана з його мавпою вогнем небесним? Як же ж кортіло мені помститися тим двом, та до слушної години вирішив я накинути хомут смирення на коня гніву свого та притримати свого язика, а натомість подивитися, чи надовго у самого Таша вистачить терпіння, коли глузують з імені його. Так усе тягнулося до вчорашньої ночі, коли та мавпа чомусь не витягла на люди оте сміховисько в жовтій шкурі, а натомість привселюдно оголосила, що кожен, хто бажає зустрітися віч-на-віч із Ташланом (то вони так зліпили два імені в одне, аби довести, що Таш та Аслан – то одне й те саме), – той може здійснити свою мрію, якщо сміливості не забракне, а зробити те просто: просто ввійти у хлів! І мовив я сам до себе: без сумніву, тут вигадали нові хитрощі, але які? Гадати ж довго мені не довелось: коли рудий кіт наважився увійти у хлів, а потім, витріщивши очі, злетів на дерево, втративши розум і здатність вимовити хоча б одне-єдине слово, то я зрозумів це так, що Таш, якого вони кликали на всі голоси, прийшов. Прийшов, аби покарати тих, хто глумився з імені його. І хоча від благоговійного трепету, що охопив моє серце, воно перетворилося на бурдюк із водою, моя давнішня мрія здолала острах. Тому, втамувавши дрижання в колінах та зціпивши зуби, аби не скакали, я мовив собі: не побачити Таша лице до лиця, коли є така змога, не личить тому, хто мріяв про те все життя, навіть якщо ціною тому твоє життя й буде. І ступив я крок уперед, і визвався ввійти у хлів. Таркаан же, хоч і неохоче, дозволив.

І ввійшов я до хліва. Та здивувався немало, коли побачив перед собою денне світло (у якому ми перебуваємо й донині), бо ззовні здавалося, тут має бути глибокий морок. Та довго

роздивлятися мені не дали – майже одразу ж я змушений був вступити в двобій з одним із наших же вояків. Побачивши його, я зрозумів, що хитра мавпа з таркааном у змові поставили його біля дверей, аби вбивав кожного, хто, з ними не у змові, насмілився б увійти у хлів. Той воїн був у змові з ними, тому, воістину, був таким самим пройдисвітом і кривдником світлого імені Таша, як і ті, що послали його. І сказав я собі, що зроблю, мабуть, послугу Ташу, позбавивши світ від того, хто заплямував свою честь оманою та кривдою. Тому без докорів сумління зійшовся я з ним у двобої, а здолавши злодія, викинув його геть за двері.

Тільки тепер я був у змозі озирнутися навкруги. І побачив я безкрайнє блакитне небо та зелені землі під ним та набрав повні груди солодкого повітря просторів, що розгорталися переді мною. І сказав я собі: що за дивні краї, куди я потрапив, – а чи не Ташеві це омріяні землі? З тими думками і вирушив я вдалечінь, аби відшукати його самого.

Мій шлях пролягав серед духмяних трав та розмаїття квітів, поміж дерев, на яких набиралися соків плоди. А я йшов і йшов, коли переді мною постали дві скелі. А між ними – одна-єдина вузька стежина. Саме тут я і зустрів його, Великого Лева.

Спритністю він не поступався страусу (якщо відомо вам, яким спритним бува той птах), розмірами – слону; а грива його була схожа на водоспад зі щирого золота, а очі – як золото в тиглі. І був він страшнішим за палаючу гору Лагор на заході від Ташбаана та прекраснішим за все, що існує у світі, – так троянда, що розквітла, прекрасніша за пил пустелі. І вирішив я: ось і прийшов мій смертний час, бо Леву, який є втіленням усіх чеснот, либонь, відомо, що все своє життя слугував я Ташу, а не йому. А втім, краще вже побачити все те, що я побачив, а наприкінці шляху зустріти Лева, аніж прожити усе життя – нехай навіть і тісроком усього світу! – і померти, нічого не

побачивши і не зустрівши Лева. Так вирішив я і приготувався до смерті. А Лев нахилив золотаву голову, лизнув мене у чоло та мовив:

– Сину мій, я радий, що ти прийшов до мене!

Я ж відповів:

– На жаль, повелителю, не можу я бути сином тобі, бо не тобі я слугую, а Ташу.

Він же мовив:

– Чадо моє, щиро слугуючи Ташу, ти насправді слугував мені.

Тоді, побажавши більше мудрості та розуміння, подолавши острах свій, я кинув виклик славетному, кажучи:

– Господи, хіба ж виречене мавпою то є істина, наче ти і Таш є суть єдине?

І загарчав той так, що полягла трава, та гарчав він не на мене. І ось що він сказав мені:

– Неправда то! Ми різні й різні настільки, що одне одному супротивні: немає і бути не може доброго вчинку, що зроблено в ім'я Таша; так само, як і немає і бути не може лихого вчинку, скоєного в ім'я моє. Ось чому людина, яка, хай навіть і присягнулася Ташу, робить добрі вчинки – то робить вона їх не заради нього, а в ім'я моє, і саме мені віддавати їй по ділах її. Якщо ж хто, прикриваючись моїм ім'ям, вчиняє зле, то нехай би як не присягався він мені, а вчинками своїми він слугує Ташу, а

коли так, то кому ж і судити його, як не тому, кому догоджав він ділами своїми. Чи зрозумів ти мене, чадо моє?

– О Господи, – відповідав я на те, – як не зрозуміти тебе, бо істину ти кажеш; та заради ж тієї істини, мушу зізнатися, що всі дні життя свого прагнув я зустрічі з Ташем.

– Любе чадо моє, – мовив у відповідь той, кого я зустрів, – якби ти прагнув зустріти мене, твій шлях не був би таким звивистим та довгим. Та врешті-решт кожен знаходить те, що насправді шукає...

І відчув я, як диханням своїм втамував він дрижання рук та ніг моїх, і я знову твердо стояв на ногах. А потім провістив він, що ми зустрінемося знов і що путь моя лежить далі вперед та вглиб, а з тим обернувся на золотий вихор та щез.

...Ось вам, ваші королівські величності, і вся моя оповідь. Відтоді я й блукаю цими дивними землями в пошуках його, а щастя, що переповнює мене, таке велике, що навіть забирає сили, як та кровоточива рана. Та великим я вважаю дивом, що назвав він мене "любим чадом своїм", а насправді я лише пес нікчемний...

– Гав! Гав! Що ви таке брешете?! – підхопився один з двох собак.

– Даруйте мені, пане пес, – відповів Емет. – Це такий сталий вислів ходить у нас в Остраханстві.

– Гр-р-р, який негар-р-рний вир-р-раз, – прогарчав пес.

– Облиш, він не хотів нікого обр-р-разити, – заспокоїв його старший собака. – Ми ж називаємо своїх цуценят "хлопцями", коли вони занадто бешкетують.

– Гм, – погодився перший. – Так само ми інколи кажемо "дівчатка", коли маємо на увазі...

– Гр-р-р! – у свою чергу попереджаючи, загарчав другий. – Не забувай, де ти є. Тут таких слів не вживають!

– Ой, дивіться! – зупинила обох Джил. Усі озирнулися та побачили, що до них простує шляхетною ходою щось таке сріблясто-сірої масті, легко, хоча й несміливо, переступаючи чотирма ніжками. Усі роззявили рота і довгу мить так і простояли, поки у всіх одразу ж не вихопилося: "Та це ж наш Верть!" Утім, упізнати його й справді було важко: ніхто й ніколи не бачив його у рідній, ослячій шкурі, тим паче у сонячному світлі. А різниця була просто разюча. Тепер він був самим собою: миловидним осликом з ніжною на дотик, димчастою шкурою, з таким безневинним обличчям, що, якби ви побачили його, ви б зробили те саме, що зробили Джил та Люсі: вони підбігли до нього, обійняли його за шию, чмокнули його просто в ніс та почухали за обома вушками.

А потім почали розпитувати його, де він був і що з ним трапилося. Він розповів їм, що разом з іншими звірами увійшов до хліва, але, як він зізнався, вирішив триматися осторонь від інших та якомога далі від Аслана. Бо як побачив він справжнього Аслана, то зробилося йому так соромно за ті витівки з перевдяганням у лев'ячу шкуру, що хоч нікому в очі не дивись. Тож, похнюпивши голову, плентався він позаду, а потім, підвівши очі, побачив, що усі друзі прямують на захід, а там іще ухопив травички ("Нічого кращого в житті не куштував!" – зізнався він), набрався хоробрості та потьопав слідом за іншими.

– А от що мені робити, коли я насправді зустріну Аслана, авжеж, я й гадки не маю, – зітхнув він наостанок.

– Усе буде гаразд, він не заподіє тобі лиха, – за всіх відповіла королева Люсі.

І всі разом вони вирушили на захід.

Вони добре пам'ятали Асланові слова: "Усе вище і все далі!", розуміючи їх, як напрямок, у якому належить рухатися, – і виходило саме на захід. У тому ж напрямку рухалися й інші, але на цих зелених полях без кінця й без краю натовпу не було.

Час не змінився, був так само ранок, бо повітря все ще було напоєне ранковою свіжістю. Дорогою вони зупинялися: з одного боку – аби помилуватися краєвидом, а з іншого – як не роздивлялися навкруги, а все ж чогось ніяк не могли збагнути.

– Пітере, – нарешті спитала Люсі, – як ти гадаєш, де ми?

– Сам не знаю, – відповів Великий король. – Це мені щось нагадує, а от що саме – слів не доберу. От щось таке, ніби колись давно ми тут уже були, іще у дитинстві, і начебто чи то свято, чи то канікули, а що саме – ніяк не пригадати!

– Еге ж, либонь, гарні то були канікули! – гмикнув Юстас. – А я от готовий битися об заклад, що ніде у нашому світі немає таких місць, як це. Варто лише придивитися до кольорів. Погляньте лише на ті блакитні гори попереду. Де й у яких горах на нашій землі ви бачили таку блакить?

– А це часом не країна самого Аслана? – припустився Тіріан.

– Принаймні, не та країна, яку бачила я з вершини тієї гори, що далеко на сході, за межами світу, – відповіла Джил. – Я знаю, бо бачила її на власні очі.

– Якщо вас цікавить моя думка, – мовив Едмунд, – якщо мені це щось нагадує, то нагадує саму ж Нарнію. Ті гори попереду, за якими постають іще більші гори зі сніговими шапками, – здається, ми бачили схожий краєвид, коли милувалися з західного кордону Нарнії горами, що за великим водоспадом.

– Гори справді схожі, – озвався Пітер. – От тільки ці гори значно вищі.

– А як на мене, то не дуже вони і схожі, а якщо і схожі, то аж ніяк не на західне пасмо, – мовила Люсі. – От подивіться-но – он туди! Ті зелені пагорби, порослі лісом, за якими майорять блакитні гори, хіба не схожі вони на північні кордони Нарнії?

– Навіть не те, що схожі, – відповів Едмунд, коли придивився пильніше, – а то вони і є! Он, бачте, гора Олвін за двома верхівками, а ондечки – гірський перевал до Древляндії.

– І все ж, – роздумливо простягнула Люсі, – бути схожим не означає "бути тим самим". Ці гори дуже схожі на ті, але вони інші. Вони яскравіші, вони й вищі, вони й далі від нас, ніж були, якщо мені не зраджує пам'ять, а до того ж вони… вони…. Якісь на диво… бракує слів…

– …справжні, – стиха промовив лорд Діґорі, ніби розмірковуючи сам із собою.

Тут почувся шурхіт могутніх крил – то в небо здійнявся орел Гострозір. Закинувши голови, усі супроводили його

поглядом, доки він не перетворився на темну цяточку у яскравій блакиті; цяточка зробила широке коло та, наче камінь, полетіла до землі. У тих, хто стояв унизу, аж серце зайшлося. Та не встигли вони злякатися за птаха, як орел знов розправив крила та за мить опинився на землі.

– Королі та королеви! – не став випробовувати їхнє терпіння він. – Усі ми дивилися та не бачили. Не бачили того, що перед нами. І тільки зараз настає прозріння. Зверху, з небес, я бачив усе: а бачив я й Вересилію, країну йотунів, та Боброву греблю, та велику ріку, і навіть королівський замок Кейр-Паравель – він так само виграє баштами на березі Східного моря. Нарнія – не вмерла. Ось вона, Нарнія!

– Але як так може бути? – здивувався Пітер. – Бо сказано було Асланом, що ми, старші діти, занадто дорослі, аби повернутися до Нарнії! А ми – тут…

– Дійсно, – підхопив Юстас, – тим паче, що всі ми на власні очі бачили, як над Нарнією згасло сонце.

– А до того ж, – додала Люсі, – тут усе якесь інше! То ж за ким правда?

– Правда за орлом! – раптом почувся голос лорда Діґорі. – Послухайте, Пітере, коли Аслан казав, що ви – занадто дорослі, аби повернутися до Нарнії, він мав на увазі ту Нарнію, де ви були і яку ви уявляли у своїх мріях. То була Нарнія ваших мрій. А мрії, як відомо, народжуються, сяють та згасають. Омріяна вами Нарнія, якщо завгодно, була лише тінню справжньої Нарнії, яка завжди була і завжди буде, – і ось вона перед очима; там само, як і весь наш світ, зі старою доброю Англією й усім, що в ньому є, – то лише тінь, що її відкидає якась маленька частка того, що є справжнім світом Аслана. Тож не

треба сумувати за Нарнією, яку ти знала, Люсі. Усе, що було в ній доброго, і все, що було для тебе важливим, у тій, колишній, Нарнії, усе до останньої дрібної тваринки – усе потрапило сюди через ті, на перший погляд звичайні, двері. Що ж до різниці, то вона, звісно, є: така ж, як між справжньою річчю та тінню, що вона відкидає, як між життям наяву та про нього уявою.

Його слова пролунали для інших, наче побудка, що її зіграла сурма; та не встигли всі прокинутися як слід, як він зітхнув та додав:

– До речі, усе це є ще у Платона – чого їх навчають у тій школі?

І тут уже старші дітлахи не втрималися від реготу. Ці ж чи майже ці самі слова він казав їм у давні часи ще в іншому світі, коли його борода була ще сивою, а не золотавою, як тепер. Він зрозумів, чому вони регочуть, усміхнувся, а потім розреготався й сам. Та невдовзі до всіх повернулася світла журба – саме вона, нехай буде вам відомо, й супроводжує невимовне щастя; а може, таке воно і є, невимовне щастя, від якого налине саме світла журба, і тоді жарти стають просто недоречними.

Чим та, осяяна сонцем земля, відрізнялася від тієї Нарнії, яку всі знали, – годі й пояснювати: це наче на пальцях з'ясовувати, чим на смак відрізняються тамтешні фрукти від тутешніх. Утім, хоча б деяку уяву допоможе дати таке порівняння.

Отже, уявіть собі, ніби ви сидите біля вікна, з якого розгортається просто-таки дивовижний краєвид з морським узбережжям або, скажімо, зеленою полониною серед скелястих гір. У тій же кімнаті, саме напроти вікна, на стіні висить дзеркало. Так от, якщо відвернутися від вікна та

зазирнути в дзеркало, то можна побачити той самий краєвид, що й за вікном: те саме море чи ті самі гори з полонинами – усе те саме і водночас не таке. І тут я насмілився б стверджувати, що в деякому сенсі у дзеркалі оте море або полонина насправді інакші: яскравіші, глибші й дивовижніше за ті, що за вікном, – у дзеркалі вони схожі на сторінку з казки, яку ви, може, й не чули, але вам так і кортить дізнатися, що там далі…

От така ж була й різниця між тією Нарнією, що залишилася позаду, та тією, що поставала перед очима тепер. Нова Нарнія була глибшою за ту, що залишилася за дверима: кожен камінець, кожна квіточка або травинка тут набували нового й глибшого значення. От і весь мій опис, а кращого від мене годі й чекати, бо, як то кажуть, краще вже побачити все на власні очі, ніж слухати про те від когось іншого.

А от хто наважився виказати словами те, що в усіх інших було на серці, то був Діамант. Він тупнув правим переднім копитом і заіржав так, що не почути його було неможливо:

– О-го-го! Я нарешті вдома! Це моя країна! Нарешті я знайшов її! Я шукав її усе життя, не знаючи, що шукав саме її! Тільки тепер я зрозумів, чому ми всі так любили її, нашу стару Нарнію – тому що вгадували у ній риси Нарнії прийдешньої! Е-ге-гей! Гайда за мною! Усе далі й все вище! Уперед!

Він струснув гривою, став дибки та полетів уперед – якби те було у нашому світі, то таким чвалом він зник би з очей за якусь мить. А тут трапилося неймовірне: усі підхопилися та припустили слідом за ним, і невдовзі, на превеликий подив, побачили, що не відстають від нього ані на крок. І не тільки люди й собаки, а й тихий маленький ослик Верть і навіть Поґін на своїх коротеньких ніжках. В обличчя їм дмухнув зустрічний свіжий вітер – так, ніби вони мчали в автівці без вітрового скла.

Земля побігла назад, як те бачиться з вікна швидкого потяга. А вони летіли все швидше й швидше, без втоми та задишки.

Розділ 16

Прощання із царством тіней

Якби ми могли бігати без утоми стільки, скільки заманеться, то, гадаю, ніхто й ніколи б не зупинявся, хіба що тільки задля дуже вагомої причини. І така причина знайшлася, коли Юстас несподівано заволав:

– Оце так! Стійте! Дивиться лишень, куди ми прямуємо!

І не дивно: перед ними було озеро Чан, а за ним – височезні стрімкі скелі, з яких униз щомиті збігали тисячі й тисячі тонн води. Деінде води Великого водоспаду мерехтіли, переливаючись діамантами, деінде зливалися темно-зеленими потоками, і навіть тепер, на значній відстані від нього, вуха у друзів позакладало від оглушливого реву, із яким вода обрушувалась в озеро.

– Не зупиняйтеся! Усе вище і все далі! – покликав їх Гострозір, трохи змінивши курс і прямуючи тепер угору.

– Добре йому казати, – пробурмотів Юстас, але й Діамант вигукнув:

– Не зупиняйтеся! Усе вище і все далі! Не зупиняйтеся і біжить, як і до цього бігли.

Голос його потонув у ревінні водоспаду, але наступної миті всі побачили, як він пірнув до озера. За ним, хто як, із плескотом попадали у воду й інші. Вода виявилася зовсім не

льодяною, як чекали всі (особливо Верть), – вона огортала приємною пінявою прохолодою. Несподівано для себе всі помітили, що пливуть просто до водоспаду.

– Це якесь божевілля, – зауважив Юстас Едмундові.

– Я знаю. Та все ж… – кивнув Едмунд.

– Хіба це не чудово? – радісно скрикнула Люсі. – Чи ви помітили, що не можете відчувати страх, хоч би як ви не намагалися? Спробуйте!

– Правильно кажеш, можу присягнути! – після марної спроби вигукнув Юстас.

Діамант першим дістався підніжжя водоспаду, але Тіріан плив просто за ним. Останньою була Джил, і саме перед нею розкрилася найповніша картина того, що коїлося попереду. Вона побачила щось біле, що прудко линуло вертикальною поверхнею води, – то був єдиноріг. Неможливо було визначити, чи то він пливе, чи то здирається водоспадом, мов скелею, але він просувався все вище й вище. Вістрям свого рога він "розрізав" водну поверхню у себе над головою, і вода двома веселками спадала йому на плечі. Просто йому на "п'яти" наступав Тіріан, що ворушив руками і ногами, мов зразковий пловець, але "плив" просто вгору, ніби дерся вгору стіною якогось велетенського будинку.

Найкумеднішими були собаки. Шалений галоп ніяк на них не вплинув: жодного разу не збилися вони з дихання, але тепер чхали, кашляли та бризкалися на всі боки повсякчас, бо гавкати на плаву – не найзручніша справа: кожного разу, коли роззявляєш пащу, до рота і носа набирається повно води. Але роздивитися все як слід у Джил не стало часу, бо за мить вона

вже й сама підіймалася водоспадом. У нашому світі таке було б неможливо: навіть якби ви не втопилися одразу, величезна маса води, що падала в озеро із неймовірної висоти, розтерзала б вас об зубчасті скелі. Але в тому світі могло трапитись усе, тож ви лише підіймалися й підіймалися, а за стіною води виблискували різнобарвні камінчики і світло відбивалося від діамантових бризок. Через деяких час здавалося, що пливеш нагору в суцільному світлі – усе вище й вище; висота безперечно налякала б вас, якби на серці лишилася хоч крапля остраху. Але його не було, а натомість тілом розливалося непередаване почуття радісного хвилювання. Нарешті вони дісталися казкової спокійної зеленавої закругленості – тут, де закінчувалася нешумлива річка, вода переливала через край. Хоча й доводилося плисти проти течії, такі добрі пловці, якими вони були тепер, долали напір течії без зусиль. Невдовзі вони вже видряпалися на берег, мокрі та щасливі.

Попереду розкинулася велика долина, а вкриті снігом гори, що тепер здавалися значно ближчими, різко виокремлювалися на тлі синього неба.

– Усе вище і все далі! – гукнув Діамант, і вони знов припустили бігти.

Вони вже перебували за межами Нарнії, на диких Західних землях, про які ані Тіріан, ані Пітер, ані навіть орел до цього й гадки не мали. Але лорд Діґорі та леді Поллі пам'ятали цю місцевість. "А пригадуєш? А пригадуєш?" – час від часу кидали вони одне одному – їхні голоси звучали рівно, немов і не бігли вони так швидко, що їх не нагнала б і випущена вправним стрільцем стріла.

– Скажіть-но, лорде, – звернувся Тіріан до Діґорі, – чи правду кажуть люди, що ви двоє здійснили подорож сюди у самий день створення нашого світу?

– Так, – кивнув Діґорі. – І ввижається мені, ніби то було тільки вчора.

– І те правда, що подорожували ви на летючому коні? – розпитував далі Тіріан.

– Звичайно, – усміхнувся Діґорі. Але собаки навколо гавкали: "Швидше, швидше!", і чоловіки змовкли.

Так вони й мчали, усе швидше й швидше, доки не здалося, нібито вони не біжать, а летять, і навіть орел, що ширяв у височині, вже не зміг би їх перегнати, хоч би й волів. Вони проминали одну звивисту долину, а за нею ще одну, й іще, й іще, мов стріли підіймаючись крутими схилами пагорбів і швидше за вітер спускаючись з іншого боку. Інколи їм доводилося бігти уздовж річки, іноді – долати її вплав; подекуди їм зустрічалися гірські озера, які вони минали зі швидкістю невеличких моторних човнів, доки зрештою на дальньому краї довгого озера, синього, мов бірюза, вони не побачили гладкий зелений пагорб зі схилами крутими, мов боки піраміди, та з високою зеленою стіною, що оперізувала вершину. Але з-поза стіни визирали гілки дерев зі срібним листям та золотими плодами.

– Усе вище і все далі! – заревів єдиноріг, але підганяти когось не було потреби.

Вони рвонули вперед із підніжжя пагорба і, немов пінява морська вода, що її принесла хвиля, розбивається об скелястий берег, полинули вгору. І хоч схил той був майже так само

крутим, як і якийсь дах, а трава була так само гладкою, мов на газоні для гри в гольф, ніхто жодного разу не послизнувся. Тільки на верхівці вони дещо сповільнили біг, бо опинилися перед високою золотою брамою. Якийсь час вони стояли перед нею, бо жоден не наважувався підійти й перевірити, чи відчиниться вона, чи ні. Усіх картали ті самі сумніви, що не давали їм спокою тоді, коли на очі їм трапились фрукти: "А чи можемо ми? Чи це правильно? Чи нам воно судилося?"

Але доки вони так стояли, звідкілясь із обнесеного стіною саду залунали звуки рога, голосні та мелодійні, і брама привітно розчинилася.

Тіріан завмер, затамувавши подих, бо навіть й уявити собі не міг, хто може вийти з тих воріт. Але йому й на думку не спало, що то буде такий-собі маленький, ошатний, ясноокий розумний миш, із червоний пером, устромленим у діадему в нього на голові. Поклавши ліву лапку на рукоять довгого меча, він вишукано вклонився та тоненько пропищав:

– Вітаю вас від імені Лева. Ходімо, усе вище і все далі!

На превеликий подив Тіріана, король Пітер, король Едмунд та королева Люсі несподівано кинулися вперед та впали на коліна перед мишем, вітаючи його та вигукуючи в один голос: "Рипічип!" Від великого здивування Тіріан навіть задихав частіше, бо втямив, що дивиться на одного з великих героїв Нарнії, миша Рипічипа, що покрив себе славою під час битви на Беруні, а потім разом із королем Каспіаном Мореплавцем здійснив подорож до краю світу. Але багато роздумувати над цим йому не довелося, бо дві дужі руки стисли його в міцних обіймах, а такий знайомий голос промовив:

– Оввa, хлопче! А ти поміцнішав та повищав з того часу, як я тебе бачив востаннє!

То був його батько, славний король Ерліан. Але він був не таким, яким Тіріан бачив його в останній раз, коли його принесли, сполотнілого від поранень, яких він зазнав під час сутички із велетнями. Не був він і таким, яким Тіріан пам'ятав його в останні його роки, – сивоголовим воїном у старості. Ні, батько його був молодим і веселим, таким, яким він був багато років тому, коли грався із Тіріаном, тоді ще зовсім малим, у садку на подвір'ї Кейр-Паравелю теплими літніми вечорами, перед тим як відправити дитя спочивати. Тіріану навіть пригадався запах хліба з молоком, які йому зазвичай давали на вечерю перед сном.

"Залишу-но я їх ненадовго – нехай наговоряться, а потім й собі підійду привітаю короля Ерліана. Чимало соковитих яблук здобув я від нього, коли гарцював малечею із Тіріаном". Але за мить увагу його відволік кінь, що саме виходив з воріт: крилатий кінь такий могутній та шляхетний, що навіть єдиноріг почувся маленьким лошам в його присутності. Кінь той затримався поглядом на лорді Діґорі із леді Поллі, а за мить радісно заіржав: "Е-ге-гей! Друзі!" – і обидва кинулися йому назустріч, вигукуючи: "Фледж! Старий добрий Фледж!" та вкриваючи його цілунками.

Та миш знову наполегливо покликав їх увійти, тож крізь золоту браму всі пройшли всередину, туди, звідки на них повівав запашний аромат квітучого саду, залиті сонцем галявинки чергувалися із прохолодними затінками, м'якою травичкою, поцяткованою біленькими квітами. І всі з подивом помітили, що садок виявився набагато більшим, аніж здавалося ззовні. Але часу подумати про це не було, бо з усіх боків до них поспішали люди, аби привітати новоприбулих.

Здавалося, усі, про кого вам коли-небудь доводилося чути (якщо, звісно, ви хоч трішечки знайомі з історією країни), зібралися зараз в одному місці. Тут були: пугач Сизокрил, простоквак Трясогуз, король Ріліан Зачарований, а потім Розчарований, і його мати, донька зірки, і батько його, сам великий король Каспіан. Неподалік від нього стояли лорд Дриніан і лорд Берн, і гном Тиквік, і борсук Трюфеліно поруч із кентавром Гленстормом та іншими героями Великої Визвольної війни. А потім з іншого боку з'явилися Кор, король Древлянський, із батьком королем Луном та своєю дружиною, королевою Аравіс, і хоробрим принцом Коріном на прізвисько Разючий Кулак, а разом із ними – Ігого із Гвін.

А потім – з того Тіріан здивувався більше за все – звідкілясь зовсім із сивої давнини вигулькнули двоє добрих бобрів та фавн Тумнус. З усіх боків линули привітання, усі цілували одне одного та тиснули одне одному руки. Звідусіль лунали старі жарти (а ви й уявити собі не можете, як може прозвучати жарт віком у п'ять-шість століть), й увесь той натовп поволі опинився у самісінькій середині фруктового садка, де з дерева на них споглядав птах-фенікс, а під самим деревом стояли два трони. На тронах тих сиділи король Френк та королева Елен, від яких беруть свій початок більшість давніх королів Нарнії та Древляндії. Тож Тіріан почувався так, як почувалися б і ви, якби предстали перед Адамом та Євою у розквіті їх літ.

Десь за півгодини – чи, можливо, за півсотні років, бо час там плинув зовсім не так, як тут, – Люсі стояла поруч зі своїм любим нарнійським другом, паном Тумнусом, озираючи з великої зеленої стіни простори Нарнії, що тяглися перед нею. З верхівки пагорб виявився значно вищим, аніж здавалося до того: виблискуючи крутими схилами, він спускався усе вниз та вниз, так що дерева внизу здавався не більшими за дрібки зеленої солі. Тоді вона повернулася спиною до стіни та оглянула садок.

– Здається, розумію, – задумливо мовила дівчина, – саме так. Цей сад, він як той хлів – всередині він виявляється набагато більшим, ніж здавалося ззовні.

– Саме так, донько Єви, – ствердно кивнув фавн. – Чим далі вглиб, тим більшим він стає. Усе дуже просто: зсередини він більший, ніж ззовні.

Люсі уважніше придивилася до саду і раптом збагнула, що то навіть і не сад, а цілий світ із власними річками та лісами, морем та горами. І от що дивно: здається, все це було їй знайомим.

– Розумію, – мовила вона знов. – Ми все ще в Нарнії, та тільки в Нарнії, так би мовити, більш справжній та прекрасній, ніж та, що зосталася внизу, і яка теж була більш справжня та прекрасна, ніж та Нарнія, що лишилася за дверима хліва. Це як світ усередині світу… Нарнія усередині Нарнії…

– Саме так, – знизав плечима пан Тумнус, – це як та ж цибуля, тільки вивернута навиворіт: кожне наступне кільце виявляється більшим за попереднє.

Люсі озирнулася по боках і невдовзі помітила, що із нею трапилася надзвичайна та чудова річ. Куди б і як би далеко вона не кинула оком, варто їй було придивитися до чогось, як те щось ставало ближчим та виразнішим, немов би вона дивилася на нього крізь телескоп. Зараз вона споглядала Південну пустелю, а за нею – величне місто Ташбаан; на сході можна було побачити Кейр-Паравель на самому узбережжі й навіть розгледіти вікно її колишньої спочивальні. Іще далі, вже в морі, поставали острів за островом, і так аж до краю світу; а там, за краєм, підпирала обрій височезна гора, яку вони колись назвали країною Аслана. Але тепер вона могла бачити, що гора

та – лише одна з багатьох: разом вони вишикувалися у довге гірське пасмо, що оперізує цілий світ. Поглянувши ліворуч, вона побачила на деякій відстані від них щось, що спочатку прийняла за купчасту строкату хмару, та, придивившись пильніше, зрозуміла, що то не хмара, а справжні землі, і, затримавшись поглядом на клаптику тих земель, вона несподівано вигукнула: "Пітере! Едмунде! Скоріше ходіть сюди та подивіться!" І вони підійшли та подивилися, бо зір в них став гострим, як і в неї.

– Не може бути! – вигукнув Пітер. – Це ж Англія! А той будинок – то ж старий дім професора Кірка, саме там почалися всі наші пригоди!

– Я гадав, що будинок знищили, – промовив Едмунд.

– Так і було, – кивнув фавн. – Але те, що перед вами, – то справжня Англія всередині вашої Англії, так само як навколо вас – справжня Нарнія. І в тій справжній Англії добрі речі не можуть бути знищені.

Несподівано їхні погляди перебігли в інший бік, і Пітер, Едмунд та Люсі, не втримавшись від здивування, почали гукати комусь та махати руками: бо на іншому боці широкої та глибокої долини їм так само махали їхні власні батько й мати. Це нагадувало зустріч у порту, коли ті, хто стоять на палубі великого корабля, вітаються з тими, хто чекає на них на причалі.

– Як нам до них дістатися? – нетерпляче спитала Люсі.

– Немає нічого легшого, – відповів пан Тумнус. – Та країна чи ця країна – то істинні землі: вони як пасма гір Асланових. Тому треба йти гірським пасмом усе вище й усе далі, доки воно

не виведе туди, куди треба. Але чуєте! Це ріг короля Френка! Він кличе нас у путь!

Невдовзі вони вже крокували всі разом (а було їх, правду кажучи, чимало) до велетенських гір, вершини яких губилися десь у небесній блакиті так високо, що туди не сягнуло б око, якби навіть можна було бачити такі гори у нашому світі. До речі, снігу на них також не було: оперезані низками лискучих водоспадів, вони стояли безмежною зеленою стіною, поростою лісами та квітучими луками.

Землі, якими вони йшли, ставали усе вужчими, і по боках від них пролягали глибокі долини; і по той бік долин справжня Англія ставала все ближчою.

Світло попереду них розгоралося все яскравіше. Люсі побачила різнобарвні стрімчаки, що, мов велетенські сходи, вели їх уперед. А потім їй стало вже не до них, бо сам Аслан великими стрибками спускався зі стрімчака на стрімчак, мов живий водоспад, уособлення сили й краси.

Першим Аслан підізвав до себе Вертя, і не доводилося ніколи й нікому бачити вислюка, що мав би вигляд більш слабкого і безпорадного звіра за Вертя, коли він йшов до Аслана: поруч із величним Левом він видавався кошеням поруч із сенбернаром. Лев нагнувся та прошепотів щось Вертю, від чого його довгі вуха зовсім поникли, а потім ще щось – і вушка знову стали стирчаком. Ніхто не почув, що ж саме сказав йому Аслан, а той саме повернувся до них і вимовив:

– Щось на вигляд ви не такі щасливі, якими я бажав би, аби ви були.

На що Люсі обізвалася:

– Ми боїмося, що нас знову відішлють додому, Аслане. Стільки разів ти повертав нас із Нарнії до нашого світу.

– Вам нема чого боятися, – похитав головою Аслан. – Хіба ж ви не здогадалися?

Серце в усіх радісно тьохнуло і запалало радісною надією.

– Сталася залізнична катастрофа, – дуже м'яко промовив Аслан. – Ваші батько та мати, та усі ви – як ви казали у царстві тіней – мертві. Навчання закінчилося – канікули почалися. Сновид скінчився – настав ранок.

І що більше він говорив, то менше скидався тепер на Лева; але що трапилося після, було таким незвичайним та чудовим, що й писати про те мені зовсім не годиться. Для нас історія добігла кінця, і ми можемо, не кривдячи серцем, сказати, що відтоді вони жили довго й щасливо. Але для них то було лише початком, початком їх справжньої історії, бо все, що було до того: їхнє життя в нашому світі й усі ті пригоди в Нарнії – насправді ж були лише обкладинкою та титульною сторінкою, і тепер нарешті вони почали розділ перший великої історії, яку не в змозі прочитати жоден на землі. Триває вона без кінця, і кожен новий розділ у ній – кращий за попередній.

Примітки

1

Той, хто розуміється на рунах.

2

У північних народів ясен вважається Світовим Деревом. (Прим. перекл.)